

300810

5 / 1888
A HUNYADMEGYEI
TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE

AZ 1887-IK ÉS 1888-IK ÉVEKRŐL.

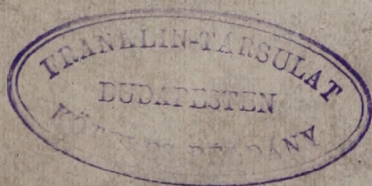
ÖTÖDIK KÖTET.

SZERKESZTETTE

AZ IGAZGATÓ VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL

KUN RÓBERT

TÁRSULATI TITKÁR.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1889.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ÉRTEKEZÉSEK, FELOLVASÁSOK.

PRINTED BY THE UNIVERSITY PRESS

A HUNYADMEGYEI
TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI TÁRSULAT

ÉVKÖNYVE

AZ 1887-IK ÉS 1888-IK ÉVEKRŐL.

ÖTÖDIK KÖTET.

SZERKESZTETTE

AZ IGAZGATÓ VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL

KUN RÓBERT

TÁRSULATI TITKÁR.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA

1889.

300810

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉD.

Tartotta az 1887. évi közgyűlésen Gróf KUUN GÉZA.

A csalódások útja a képzeletek tündéerkertjén vezet keresztül s az álmadozó, ki teljes életét ábrándokkal töltötte, ábrándoknak szentelte s a valóság előtt szemet húnyt, hogy a képzeletek világában háborítatlanul élhessen, sorsát, mely végső osztályrészül neki a kiábrándulást adta, okkal még nem is vádolhatja, mert a vád igazságtalan volna, hiszen édesek voltak álmai, látta s illette a tündéerkert virágait s nemde gyönyör volt reájok nézni s hát a valóság virágai nem mulandók-e? A tavasz, a mint jön, úgy el is megyen, hóvirágai még csak előhírnökei voltak, ibolyái rejtve nyílnak, napsugarai vagy már égetnek s ekkor a nyár előérzetét bírjuk bennök vagy hidegen fénylenek s ekkor a téli derűs napok újulnak általok. A képzelődő, ha erre még képes, ám nyissa meg a természet nagy könyvét, a rejtélyeket megfejtő, a hasznos tanúságokban bővelkedőt, a mely oly soká zárva volt előtte; az álmadozó, ha nem késő, serkenjen fel édes álmaiból s észre fogják venni az ébredés percében, hogy a mit látszólag elveszítettek, azt voltaképen soha nem bírták, képzeletileg bírva gazdagok nem voltak, vesztéséget szenvedvén, szegényekké nem lettek, érezni fogják, hogy valóságot nyertek, habár rideg valóságot, széjjelfoszlott ábrándképeik árán s ezek elvesztét fájjalni annyi volna, mint a csalódások végzetes sorát tovább fűzni. A míg tart a fiatalság, költészete újabbnál-újabb, fényesebbnél-fényesebb képeket alkot, s kimeríthetlen alkotásaiban, de az élet alkonya felé a képzelet már csak lassan és nehezen tud teremteni és soha sem teljes képeket s a mikor eljött volna ideje annak, hogy az élet útjának végső részét, a mely hosszú lehet, em-

lékek népesítsék meg, az, a ki valósággal nem törődött, törődni nem akart, emléket sem idézhet fel élte elmúlt napjaiból, mert csak a valóság hagy maradandó emléket s az emlék a valóság visszaverődő fénye. Mind az, a mit tapasztaltunk, a mit akartunk s tudnunk lehetett, a mi lelkünket elfoglalta, a mi szívünket betöltötte abban állandó nyomokat hagyván, emlékként él lelkünkben éltünk fogytáig, és ez az emlék nem egy bágyadt csillag, mint a hogy mondani szokták, hanem világító napfény. Ezért már a fiatalkor éveiben két oltárhoz kell járulnunk, a költészet és a valóságéhoz és azon áldozat kedves az isteneknek, mely a kettőnek egyesült lángjaiból emelkedik. Az, a ki csupán csak a valóság oltárához járult, úgy haladt el fiatalokora legszebb örömei mellett, hogy azokat figyelmére sem méltatta s a képzelőtehetség kellőkép ki nem fejlődött benne, a mely pedig az elme munkáinak is egyik jelentékeny tényezője. Ellenben az, ki áldozatát egyedül csak a költészet oltárájánál hozta, lelkének nem szerezte meg a kellő táplálékot, a mely nélkül a képzelet kincsei daczára az elme szegénynek marad. Az olyan élet estéjén, a melynek komoly valóságát a költészet át nem hatotta, a mely nem a való dolgok megismerésére törekedett, azok helyett hiú ábrándokat kergetett, mondom, az így befutott pálya véghatáránál, nincs vigasztaló, nincs a léleknek foglalkozása, tárgy, mely felé az elmélkedés forduljon s egy benső hang, a mely soha örökre el nem némúl, habár hosszasan is hallgatott, azt mondja s mondani meg nem szűnik s mondja hangosan és érthetően: csalódtál, életed hiú csalódás volt, semmid sincs és soha se is volt semmid, a végpontnál nincs mit hagygyál embertársaidnak, kellő összhang nélkül szükölködik élted, emlékeid nincsenek s ez okon emléket magadról sem fogsz hagyni. Csak az hagy űrt, a ki űrt betöltött, csak annak marad emléke, kinek emlékei voltak, valósággal csak az élt, a ki valóban élt. Az elme tehetségeinek összhangjában ezek egyike sem hiányozhatik, mert hiszen egymást egészítik ki. Az ember csak úgy értheti meg a dolgok lényegét, ha ezt a való elemekből képes összealkotni.

«A tudomány kincsünk s a munka hozzá a kulcs.» Az, a ki helyesen észlelt, jól vizsgált, mélyen elmélkedett, oly tapasztalatokat szerzett magának, melyeket másokkal is kö-

zölve, másokra átszármasztatva, már itt a földön a halhatlan élet hervadhatlan koronáját nyerte el, mert nevezve vagy meg nem nevezve életének munkája folytatódik mások által s része lesz az emberiség nagy munkájának. Az ismeret, a tapasztalatok ezen becses eredménye, ha egyszer megszerzetett, el nem veszhet, mert örökké való. *Ez* a lelki életben a mindeneket mozgató erő, a szellemi munka vezérfonala, mely mindig gyarapodik s végig húzódik az évszázok s évezrek történetén. A lelki élet legkülönbözőbb tünetei reá vezethetők vissza. Tudva akarunk s csak így lehet akarnunk, cselekedeteink bizonyos előzményekből erednek s a szerint, a mint ezek a dolgok helyes vagy helytelen megismerését foglalják magokban, cselekedünk helyesen vagy helytelenül, jól vagy rosszul. Látszólag ugyan különböző erők mozgatják a cselekvő alanyt, de valósággal mind ezen hatályok ép annyira egyazon erőnek átváltozásai, mint az anyagi világban a mozgás, meleg, fény, vilányosság és delezesség. A gyakorlati élet az elméletitől el nem választható s minden oly intézmény, mely az ismeretek gyarapítását *czélozza*, egyszersmind a gyakorlati élet terén működő erőket is alkalmasabbakká teszi az elvégzendő munkára. Az erkölcsi világrendben az elméleti és gyakorlati élet teljes egyesülését látjuk, mert az erényes cselekedetről való öntudatban a jónak tökéletes megismerése rejlik.

De mi köze mind ennek a történelemhez és segédtudományaihoz? A történelem, a mit sokan kétségbe vontak, ép annyira szoros tudomány, mint a többi, mert tárgyát azon tények alkotják, melyekben és melyek által az egyéni és néplélek nyilatkozik. Ha a lélektan s az, a minek *ez* egyik fejezete: az anthropologia és a népek eredetét, fejlődését kutató ethnologia exact tudomány, szükségképen a történelem is az, melynek módszere sem más, mint a többi tudományé. A kérdés illetén állapotában a természeti és történelmi tudományok közt semmi olyan sorompó fenn nem állhat, létezőnek nem tartható, minőt az ismeretkörök modern osztályozói Angliában és másutt e kettő közt látni véltek. S kérdem, létezhetik-e tudomány, a melyről elmondhatnók, hogy nem exact, hiszen az, a mi jó móddal lett: «*exacta ratione factum*» s ennek ellentétje nemde a tettetett? A történelem különböző korszakaiban

és nem csak az ó-korban, de a jelen korban is, egyes vezérférfiak hatottak a tömegekre, saját egyéniségök jellegét átruházva a körre és korra, a melyben éltek. Jellemök psychologiai méltatása nélkül az események kellőleg alig volnának felderíthetők. Ha Nagy Sándor személyével behatólag nem foglalkozunk, nem keressük benne azon lélektani tényezőket, melyek egyéniségét alkotják, a nevéhez fűződő események zűrzavarként fognak előtűnni s az a ki végig tekint rajtok, nem fogja látni az indokokat, az ellentétes cselekedetek közt rejülő azon mozzanatok, melyek azokat összekötik, a célt, a hatást a kortársakra s nem csak az utána következett Diadochos-okra, hanem a világtörténelemnek Nagy Sándor után következett korszakaira is, mert a hatás nem enyészik el s következményeiben tovább él. Epirosból származott anya oltotta belé a regényes iránt viseltető hajlamot, atyja, Philippos s a makedon királyi ház traditiója, mely szerint ezen dynastia a hellen fajú népek egyesítését tűzte ki célul s ugyanazon politikát követte az ó-korban, melyet a jelen században Piemont, érlelték meg benne a komoly elhatározást Hellás népeit uralma alá hajtani. Nevelőinek elseje, Leonidas, megedzette a fáradoalmak elviselésére, másodika, Lysimachos, a királyi felség fényét kedveltette meg vele, harmadika, a hellén ó-kor egyik legnagyobb bölcse, Aristoteles, az ismeretlen iránt való vágyat ébresztette fel fogékony lelkében, értelmi tehetségeit egymással összhangba hozta, szenvedélyeinek féktelen tüzeit csillapította s a természettudományok gazdag tárházát nyitotta meg előtte. Kedvencz költője Homeros a hősi kalandokra buzdítá s figyelmét Ázsia felé fordította. Érdekes párhuzam nyílik az ó-kor s az újabb kor eseményeinek s nagy embereinek összehasonlító tanulmánya által. Valamint Nagy Sándornál három nevelő működött közre természet adta tehetségeinek kifejtésére, úgy hazai történelmünk egyik legkiválóbb férfiát, Erdély dicső emlékű fejedelemét, *Bethlen Gábort* háromféle nevelési rendszer tette azzá, a ki hazánk s közművelődésünk javára volt, a történelem lapjainak tanúbizonysága szerint. A míg az anyai gondoskodás tartott, a Maros-Illyén akkortájt szép virágzásnak indult iskolában a tudományok elemeivel alaposan ismerkedett meg, később anyai nagybátyjához, szárhegyi Lázár Andráshoz kerülvén, ez őt a

testi fáradoalmak elviselésére edzette, s végül Bocskai István felismervén kiváló elmebeli tehetségeit, nem csak a hadi tudományok elméletében s gyakorlatában képezte ki, de az akkori politikai élet mesterfogásaival is megismertette. Ezen előzmények nélkül ki tudja e kettő minő irányban s minő arányokban érvényesítették volna lángeszök világra szóló hatalmát. Csak az az egy bizonyos, hogy fejlődési folyamatok nem az lett volna, a mi volt, azon nagy eszmék megvalósítására, melyek lelkek előtt lebegtek. E példákban a különböző hatások együttes közreműködését láttuk. Azonban ezen hatások bármennyire is különbözzenek egymástól, egyazon erőnek kifejezői, mely a nevelésé és a példaadásé. Az ember nem csak magából lesz, hanem neveltetik is s az élete történetén, fejlődése folyamán végig húzódnó két hatály, hogy a hellén bölcsészet nyelvén szóljak, a φῖσις és θῖσις. S mert a történeti események és intézmények az ember munkái, a φῖσις és θῖσις hatályai ezeken is végig húzódnak. Ezért bátran mondhatjuk, hogy a világtörténelem terén ép úgy, mint a szellemi világ nagy egészében mindenütt, látszólag különböző hatályok közös hatályokra, illetőleg egyazon alaperőre vezethetők vissza. A történelem könyve abban is hasonlít a természetéhez, hogy ott az események, itt a fejlemények ellenkező, de nem ellentétes törvények szerint alakúlnak. Ez az ellenkezés oly küzdelmet hoz létre, a mely, mert nem állandó ellentétből eredt, elébb-utóbb kiegyenlíthetővé lesz. Ilyen küzdelem a természetben a vonzó és taszító erőké, a történelemben a szabadakarat és kényszeré. A természetben az erők egyesülése ép úgy gyarapítja és fokozza a hatást, mint az emberi intézmények kifejtésénél a népek történetében, de mivel itt szellemi erők egyesülnek s a tényezők az elvégzendő munkának öntudatával bírnak, a közreműködők egymást méltányolni tartoznak s a ki ez ellen tesz, az erkölcsi parancsok egyikét szegte meg. Igenis kell, hogy egymást őszintén méltányoljuk, kiket a munka szeretete egyesít. A hazát is csak úgy szeretjük igazán, ha mind azokat méltányolni tudjuk, a kik javán működnek, érdekeit élémozdítják. Ne tulajdonítsuk egynek azt, a mi többé, mert ez önalkotta bálványok imadására vezetne, a mire fajunk úgy is hajlandósággal viseltetik, adjuk meg kinek-kinek a

magáét, ne engedjük, hogy az irigység megvesztegesse ítéletünket. A közelismerés hogyan jutalmazza azokat, kik a hasznos munkában kitartók, ha saját társaik, ha szövetségeseik igazságtalanul ítélnék felettök.

Fájdalom nem sokan vannak, a kiknek élete, életöknek mindenapja a közérdeknek szenteltetett.

Az önző érzés ilyenekben jutalmát nem látja s az áldozatkészség csak a valóban nemes lelkeknek tulajdona. Mondom, kevesen vannak, kiknek e jelmondat «a haza mindenek előtt» nem csupán ajkukon van, hanem meglátszik cselekedeteiken is. Az ilyeneknek érdemeit hirdessük és ha a kegyelet koszorúkat rak le a holtak ravatalára, mi az élőknek nyújtunk a jól megérdemelt koszorút. A történelem, az itt kifejtett szempontból nézve, a népek és szereplő egyének lelkében folytonosan fejlődő eszmék evolúcióját tárja fel a kutató előtt, a mely eszmék kölcsönösen hatottak és hatnak egymásra s vitték előbbre lassan bár és megszakadásokkal az időnként észrevehető visszahanyatlások daczára is az emberiség nagy érdekeit.

A történelem segédtudományai közül a régészet a legönállóbb s a modern történelem neki felelő adatait köszöni. De az archæologia nem csak történeti adatokat nyújt, nem csak mintegy szemünk elé hozza a múltat s hogy úgy mondjam, illusztrálja a történet könyvét, hanem a művelődés történetét is részben adataiból merítjük s a nyelvek és irodalmak legrégebb emlékeit nagy részt becses leletei őrizték meg számunkra. Polybiusnak azon tudósítását, mely szerint a rómaiak és karthagóiak Kr. u. sz. előtt 509-ben írásbeli szerződést kötöttek, a melynek ő görög fordítását is adja története III. k. 22-dik fejezetében, csak azért utasították a mesék országába, mert ezen században latin írásról még nincs szó. Egy Palestrinában talált arany brocheon, a mely, mert a hozzá hasonló ritka brocheok mind a Kr. u. e. való VI. századbéli sírokban találtattak, szintén azon századból való, e rövid latin felírás olvasható: *Manios . med . fe faked . Numasioi* «Manios engem készített Numasios számára». E néhány írott szóból látjuk: 1. hogy a VI-dik század elején latin írás már divatozott; 2. hogy Polybiusnak az említett

írásbeli szerződést illetőleg igaza van, mert bebizonyított, hogy 509-ben már volt latin írás; 3. a broche feliratának betűvonásaiból észreveszszük, hogy ezt az írást a rómaiak a Chalkisból eredt cumæbeliektől tanulták; 4. ez a rövid felirat a régi latin nyelvre nézve is igen nagy becszel bír. A jelenkor egyik legkitünőbb régésze, Helbig, a római archæol. intézet s a «Lincai» kir. Akadémia előtt e nagyfontosságú leletet nem rég mutatta be. — A legrégebb krétai felírások hasonlóképen telvék becses tanításokkal; ezek azon okból, mert bennök vert pénzről nem történik említés, a VII. századnál Kr. u. sz. e. nem lehetnek újabbak, vert pénzről ugyanis 630-ban Kr. e. Dracó törvénykönyve Athénben még nem tud. Pénz helyett e felírásokban λέβης «érczedény» leginkább bronzból és τρίπους «három lábú állvány, melynek felső karikájába az érczedény elhelyeztetik» említettnek. A krétai legrégebb felírásokból látjuk: 1. hogy keltezésök idejében a kereskedelmi forgalom eszközeit illetőleg még a homeri állapotok tartottak; 2. a legrégebb törvények még nincsenek semminémű codexbe foglalva s nem mutatják a hivatalos nyelv jellegét; 3. az írás legtöbbször jobbról balra irányul; 4. még néhány phoenikiai betűjel is látszik e feliratokban; 5. a szavak közt egy oly választójel van, a milyen a legrégebb phoenikiai felírásokban fordul elő; 6. ez az írás még teljesen meg nem állapodott, bizonyos ingadozás mutatkozik benne; 7. a legrégebb görög feliratok ott tűnnek fel, a hol phoenikiai gyarmatok léteztek, így Krétában, Therában s Melosban. — A legislatio ezen ősrégi idejében a törvényt δεσμός-nak hívták (a dor nyelvjárásban τερμός-nak). — Az újabb, de szintén igen régi krétai felírásokból ez a négy tanúság tűnik ki: 1. a törvény-codificatio ekkor már megkezdődött; 2. az írás rendszeresített; 3. a vert pénz használatban van; 4. a jogi élet Krétában szigorúan konservatív jellegű s ez különösen áll a földbirtok örökségi eseteire nézve.* — Az úgynevezett *líhjáni* arab felírásokból szintén igen fontos tények derülnek ki, ú. m. 1. ez az írás összekötő kápcos az ó-phoenikiai és sabái közt; 2. nyelvök az északi arab nyelvjárásokhoz tar-

* L. Domenico Comparetti: «Le recenti scoperte archeologiche in Creta», megjelent a «Nuova Antologia» 1888-iki évf. február 16-dik számában.

tozik; 3. hogy *Muhammed előtt 1000 vagy 1200 évvel egy északarab irodalmi nyelv létezett*. E nyelvemlékek szerzői valószínűleg azon *Thamud* nevű népből valók, melyet már *Sargon* egyik felírása említ s mely kevéssel *Muhammed* előtt tűnt le a történelem szinpadjáról. Maga a nép felírásaiban magát *Lihjân*-nak s királyait *Lihjân* királyainak nevezte.*

Örömmel tekinthetünk vissza egyleti életünk múlt esztendejére. Részint általunk eszközölt ásatások, részint nagybecsű ajándékok jelentékenyen gazdagították dévai múzeumunkat. Az ajándékok közt első helyen emlitem a Gyula-Fehérvár nagyérdemű tanácsa által adott felírást köveket és szobrokat. De nem csak a tárgyak szaporodtak a dévai múzeumban, hanem a megtekintésök iránt nyilvánuló érdeklődés is évről-évre fokozódik. A haza távoli vidékeiről, sőt a külföldről is érkeznek a régiségek iránt érdeklődők gyűjteményeink megtekintésére.

Tisztelt könyv- és levéltárnokunk, Király Pál, kinek a sarmisegethusai Mithraeumról írt felette becses könyve az Akadémia archæol. kiadványaiban megjelent, választmányi gyűléseink majd mindegyikén a dák s római korszak eseményeiről, azon idők szellemi életéről alapos értekezéseket tartott, a melyek egyszersmind vonzóak is. Tisztelt múzeumigazgatónk, Téglás Gábor, kinek fáradhatlan munkásságát eléggé nem méltányolhatjuk, megyénk régészeti topographiájához újabb becses adalékokkal járult, az egykori Dacia bányászatának történetét oly szempontból világosította meg, melyre eddig nem helyezkedtek, a bányaleletek egész repertoriumát állította össze a daciai területről, s a hunyadmegyei barlangok kutatását a múlt évben is nagy sikerrel folytatta. Mélyen tisztelt elnöktársam dr. Sólyom Fekete Ferencz jeles értekezéseit a hunyadmegyei rumun telepésekről és a hátszegvidéki kenézségekről nem csak a hazai tudomány, de a külföld is elismerőleg méltányolta, így dr. Jung Gyula «Die Römer und die Romanen in den Donauländern» című munkájában, noha nem azokhoz tartozik, a kik a Rössler-féle elméletnek hívei, mégis kiemelte a tisztelt barátom által először közölt

* L. dr. Müller Dávid Henrik «Epigraphische Denkmäler aus Arabien» stb. című értekezését.

okmányok kiváló fontosságát. Tisztelt titkárunk, Kun Róbert a múlt évben folytatólag értekezett a Hora-Gloska lázadás mozzanatairól s adatainak egy nagy részét oly följegyzésekből vette, melyeket eddigelé nem közöltek. Mailand Oszkár vál. tag gyűléseinken érdekes ethnologiai felolvasásokat tartott.

Mai közgyűlésünk még a szokottnál is ünnepélyesebb, mert a magyar történelmi társulat gróf Széchen Antal ő nagyméltóságának elnökletén megyénk s Déva városának meghívására vidéki nagygyűlését megyénk székhelyén *tegnap* tartotta meg s *ma* e nagyérdemű társaság megjelenésével a mi egyletünket tisztelte meg. Az ilyen nap emléke nem mulandó s nem csak évkönyveinkbe, de hálás szíveinkbe is bejegyezve lelkünkben mindenkor élni fog. A hunyadmegyei történelmi s régészeti társulat nevében üdvözlöm a magyar történelmi társulat dévai nagygyűlésének érdemdús elnökét, gróf Széchen Antal ő nagyméltóságát, kinek aranytolla egyszerismind művészi ecset is, melylyel «Tanulmányai»-nak korszakait s embereit bámulatra ragadó élethűséggel élénk varázsolja s a történelmet az államférfiú szempontjából tárgyalva, a politikai élet exigentiáira kellő tekintettel van, a mi nélkül a történeti események vajmi gyakran a véletlen játékaként tűnnek fel. A korszakok és vezérférfiaik közt párhuzamokat vonva, a múltat közelebb hozza gróf Széchen a jelenhez s ez által a figyelmes olvasónak beható méltánylását megkönynyebbíti. Üdvözlöm a magyar történelmi társulat nagyérdemű titkárát, tisztelt barátomat Szilágyi Sándort, ki az erdélyi történet terén kivívta magának az elvitázhatlan elsőséget s érdemelte meg a méltánylat s elismerés hervadhatlan koszorúját. Üdvözlöm a nagyra hivatott s hivatásának teljes öntudatával munkás magyar történeti társulat itt megjelent mélyen tisztelt tagjait, kik a hazai Klio oltárán «éjjeli s nappali kézzel» mind szebb lánggra nevelik az áldozati tüzet.

Üdvözlöm mind azokat, a kik a mai napon gyűlésünkön megjelentek bizonyos jelöl társulatunk iránt viseltető érdeklődésöknek.

BÁRÓ JÓSIKA GÉZA EMLÉKEZETE.

Írta és felolvasta RÉTHI LAJOS.

Dévától Arad felé utazva vasúton mindjárt az első állomás Branyicska, a nagytekintélyű báró Jósika-család erdélyrészi főbirtoka.

Három udvarház látszik egymás mellett, a Marosra lenyúló 50—100 holdas telkeken.

A középső büszke emeletes kastély, melynek egyik szegletébe be van foglalva egy régi bástya, Martinuzzi bibornoknak, az egykori tulajdonosnak kápolnája.

E kastély a család négy ága közül a legifjabbiké, a melynek feje jelenleg id. br. Jósika Lajos, nagyméltóságú úr, valóságos belső titkos tanácsos, egykori főispán és az erdélyi főkormányshé táncsosa; sok idő óta állandó világi elnöke az erdélyi róm. kath. egyház autonom hatóságainak; irányadó tekintély a férfias testgyakorlatok minden nemében.

Ebből az ágból legmagasabb méltóságokig emelkedett államférfiak, az uralmat oly sokáig kezei közt tartott conservatív párt fő-fő oszlopemberei emelkedtek ki a most folyó század első felében.

A mostani családfőnek testvérbátyja, néhai Sámuel báró, testi és lelki kitünőségekkel gazdagon megáldott férfi, közvetlenül 1848 előtt Erdély kancellárja volt. Annak idejében erős és személyére nézve nem dicstelen harcokat vívott a szabadelvű tábor ünnepelt vezéreivel. Az absolutismus alatt pedig, hazafi érzetének fényétől vezetve, egyszer csak ott találta magát az átalakulások nagy kezdeményezőjének, a hatalmon levő köröket oly sokszor idegessé tett hatalmas izgatónak, gr. Széchenyi Istvánnak, benső bizalmában.

Id. Sámuel és id. Lajos bárók atyja, néhai János báró, elébb Hunyad vármegye főispánja, majd az erdélyi fő kormányshoz elnöke és országgyűlési királyi biztos volt. Ily magas állású államférfiak emlékét idézi fel a branyicskai nagy kastély.

A nagy kastély nyugati szomszédjában hasonlóképp kiterjedett udvartelek van, de ennek közepéről hiányzik az udvarház. Négysegletű nagy udvara egészen szabad; csak három oldalán láthatni hosszú alházat, a melyekről első tekintetre megítélhető, hogy nem a földes úr családja, hanem az udvari személyzet számára készültek.

Volt itt is udvarház, de azt egy tűzvész és a forradalom rommá változtatta.

Ennek az udvarnak utolsóelőtti tulajdonosa híressé, tiszteltté s palotától a kunyhóig népszerűvé tette a br. Jósika nevet akkori két magyar hazánk egész területén e század 30-as éveiben. Mert az a tulajdonos br. Jósika Miklós volt, a magyar nemzet első nagy regényírója, történelmi regényirodalmunk megalapítója. Őt nemzete karolta fel, mely akkor egészen külön állott a hatalomtól. Hatalomhoz is juttatá később, szabadságharcunk kétségbeesett erőfeszítései közt; de annak a hatalomnak jutalma a sírig tartó száműzetés lett, a melylyel az életet kellett megváltani.

Ezekben az alházakban élte át férfi- és öregedő korát, jó negyedfél évtizedet, br. Jósika Géza, a regényíró Miklós bárónak négy fia közül a második.

Miklós, Leo és Gyula testvéreivel megosztozva, neki a branyicskai birtok jutott, s ahhoz és azzal együtt Hunyad vármegyéhez melegen ragaszkodott élete végeig.

Életrajzi adatai, — gr. Esterházy Jánosnak gr. Kuun Géza szives közvetítésével nyert közlése szerint, — a következők.

Született 1824-ben augusztus 23-ikán Nagy-Kállóban, édes anyjának, Kállay Erzsébetnek, Kállay Leo leányának birtokán. Gyermekkorát is Szabolcsmegyében tölté az anyai birtokokon. Iskolába elébb Pesten járt, de jogi tanulmányait a kolozsvári lyceumban végezte 1843-ban. Ézután Maros-Vásárhelyt a kir. táblánál gyakornok volt s Dobay hírneves

ügyvéd¹től magán oktatást véve, dicsérettel tette le a magyar jogból a cenzurát. 1845-ben felesküdt Kolozsvár²t a főkor-
mányszékhöz, hol nem sokára fogalmazói gyakornok lett. Mikor pedig elkövetkeztek a nagy megpróbáltatás napjai és átzengette a hazát a látnok-költő szózata, hogy:

«Talpra magyar, hí a haza!», —

br. Jósika Géza sem habozott, hanem követve lelke ösztönét és nemes atyjától nyert irányát, beállott a haza katonájának, még pedig közvitéznek a Mátyás király-huszárokhoz.

Bem táborában Erdélyben küzdötte végig az egész hadjáratot; részt vett a döntő fontosságú piskii csatában is; s hogy bátor és derék katona volt, bizonyítják egykori bajtársai, tanusítja ezredesének, gr. Bethlen Gergelynek kiváló barátsága, s kétségtelenné teszi az a körülmény, hogy a hadjárat végeig közlegényből századoságra emelkedett. A piskii csatában mint főhadnagy vett részt, a mint értesültem, a Bem törzskarában.

Az ő barátja és századosa volt ama hős Horváth Miklós, a kinek biztos halálba, az ellenség ágyúitól végig sepert hídra kellett rohanni huszáraival: hogy a míg ők elhullanak, csapataink hátul szervezkedhessenek.

Br. Jósika Géza a hadjáratról naplót vezetett. Sokszor, a midőn beszéltek, vagy írtak az akkori eseményekről, a teljes tisztaság érzetével jegyezte meg egyre-másra, hogy: «Nem úgy volt az.» Ha aztán kérdezte az ember, hogy miként volt, arra azt szokta mondani: «Majd meglátjátok a naplómban.»

Ebből a kétségtelenül érdekes és mindenek felett tiszta forrásból azonban közölünk, a kik ma e teremben vagyunk, valószínűleg nem sokan meríthetnek; mert összes naplóira nézve úgy rendelkezett, hogy csak halála után 40 esztendővel bonthatók fel.

Mikor a szabadságharcnak vége lett, br. Jósika Miklós mint a honvédelmi bizottmány tagja menekült a hazából. Őt magát halálra ítélték és birtokait elkobozták.

Géza báró, a 25 éves veterán, birtok, állás és jövedelem nélkül, megint Szabolcsmegyébe húzódott anyai rokonai közé. Ott élt aztán, a míg az ötvenes évek elején nagy nehe-

zen és sok utánjárással, kétségtelenül a család másik ágának támogatásával, visszakaphatták a fiuk atyjok örökségét.

Br. Jósika Géza életében, Branyicskára telepedése után, feltűnő és érdekfeszítő külső események nem fordultak elő; de, a mint gr. Kuun Géza írja róla halála alkalmából a «Hunyad» f. évi 30-ik számában: «Lelke tágult mind a koporsóig s az egymás után hol derülten, hol borultan következett évek során elébb ment a szív nemesedésében és a bölcse-ségben.»

Szeretjük hinni és hirdetni, hogy Hunyadmegye az utóbbi pár évtized alatt felébredett sok százados nehéz tespedéséből s az értelmi és hazafias megizmosodás útján már is örvendetes előhaladást tett.

Ha ez hitünk szerint van, tartozunk annak bevallásával is, hogy ennek a felébresztésnek és előbbrevitelnek munkájában hűbb és odaadóbb munkás egy sem volt br. Jósika Gézánál.

Hivatalt soha sem viselt; de független állásából teljes buzgósággal támogatott és szolgált minden közügyet, minden jóra való társadalmi törekvést.

A míg idegen uralom tartotta lenyűgözve erőinket s a közdolgokhoz nem volt szavunk, bejárt Dévára, hogy a társas életet élénkítse. Ha nem tehetett egyebet nemzete érdekében, rendezett műkedvelői színi előadásokat s nagy olvasottsága és világlátottsága segélyével oskolázta a műkedvelőket.

Miután pedig az alkotmány sorompói felnyíltak s visszanyert jogaink mellé a közélet számos kötelessége is vállainkra nehezedett, azokból a kötelességekből senki sem vett magára többet b. Jósika Gézánál.

A megye közgyűléseiről, azok előkészítő tanácskozásairól, mindenféle albizottsági kiküldetésekből, a havonként ülésező közigazgatási bizottságból, annak fegyelmi, árvaügyi, tanító-nyugdíjazási alosztályai üléseiből mások hiányozhattak, hiányoztak is sokan sokszor: de br. Jósikát betegségnél egyéb nem akadályozhatta a megjelenésben.

Részt vett a hunyadmegyei nőegylet megalakulásában.

és tanácskozásaiban, mikor társadalmi úton kellett leányiskolát állítani Dévára.

Közbizalomtól és szeretettől köryezett elnöke volt Makray László halála után, az 1848-iki honvédek hunyadmegyei egyesületének.

Elnökséget viselt a Vörös-kereszt-egylet itteni fiókjánál s társelnöke s buzgó támogatója volt az E. M. K. E. hunyadmegyei választmányának.

Arra pedig nem lehet meghatottság és a veszteség élénk érzete nélkül gondolni, hogy mennyire kegyelte eme történelmi és régészeti társaságot; mily sikeresen és lankadást nem ismerőleg működött ennek érdekében.

Rokonait, barátait, ismerőseit tagokká toborzotta az egész ország területéről. Még a tagdíjakat is beszedte igen soktól, csakhogy hátramaradás ne legyen.

Választmányi ülésről el nem maradott soha, ha csak távollét és betegség nem akadályozta. És ha olykor, épen az életerő élénkebb lüktetése következtében, vagy tán az emberi természettől elválaszthatatlan jelenségként, élesebb nézeteltérések merültek fel a tagok közt, bölcs mérséklése és közvetítése mindig résen állott, nehogy meghasonlássá fajuljon a véleménykülönbség.

Ezzel a társasággal mindenütt dicselkedett s bár tudományos munkálkodását személyes hozzájárulással nem gyarapította, — a mi széles körű ismeretei és a rendelkezésére álló értékes anyag mellett mindenkor veszteségünk marad, — büszkeségét találta a mások sikereiben.

Feltűnő lélektani jelenség, hogy a nyilvános irodalmi térre nem lépett ki. Atyjának példája és ünnepeltetése kellett, hogy vonzza ez irányban. Olvasottsága oly nagy és széles körű volt, a minő mi közöttünk igen ritka. Megfigyelő érzéke és módszere pedig csaknem páratlan.

Bárkitől kapott első leveleit gondosan eltette. A gyászjelentéseket minden felől gyűjtötte. Levelek és gyászjelentések hátára gondosan feljegyezte mindig, a mit az illető életéről vagy jelleméről tudott és meghallott.

Regény- és korrajzírónak megbecsülhetetlen értékes anyag.

Fiatal korában, talán az érzelmek első élénk hatása alatt közzé tette néhány versét akkori erdélyi lapokban; de ezzel csakhamar felhagyott. Később olvasni sem igen szeretete a verset.

Annak feltüntetésére, hogy mily sokat olvasott és írt, vázolni kísértem branyicskai napi rendjét.

Előre bocsátom, hogy Branyicskáról csak akkor távozott el, ha nagyobb külföldi útát tett, vagy télen Kolozsvárt, nyaranta olykor rokonait és barátait kereste fel.

Utazni ifju kora óta szeretett: s valóban az utazás egyik legczélszerűbb módja marad állandólag úgy a közvetlen ismeretszerzésnek, valamint a tartalmas szórakozásnak, egyáltalában az értelmi látkör tágulásának s az előkelő könnyű modor elsajátításának.

Járt Hollandban és Belgiumban s Német-, Francia-, Török- és Oroszországok területén. Elment Északra és Keletre, a hová kevesen mennek; de Olaszországból, a hová utazni legnagyobb divat, csak Velenczát látta.

Ép annyira szeretett, mint tisztelt édes atyját többször meglátogatta Brüsszelben; utolsó ízben Drezdában látta.

Atyja száműzetésének hű társával, az életgondok nemes megosztójával, br. Podmaniczky Julia második feleséggel szívélyes gyöngéd viszonyt tartott fenn.

Mikor külföldi útát nem tett, telenként legalább Kolozsvárra szeretett menni.

Ott, az erdélyi előkelő társaság családiás körében, a hol őt mindenki szerette, naponta színházba járva, egészen elemében érezte magát.

Lakásán diván-párnák, szék és asztalterítők s egyéb finoman dolgozott női munkák egész sora mutatja, hogy mennyire kegyeltje volt a nővilágnak. Mindig tartalmas, gyakran gyöngéden évelődő, de soha sem közönséges és nem hízelkedő társalgása tette szívesen látottá az előkelő hölgyek körében.

Otthon, Branyicskán, rendszeres, a megszokás által mintegy törvényszerűvé vált életmódot folytatott. Reggel korán kelt, hogy el ne szalaszsa az Arad felé menő személyvonatot. A vasúthoz kiment télen-nyáron, naponta négyszer is.

Az indóháztól reggel visszatérve, legelőször gazdasági dolgait vette számba.

Magát a gazdaság folytatását rend szerint megbízott embereire hagyta; de csaknem minden időben volt egy-egy gazdasági ág, a melyet kedvteléssel folytatott. Egy ideig a lovakban találta különös örömét s a nemes-lótenyésztést űzte. Ezzel rég felhagyott, annyira, hogy utóbbi években fogatot sem tartott.

Ezután a tyúkokra tért át s híres tenyészdet alapított a legkülönbözőbb fajokból. Elpártolt ezektől is s legutóbb a borjúk lettek kegyenczei. Az új-szülötteket már reggel korán be kellett mutatni s gyönyörködve nézte később is, a mint fejlődtek, ugrándoztak.

Legállandóbb volt faültetési szenvedélye, a melyet élete végéig megőrzött s a melynek eredményeként jól rendezett gyümölcsös kertet hagyott örökösére. Ezekre a koronként váltakozó gazdasági kedvtelésekre kevés időt fordítva reggel, azonnal íráshoz ült és írt rend szerint egész délelőtt.

Mit írt?

Erre a kérdésre szeretnék sokkal szabatosabban és sokkal részletesebben felelni, mint a hogy tehetem.

Említve volt, hogy hadjárati élményeiről naplót vezetett. Ezt a naplót folytatta egész életében. Mondják, hogy valamennyi jelentékenyebb ösmerőséről s a kor hazai szereplőiről feljegyezte egyéni benyomásait, jellemökre vonatkozó ítéletét. Eme feljegyzéseket az illetők újabb cselekedetei vagy jellemnyilvánulásai alapján koronkint bővítette. Épen azért, mivel kortársakról és tartózkodás nélkül nyilvánít nézetet, elrendelte, hogy naplója csak halála után 40 esztendővel bontassék fel.

Ebbe a naplóba-e, vagy tán e mellett egy másikba feljegyezte pontosan a napi eseményeket is. Ha ösmerőst látott a vonaton egyik vagy másik irányba menni, az mindjárt a naplóba került.

Írt a naplókon kívül szépirodalmi dolgokat is.

Gazdasági felügyelője, Kónyi úr, látta egy kötet versét kéziratban; látta egy színművét, a melynek címe: «A ki soha sem házasodik.»

A mint Kónyi úr mondja, egy nagyobb regényszerű munkán 1855 óta dolgozik. Ennek címe: «Szerelem és házasság.»

Azt vélve, hogy az önálló szépirodalmi munkákra nincs kiterjesztve a 40 évi tilalom, kértem azok megtekintését; de nem nyerhettem meg.

Feltűnik, hogy az említett munkák mind a házasság körül forognak. Az érzékeny lelkű és családi életre annyi megfelelő tulajdönt egyesítő agg legényt állandólag foglalkoztatta ez a tétel.

Hogy 4—5000 forintnyi évi jövedelmét nem tartotta elégnek rangjához illő család fentartására; vagy a forradalom közbelépése hatott-e zavarólag, vagy a vonzalom és annak fogadtatása zárták-e ki a sikert: nem tudom; nem kutatom.

Annyit hallottam, hogy az ifjú kornak némely gyöngéd emlékeit kegyelettel ápolta végig.

Talán ez a szentül őrzött titok van elzárva azokban az iratokban?

Tehát a délelőtt eltelt az írással. A délután és az estve azonban egészen az olvasásra volt szánva.

A régi palota romjai felett ideiglenes épület emelkedik egy szobával. Az a szoba azonban sokkal nagyobb az egész telken levő minden másnál. Ez a könyvtár. Csupa olyan munka van benne, a melyeket a boldogult báró maga szerzett be. 1000 kötetnyi regényfélét eladott; de még mindig ott van vagy 1500 munka, legalább 3000 kötetben.

A munkák a magyar, német és francia irodalom termékei, körülbelül egyenlő arányban. Francziából legtöbb a szépirodalmi, németből az úti rajz és ösmeretterjesztő, magyarból a történelmi mű. Nem hiányoznak emez irodalmak tekintélyes nagy folyóiratai: a «Budapesti Szemle», a «Deutsche Rundschau» és a «Revue de deux Mondes». Ez a könyvtár volt szórakoztatója és nemesítője az elhalt bárónak.

Mit mondjak még?

Hogy lelkes hazafi volt, azt az előzmények után nem szükség külön bizonyítani.

A hazafiság első követelményének: hogy magát a lehetőleg kimívelje, példányszerűleg megfelelt. Meg annak is

hogy ösmereteit, tevékenységét a neki adott körben közjóra értékesítse.

Közvetlen polgári kötelességeit, minő az adófizetés és mindennemű állami s társadalmi terhek hordozása, a legpontosabban teljesítette. Nem úszott az árral, még ha az napi-
renden levő divatos színeket hordott is.

Kifejezte olykor neheztelését a miatt, hogy az uralmon levő «magyarországiak» az unió után oly csekélybe veszik az erdélyi embert és az erdélyi dolgokat.

Ragaszkodott a megyéhez és a megyei tisztviselők választásához. «Legalább azt hagyják meg nekünk, — szokta mondani, — ha egyéb befolyást elvettek.»

Politikában elvileg a mérsékelt ellenzék hívének vallotta magát.

Úgy tetszik nekem, hogy kora haladtával bizonyos conservatív hajlamok jutottak uralomra az egykori honvédhuszáronkéntes lelkületében.

*

1887 őszén beköltözött Kolozsvárra, de már gyengélkedve. Ottan szélhűdés érte, a mely hosszas és kínos bénaságot hozott rá. Ágyát nem hagyhatta el és nem tudott beszélni. Akaratát, kívánságait mozgatható betűkkel kellett kifejeznie. Értelme működésben lévén, rendkívül szenvedett.

Julius elején, társaságunk nagy gyűlése után, mélyen tisztelt elnökünk által Németiben adott ebéden megemlékeztünk róla. Hálásan méltányoltuk a társaság körül szerzett érdemeit és őszintén kívántuk felgyógyulását.

Megsürgönyözték neki és felette jól esett szenvedő lelkének.

Mozgatható betűivel ismételve meghagyta, hogy fejezzék ki köszönetét a rokonszenves megemlékezésért.

Julius 24-én, épen egy hónappal élete 64-ik évének betöltése előtt, megváltotta szenvedéseitől a sajnálatosan korán jött halál.

Nekünk, most élőknek, kegyeletében meg lesz őrizve emlékezete. A következő emberneménél pedig előismerés mellett fogja felélnékiíteni nyilvánosságra hozandó naplója.

ALTERNATIVÁK A RUMEN ETHNOLOGIÁHOZ.

HERRMANN ANTAL előadása a Hunyadmegyei történelmi és régészeti társaságra
1888 szeptember 5-én, Déván tartott ülésén.

Midőn mintegy székfoglalómat tartom e helyen, legyen szabad kinyilatkoztatnom örömet, hogy tagja lehetek e társaságnak, a melyet rendkívül fontosnak tartok úgy hatásköre területének az én tanulmányaim, a néptan szempontjából is classicus voltánál fogva, mint kiváló tagjainak nagy jelentőségű tudományos működése miatt. Köszönettel tartozom a mélyen tisztelt elnök úrnak, hogy itt megjelenésemre alkalmat adott, midőn ezelőtt pár nappal a tömösi honvéd-emléknél lefolyt s az ő fenkölt beszéde által emlékezetessé vált nemzeti ünnepély után folytatott, reám nézve igen tanulságos eszmecsere folyamában tölem azt az épen nem végleges ígéretet vette, hogy ha uti programom ez időtájt erre vezet engem, előadást tartok a t. társaság e havi ülésén. Nyaranta országszerte barangolván, nem volt időm, hogy kellőleg megérleljem mai előadásom alapját képező gondolataimat, s nem volt alkalmam, hogy azokat rendszeres formába öntve, tanulmánynyá alakítsam. Meg is írtam az elnök úrnak lemondó levelemet; de győzött aggályomon e hely iránti vonzódásom s önök méltányosságában és elnézésében való bizalmam, és az, hogy inkább magam akartam gyöngye előadásommal kudarcot vallani, mintsem hogy az elnök urat hagyjam cserben idejövetelemre vonatkozó nyilatkozatával.

Nagyon sajnálom, hogy kedves barátom és dolgozótársam, dr. Réthy László nem jelent meg felolvasásával, még pedig nem csak azért, hogy osztozott volna velem e díszes

közönség tudományos igényei kielégítésének nehéz feladatában, hanem azért is, mert épen ő azok közé tartozik, a kik legilletékesebbek itt előadandó gondolataim helyeslésére vagy helyreigazítására. De így viszont annak örvendek, hogy kedves kollegám és dolgozótársam, Király Pál tanár úr, vállalkozott rögtönözve arra, hogy igen fontos tanulmányai némely eredményének érdekességével fűszerezze az én közlendőimnek talán kissé monoton voltát.

A rumén ethnologia némely mozzanatáról kívánok szólni. Legyen szabad előlegesen megjegyeznem, hogy ethnologiai tanulmányaimnak a tudomány önczéljai mellett egyik főtendentíája, hogy előmozdítsák a testvéries egyetértést a haza népei közt, közreműködésre bírják őket a nemzet nagy kulturmunkájában és részrehajlás nélkül képviseljék mindnyájok ethnikus érdekeit. E megszólamlásban is a rumén nép egyik vitális érdeke fog szóban. Csak alternative állítok fel bizonyos ethnologiai kérdéseket, s alkalmazom reájok a népek fejlődésének általános természetes törvényeit. Nem döntök, nem állok egyik részre sem, nem vonom meg a végső következtetéseket, mindezt magára a rumén népre hagyom. S ha fejtegetéseim talán mégis *hideg* borogatásul tünnének fel bizonyos *égető* kérdésekre, annak nem én vagyok az oka, hanem az ethnologia és história logikája és azok az emberek, a kik ezeket a kérdéseket szítják és fújják!

A rumén nép genesisére nézve két thesis áll szemben egymással: egy homályos hagyomány, egy mese, a continuitás, a római származás, s ennek ellenében a modern tudományos vizsgálódás eredménye, a balkáni eredet. Tekintsük e két principiumot a népek életének általános tényezőiül elismert főbb szempontokból.

I. Ha egy homályos eredetű, századokon át a legviszontagságosabb sorsban élő, lételeben szakadatlanul fenyegetett, elnyomott népről van szó, akkor igazán tiszteletet igényel sőt bámulatot kelt az a haladás, az a fejlődés, a mely Romániában oly feltűnően mutatkozik azon kis idő óta, a mióta a rumén nép szabadon mozoghat és lélekezhet s mint nemzet maga intézheti sorsát. Biztosítékai ez örvendetes jelenségek egy szebb jövőnek s reánk nézve annál is fontosabbak,

mert alapos reményt nyújthatnának arra, hogy ezután nem mi leszünk a kulturának utolsó őrbástyája kelet felé s hogy ebbeli százados nehéz tisztünk egy részét a közel jövőben elvállalja ifjabb testvérünk, a rumén nemzet.

De ha a continuitás alapjára helyezkedve, a rumén nép bármily fejlett mai műveltségét a római kultúra egyik stadiumának tekintjük és azzal hasonlítjuk össze: mily primitívnek és gyarlónak, mily epigonszerűnek és törpének kellene azt találnunk! Ez a halvány visszfény ez esetben azt a különben is hangoztatott véletet juttathatná érvényre, hogy ez nem magának a rumén népnek organikus kulturája, hanem valami idegen külső máz, pl. a szláv elemek, a bojárok stb. talmicstillogása. S ekkor nincs kilátás arra, hogy a rumén nemzet a maga zömében eljuthatna valaha arra a magaslatra, a mely őt az általános kultúra jelentős tényezőjévé emelné.

II. Még fontosabb egy másik momentum, a nemzeti élet culminációja. Ha egy homályos eredetű, csekély származású néppel állunk szemben, mely mint rejtett balkáni forrás majdnem észrevétlenül lappangott, szivárgott, utat vájt magának, míg szinte a Dunához hasonlíthatóan eljutott a Fekete tengerig: akkor bámulatra ragad a százados rabszolgaság és tulajdonképeni nemzeti lét nélküli tengélet után az a gyors emelkedés, az a fokozott nemzeti öntudat, az a nagy célokra törekvés, a mi a rumén nemzet legújabb történetében mutatkozik. Egy rejtve csirázott hatalmas őserőt sejtünk e népben, mely buján fejlődik s most kezdi feszíteni izmait, s ha oktanul el nem fecséreltetik, dicső jövőt s a népek családjában kiváló helyet látszik biztosítani a nemzetnek, a mely sok előnyös tulajdonságánál, szívósságánál és szaporaságánál s országának rendkívül kedvező geographiai fekvésénél fogva nagy szerepre van hivatva nyugot és kelet határán.

Hogy áll a dolog azonban, ha a római nép utódjaként kellene őket tekintenünk? A politikai jelentőséget illetőleg a római világbirodalommal szemben itt ép akkora volna a hanyatlás, mint a kultúra terén és lehetne-e a jövőben olyan emelkedést képzelni, a mely összehasonlítható volna a régi Róma hatalmával? Az óriásoknak lehetnek-e törpe maradékai? Gondoljuk meg, mit nemzenek a sasok és mit nem

szül Nubia párducza? De hiszen van a természetben degeneratio s a népek történetében visszafelé fejlődés! Annál rosszabb. Mert az természetes, hogy megvan a népek sorsában az emelkedés és hanyatlás hullámzása, sőt nagy időközökben maximal-culminatiók váltakozhatnak mély süllyedésekkel: de arra nincs példa a világtörténelemben és nincs analogon a természet világában, hogy egy nép, ha fenséges, hatalmas virágzási korszakok után egyszer teljesen letűnt a történelem szinpadáról a leélttség süllyesztőjébe, s úgyszólván végképen megszűnt ethnikus organismus lenni, századok multán újból felmerüljön, ismét virágozzék. Ha a rumén nép nem a termő erejű anyaföld életnedvben gazdag genetikus csirája, hanem római sarjadék, akkor csenevész sarj egy elkorhadttövön, valami kényszeredett késői hajtás, melynek virulása vajmi rövid lehet, vagy pedig csak kérkedő, kapaszkodó élősdi növevény rothadt törzsön, a mely egyideig buján tenyészhet, de csakhamar elfonnyad.

III. Azt lehetne megjegyezni, hogy az ilyen fajta elmékedések akadémiái természetűek, nincs gyakorlati jelentőségek. Azt lehetne gondolni, hogy üdvös dolog a nép elé minél fenségesebb multat varázsolni, a mely talán dicső jövő megteremtésére ösztönzi, nagy czélok kitűzésére serkenti és a multak példájából erőt és bizalmat ad azok elérésére. Mert hiszen mindegy, mit gondolunk a multról, úgy is jönni fog, a minek jönni kell, fátumszerűen, megváltozhatatlanul.

Pedig ez nem így van. A történelem nemcsak történet, azaz történetes, véletlen események láncolata. A nemzetek sorsának intézésében igen jelentős része van a nemzeti öntudatnak, a czéltudatos szerves önfejlesztésnek, a nemzeti eszmények elérésére irányuló aspiratióknak. De csak az lehet igazán nemzeti eszmény, csak az közelíthető meg a történelemben, a minek ősképe körvonalaiban ott élt az illető népség lelkében, történelem előtti idejében. S csak akkor lehet az öntudatos önfejlesztés szerves és sikeres, ha helyesen és biztosan indul ki az eredeti magból, az ősnépiségből, és értékök szerint számol a nemzet alakulásának többi tényezőivel: a geographiával, azaz természeti viszonyokkal, és a historiával, vagyis a más népekkel való érintkezésekkel.

A rumén nemzet most igen válságos ponton áll, most kell megválasztania haladásának eszközeit, útját. Hogy elhatározhassa magában, mily irányban haladjon, tudnia kell, mely irányból jött. A népek életének úgyszólván öntudatlan korszakaiban a romlatlan, meg nem vesztegetett ős ösztön megóvja a népet a szerves tévedésektől; de a felnőtt Herakles csakhamar válaszutra kerül és céltudatosan kell magát eltökélni. Jaj annak a népnek, a mely ilyenkor téved. Ha félre ismeri természetét, ha nem ismeri az ősalapot, a melyen népisége alapul, ha elszakasztja magát eredetének nemzet-éltető gyökereitől, ha a kiindulást elhibázva, célt téveszt: akkor kockára teszi jövőjét és existenciáját, lidérczfényt kerget és örvénybe bukik. Oktalan nagyzásból, nemzeti hiúságtól elvakítva, megtagadni népe kicsiny eredetét, bölcsője védő korlátait; vakmerő nemzettagadás, és a bírhatót eladni álompénzen: hazaárulás!

A nemzeti eredet kérdése tehát nemcsak költők és művészek ábrándjainak, nemcsak abstract, theoretikus tudományos elmékedéseknek a tárgya: vitális kérdése a praktikus államtudománynak, az exact demographiának, s a nemzet jövőjének, a melyre nézve végzetes lehet az, ha tudva vagy tudatlanul helytelen, visszás feleletet adnak rá a multak kutatói, a néplélek buvárai. Nem mindegy tehát, akár római, akár balkáni eredet: a szilvaalanyra hiába ójtunk baraczk-szemet. Lelkiismeretesen, igazságosan, elfogulatlanul fontolják meg a dolgot azok, a kiket illet; caveant consules!

IV. Ez ethnologiai momentumok igen nagy jelentőségűek és hatásúak a nemzet tudományos és politikai életében is. Tekintsük e két szempontból a két származási thesisit.

A rumén nép majdnem összes tudományos mozgalmában, irányában, életében mutatkozik a *continuatio* elve felé való tendálás és gravitálás. Mintha a rumén tudósok nagy részét, kivált a szűkebb értelemben vett nemzeti irodalmat érdeklő disciplinákban, mint a történelem, nyelvészet, irodalomtörténet, ethnographia, ethnologia, anthropologia, stb. nem az a törekvés vezetné kutatásaikban és elmékedéseikben, a mely a tudományban egyedül megengedett: az igazság keresése; hanem egy aprioristikus hypothesis, egy elfogult, egyoldalú

theorema: a continuitás. Mintha e tanulmányok csak arra valók volnának, hogy adatokat és okokat szolgáltatassanak a continuitás præoccupáló elvének bizonyítására s abból az álokoskodással vont politikai consequentiák támogatására.

Nem lehet föladatomb, kimutatni e vörös fonalat a modern rumén tudomány szövevényében, csak egy eklatans példát akarok felhozni, a mely igen közel érinti a hazai népek ethnographiája terén kifejtett működésem körét.

Magyarország néprajzát tárgyaló s kivált a külföldi szakkörök számára szerkesztett folyóiratomb nemcsak ezek fogadták a magyar tudomány történetében szinte páratlan elismeréssel, hanem hazai nemzetiségeink irodalmi közvéleménye is elég méltánylólag nyilatkozott róla. Csak a rumén körök botránkoztak meg rettenetesen egy jelenségen, azon a módon, a melylyel én közlöm a hazai rumén népköltési termékek s néprajzi adatok eredeti szövegét. Rám riváltak, hogy én vakmerően, mint laikus ember, új írásmódot akarok a nyelvre tukmálni, a mely ezt teljesen kivetkőzteti igazi mivoltából. S miben állott az én merényletem? Elfogadtam rumén szakelőadóm, Alexi György írásmódját, egy phonetikus transscriptiót, a mely lehetőleg phonographiai hűséggel adja vissza a nép élő nyelvének, a tájszólásoknak és szójárásoknak sajátosságait, nüanszait. Mert a rumén irodalomban eddig nem volt ilyen teljesen consequens transscriptiós rendszer s a gyűjtők és tudósok a népköltészet termékeit Marmarostól a Fekete-tengerig mind egyformán jegyezték fel és közölték, a rumén könyvirodalomban egymással versenyző három fő orthographiai systema szerint. Ez aztán olyan eljárás, mintha mi a Kriza vadrózsáit az akadémia helyesírása szerint akarnók átírni.

S miért van ez így a rumén irodalomban? Azért, mert a dacoromanismusnak a római származással genetice összefüggő elmélete azt látszott kívánni, hogy a Tiszától a Pontusig felszámított 10 millió rumén egy feltétlenül egységes nép legyen, egész szerves tömegében teljesen egyforma, egyöntetű, a melynek semmi része se különbözzék a másiktól semmiben sem. E czélzathból eltüntetni törekedtek és eltagadtak a nép nyelvében minden dialektusbeli különbséget, külö-

nösen a nyelv physiológiáját, phonetikáját, kiejtését illetőleg. Ezért kellett az összes tájszólásokat a mesterségesen csinált irodalmi orthographia Prokrustes-ágyába szorítani. A szókincsre nézve pedig a gyűjteményekben lehetőleg kiirtottak minden nem latin, tehát szerintök idegen balkáni, szláv, magyar stb. elemet s azokat egy képzelt latin nyelvből kotyvasztott kifejezésekkel pótolták; ezenkívül pedig mindenüvé római mythologiai és történelmi vonatkozásokat csempeztek be. Tovább is mentek. Tendentiose arra törekedtek, hogy az egyes rumén néprészek életében a szokások, világnézet stb. terén szembeszökő különbséget eltüntessék s az összes ruménségre a dacoromanismus színtelen, fojtó fátylát borítsák. Mi volna ennek végeredménye? Háttérbe szorítása minden tudományos érdeknek, meghamisítása a rumén nép eredeti szellemének, megrongálása nyelvének, elpusztítása jellemző sajátságainak, mind ezt áldozatul dobva egy elmélet Molochjának, a mely talán agyrém és népölő fanatismus?

A rumén népre magára ily végzetessé válható dacoromanismus elméletének persze nagyon kényelmetlen a mi tudományos ethnographiai irányunk. Mert ebből pl. kitűnik, hogy a rumén nép nyelvében igen is vannak lényegesen különböző nyelvjárások, van rengeteg sok idegen elem, hogy a rumén nép itt hazánkban is nem mindenütt egyformán él, érez, gondolkozik, hogy igen sokban eltér romániabeli fajrokonaitól és igen sokban símult a haza többi népeihez.

Mindez azonban concret adatok bizonyítéka nélkül is bizonyos, mert máskép nem lehetséges. A természet törvényei a népek életében is uralkodnak. Minden földterület a maga sajátságaihoz képest megtermi a maga külön népét, meghatározza annak életmódját, érzelmvilágát, gondolkörét, nyelvét stb. S a népeknek egymással való érintkezése is egymást módosító kölcsönhatásokat idéz elé. Ezen általános igazságoknak mily érdekes, a tudományra nézve mily jelentős concret és speciális bizonyítékait tudnák megtalálni és felmutatni a rumén tudósok, ha nem zárkóznának el a priori a balkáni származás, sőt az elfogulatlan tudományos módszer elől.

Mellékesen rá akarok mutatni arra, milyen veszedelmes

az, ha a nép-phantasia világában járatlanok tudományos theoremákat gyártanak a meséből. S ebből mi magyarok is okulhatunk. A continuitás elméletéhez a legnyomósabb adatokat mi magyarok szolgáltatottuk a ruméneknek, midőn sok időn át szentírásnak hittük többnyire idegen forrású meséit Anonymusnak, a ki hogy hízelegjen a magyar nemzeti hiúságnak, a honfoglaló magyarok által az új hazában tömérdek erős harczos népet győzet le, pl. Erdélyben egy hatalmas oláh nemzetet. Ez a nymbus kétszínű s a hódító kard kétélű: a legyőzötteknek jogot ad, hogy azt, a mit erőszakkal vett el tőlük a hódító, erőszakkal vegye vissza, ha lehet. Pedig a legszebb honfoglalási jogalap nem a véres leigázás, hanem a lakatlan földnek az emberi munka számára való lefoglalása.

De mi is tudtuk igazolni a foglaláshoz való ősi örökölt jussunkat. Hiszen Attila apánké volt e föld és mi csak jogos örökünkbe jöttünk. Ez a mi continuitási elvünk, a mi hun származásunk, a mely azonban mégis hasonlíthatatlanul erősebb ethnologiai alapú, mint a ruméneknél a római eredet és sokkal mélyebben és általánosabban átment nemzeti hagyományképen népünk vérébe, mint amott a rómaiság, a melyről a nép a maga tömegében sejtelemmel sem bír, s a mely csak az elfogult, elámított tudósok, s az önző, ámitó izgatók képzeletében vagy szájában él. S mégis midőn a modern tudományos módszer eszközeivel véghezvitt kutatások és vizsgálódások megingatták a hun hagyomány kizárólagosságát és megkísérelték nemzetünket kiválatni a világhódító népek rokonságából s beleigdatni oly népfajok sorába, a melyekkel való atyafiság épen nem látszott hízelegni a nemzeti büszkeségnek: nemzetünk értelmisége nem ragaszkodott makacsul a régi nymbushoz, a mesés ősi dicsőséghez, hanem igen józanul és elfogulatlanul viselkedett az új tanokkal szemben s késznek mutatkozik lemondani mindenről, a mi a hiúságot csiklandoztatja — az igazságért! S ebből a példából okulhatnánk a rumének is, a continuitásra nézve.

A mi történelmi korszakunk első idejéből is származtak félreértések, a melyek később mesékké és hagyományokká váltak s átérték a tudományok ébredésének korát is, mint

tévedések. De soha sem váltak ezek nálunk *hazugságokká*; mert nálunk mindig érezték, hogy az igazság az igazi hazafiság, az igazság üdvösebb minden dicsőségnél. És az igazság a *mi* részünkön van. És jegyezzék meg az agitátorok, hogy történeti adatot lehet hamisítani, népet lehet ámítani, de nem lehet megmásítani a természet törvényeit és nem lehet megcsalni a történelem végső igazságát!

V. Még csak a politika szempontjából akarok egy futó tekintetet vetni a két elméletre. A történelem az élet mestere s a múlt a jövő tükre. S mire tanítja a történelem a dacoromanismus híveit, s miféle jövőt mutat nekik?

A dacoromanismus elvéből az következik, hogy a régi Dacia a rumén nemzeté s az egész terület a Tiszától a Fekete-tengerig arra van hivatva, hogy egy nagy román birodalom legyen. S e phantasmagoriáért készek elfogadni mindent, a mi annak kedvezni látszik, ezért izgatnak és ármánykodnak s forrón óhajtják a magyar nemzetnek, mint a Dacia irredenta egy része birtokosának gyöngítését, sőt pusztulását.

Pedig ez a doctrina nemcsak a Kárpátokon innen hazá-
árulás és felségsértés, hanem nemzetgyilkolás azokon túl is. Mert a mi Erdélyt illeti, a mint megvédtük e zárt erődöt 1000 éven át a magyar nemzet számára, megvédjük ezután is, épúgy Hórák és Jankuk, mint Mihály vajdák ellenében. De Románia síksága nyitva áll a kozák lova előtt, a mely akadálytalanul végig száguldhathat rajta és rövid időn nyomtalanul eltiporhatja az elbizakodott és megtévedett nemzetet.

Ha azonban a rumén nemzet megemlékezvén eredetének jelentéktelen voltáról, a történelem gondviselése iránti hálával elégszik meg hazájának olyannyira kedvező fekvésű és áldott földű területével, józanul, kitartoán buzgólkodik haladásán, kulturáján, és elszigeteltsége érzetében jóakaró érdektársat keresve, nyíltan, őszinte ragaszkodással csatlakozik a magyar nemzethez, a mely a maga részéről viszont hatalmas érdektársára, a nagy erejű germán elemre támaszkodik, akkor benső szövetségben, egyesült erővel Erdélyből, e hatalmas, szinte bevehetetlen bástyából, az Alduna mellékein uralkodó ez erődből megvédhetjük Romániát és népét

bármely támadás ellen és biztosíthatjuk függetlenségét minden időre, mint a Fekete-tenger Belgiumát.

Vajha ne feledkezzenek meg a rumének arról, hogy népek testében igen sok a magyar és ezzel rokon vér, hogy kulturájok Szent István koronájának oltalma alatt kezdett biztosan fejledezni s hogy irodalmuk felélédése magyar kezdeményezés eredménye. S ne ignorálják, hogy germán eredetű királyi párjuknak köszönik a nemzeti élet lendülését és a művelt népek közti tisztességes helyöket! S bárha mi magyarok is minél jobban belátnók, hogy kelet felé legerősebb támaszunk — önerőnk mellett — a rumén nép őszinte barátsága! Vajha megértenék egymást azok a népek, a melyek a jövőben egymásra vannak utalva s a politikai helyzet máról-holnapra való kizsákmányolásának rablógazdálkodása helyébe az ethnikus viszonyok helyes belátásán alapuló érdekközösség érzete lépne, a mely biztos szemmel nézve a jövőbe, évszázadokra biztosítaná a művelt és szabad s a műveltségre és szabadságra törekvő és érdemes népek existenciáját!

ADATOK SZÁNTÓHALMA ÉS SZENT-ANDRAS TÖRTÉNETÉHEZ.

SZÖTS SÁNDOR-TÓL.

E két magyar nevű községben tudvalevőleg ma egyetlen magyar család sem lakik, kipusztult, elköltözött vagy eloláhosodott egytől egyig. A bennök létezett református egyháznak jelenleg semmi nyoma, eltöröltetett a földnek színéről mindenestől. Templomának most se híre, se hamva, még omladékainak helyét se tudja már megmutatni a mai nemzedék. Pedig kőből volt építve e templom, szépen és erősen, hogy századok viharával daczolhasson s örömét találja benne minden magyar ember, a ki csak gyönyörködni tud az Úr házában. Még oltáros része, sanctuariuma is volt neki, hol egykor talán katolikus papok mutatának be szent mise-áldozatokat az Úrnak, később pedig az evangelium szolgálói hirdették magyar nyelven a megváltó Jézus tudományát. Sugár tornya túl látszott a két falu határán s a drága ezüstcsengésű harangok szavára nagyszámú magyar nép sereglett össze vasárnapokon a templomba, épületet és vigasztalást venni ott az Úrnak szent igéiből. Még fejedelmi kegy is mosolygott e gyülekezet népére abban az úrasztali kehelyben és tányérban, melyeket Bornemissza Anna, a jóságos szívű fejedelemasszony ajándékozott volt a kedvelt szántóhalmi és szentandrászi református hívek számára.

Hogyan történhetett mégis, hogy ez az egykor virágzó és népes gyülekezet teljesen elenyészett?! úgy, hogy ma már semmi jel, semmi emlék nem mutatja annak egykori létezését.

A közhit, mely a legbonyolultabb kérdésekre is egész könnyűséggel szokott feleletet találni, e feltűnő jelenségnek is okát tudja adni szépen, tetszetősen, a következőkben:

Szántóhalma és Szent-András egykor tiszta magyar közösségek voltak, a mint azt nevök is kétségtelenül bizonyítja. Lakóik a XVI. században reformátusokká lettek, s mint ilyenek templommal és papi állomással birtak egészen a múlt század elejéig, a midőn előbb szokásaikat és nemzeti öltönyeiket, majd nyelvöket és neveiket s végül vallásukat is az oláhokéval cserélték fel. Az egyházi felsőbbség nem törődött velök; papjai odahagyták s a pásztor nélküli nyáj elszéledett, illetve más pásztor gondviselése alá menekült. Unitus és disunitus oláhvá lett mind a két falu lakossága, tömegestől lépve ki a magyar reformált egyház kötelékéből. Utolsónak maradt a szántóhalmi ekklezsia curatora, egy becsületes földműves gazda, kit lelkiismerete arra ösztönzött, hogy elhagyott egyházának úrasztali edényeit (ezüst kelyhet és tányért) bevigye a dévai református paphoz átvétel és megőrizés végett. Így kerültek a becses clenodiumok a dévai reform. egyház birtokába, melynek papjai azóta a betegek számára vitt úri szentvacsora kiosztásánál használják.

Így hallottam én ezt egyházközségem néhány tagjától 1878-ban, midőn jelenlegi állomásomat elfoglalva, e szent edények is őrizetem alá bizattak. Elhittem magam is, hogy mindez kétségtelen való és tökéletes tiszta igazság, hiszen az idevaló viszonyokkal ismerős komoly emberek állítják és mert nincs benne semmi, a mi a valószínűtlenség bélyegét hordozná magán.

Csupán az úrvacsorai kehely Dévára kerülésének története tetszett előttem egy kissé mesésnek, tudva, hogy a református egyház körében a clenodiumok az ekklezsia két kulcsú ládájában tartatnak, melynek egyik kulcsa még a filialis egyházakban is a beszolgáló lelkésznél áll, régebben pedig az egyház szent edényeinek őre kizárólag a pap volt, kitől minden évben számon kérte a szent visitatio vagy legalább a tractus seniora. Azonban elhittem ezt is, mivel hogy nincs benne semmi lehetetlenség.

Csak a midőn egyházközségem multját felderítendő, ku-

tatni kezdtem a porlepte okmányok között és e tisztelt társulat megalakulása által ösztönözve, sőt kötelezve is lettem, a dévai egyház levéltárának értékesebb adatait napvilágra hozni s e kutatás közben kezembe akadtak ezen elsárgult, fakó levelek: jutottam arra a meggyőződésre, hogy a közhit nemcsak az úrvacsorai kehely Dévára hozásának meséjében, hanem a Szántóhalmán és Szent-Andráson létezett református egyházak elenyészésének történetét illetőleg is sok tekintetben téved.

Fölöttébb sajnálom, hogy a vajdahunyadi reform. egyházmegye esperesénél és papjainál, kikhez több ízben fordultam kérő szóval, bővebb adatok szolgáltatása végett, óhajtott támogatásra nem találtam. Pedig úgy hiszem, hogy a tractus levéltára, az esperesi visitatiókról és az egyházmegyei közgyűlésekről felvett régi jegyzőkönyvek, valamint a Cserna völgyén levő gyülekezetek matrikái Szántóhalmát és Szent-Andrást illetőleg is tartalmazznak valamilyes, bár kisebb fontosságú adatokat, a melyek felhasználásával ez egyházak XVII. és XVIII. századbeli történetét teljes világításba lehetne állítani. Azért késtem e régen írt felolvasásommal is, mert reméltem, hogy ismételt kéréseimnek leend valami sikere. Fájdalom, nem lett. És így kénytelen vagyok az említett egyházak történetének összeállításáról ez alkalommal lemondani s csupán arra szorítkozni, hogy a dévai egyház levéltárában talált adatokat a t. választmány tagjaival megismertessem, rámutatván azon téves nézetekre, melyek a Szántóhalmán és Szent-Andráson létezett református magyarság kipusztulásának idejét és okait illetőleg, közforgalomba jutottak.

E csomagban levő okmányok — számszerint 24 darab — egy hosszú per folytán keletkeztek, illetve gyűjtettek össze egykori elődöm, Salamon Mihály által, ki abbéli sérelmét, hogy a szent-andrási és a szántóhalmi kincstári birtokok után, fejedelmi rendelet alapján kiadatni szokott quarta-jövedelmek, minden igaz ok és törvényes alap nélkül 1793-ban elvonattak, Hunyadmegye Generalis széke elé vitte, produkálván mindazon okmányokat, melyekkel a dézsma-negyedhez való jogát bebizonyítani vélte. A Generális szék az ügy

egyik ágát, nevezetesen a szent-andrási parochialis fundusoknak állítólagos elfoglalását az ottani possessoratus ellenében felkarolta, nyomozatot rendelt el, de a pastoralis quarta ügyében panaszló elődömet a fiscalis jószágok directorához, Cserei Jánoshoz utasította, kitől az ügy a Thesaurariatushoz, onnan pedig a «felséges királyi Főigazgató Tanácshoz» került, a nélkül azonban, hogy valami haszon származott volna belőle. Salamon Mihály utóda, Salamon István, tovább folytatta a harcot, bár minden siker nélkül, míg végre ő is beleunva a sok instantiába és hitegetésbe, 1829-ben a gyulafehérvári káptalannál protestatiót tett a fiscus törvénytelen eljárása ellen s ezzel az ügy egyelőre befejezést nyert. A végmegoldás 1848 után következett be, oly módon, hogy a dévai reform. pap minden kárpótlás nélkül maradt.

Jóllehet e per folyama érdekes világot vet a kir. kincstár önző és az erdélyi főkormányzók protestans ellenes magatartására, mely a bíróságok ítéletét is befolyásolta, mindazonáltal az erre vonatkozó okmányok ismertetését ezuttal mellőzöm, szorítkozva csupán azon a három fontos adat bemutatására, melyek a felvetett kérdés eldöntésénél alapúl szolgálhatnak.

Ezek egyike egy 1795-ben kiállított jegyzőkönyvi kivonat a vajdahunyad-zarándi reform. egyházmegye protocollumaiból, aláírva és megpecsételve Tsegöldi András esperes és Kolozsvári Zsigmond tractualis jegyző által. Jellemző, hogy Tsegöldi esperes magát nem seniornak, mint a hogy a református egyházban az esperest nevezni szokták, hanem archidiaconusnak írja, a mely nevezet tudtommal csak a katholi-kus egyházban szokásos.

E jegyzőkönyvi kivonat szószerinti szövege a következő:

«In Anno 1634. Ecclesiae Reformatae in dictis Comitibus Hunyad et Záránd existentes connumeratae et conscriptae sunt, — quo tempore tam Szántóhalma, quam Szent-András distinctae Matres ecclesiae fuerunt.

«Ab inde vero:

«In connumeratione Ecclesiarum Anni 1668. qua filiales Ecclesiae, Matri Reformatae Ecclesiae Devensis adscriptae sunt et in hanc usque diem jus ad illas pertinet adhanc.

«Extradatum e protocollis memorati Tractus. Alpesten-sini die 3-tia Mensis Januarii Anno 1795.»

Ámbár a jegyzőkönyvi kivonat ezen szavai: «et in hanc usque diem jus ad illas pertinet adhanc» nyilvánvaló tendenciát árulnak el arra, hogy a dévai papoknak a kir. kincstár perceptora által megtagadott quarta-jövedelemhez való joga ez által is bizonyítva legyen; a benne foglaltak igaz és hiteles voltát kétségbe vonni nem lehet. És így bizonyosra vehetjük belőle, hogy Szántóhalmán és Szent-Andráson az 1634-ik évben még külön-külön önálló anyaegyházak léteztek, templommal és pappal, tehát a Mater-ecclesia elengedhetlen kellékeivel. Ellenben 34 évvel később, vagyis 1668-ban, már mint a dévai pap gondozása alatt álló leányegyházak említettek, melyek önállósággal többé nem bírtak. Kérdés csak az lehet, hogy ezen distinctæ matres ecclesiæ valósággal két teljesen önálló egyházat képeztek-e, külön-külön templommal és pappal, vagy pedig együtt képeztek egy önálló ecclesiát, mint társegyházak, közös erővel és közös költséggel tartván fenn egy papi állomást? mint a hogy ez az erdélyi református egyházkerületben sok helyen előfordul, s mint a melyre a hunyad-zarándi tractusban is számos példa van. A brettye-kitidi, a brád-ribiczei, a nagypestény-klopotivai református ecclesiák mind e rendszer szerint alakult társegyházak, nem filiák, tehát önállóságukat vesztett leányegyházak, hanem külön-külön ecclesiák, de a melyek egymással társultak, s egy azon pap szolgálatával élnek, hogy a papi állomás fentartásának költségeit könnyebben elviselhessék.

De lássuk a többi adatokat is.

Apaffy Mihály erdélyi fejedelem az 1685-ik évben Gyula-Fehérvárról a következő rendelést teszi a szóban forgó ecclesiákra nézve:

«Nos Michael Apafi, Dei Gratia Transilvaniæ Princeps, Partium Regni Hungariæ Dominus et Siculorum Comes. Damus pro memoria per præsentis. Hogy mi kegyelmes tekintetbe vevén a Dévai református ecclesia tagjainak azért való Supplicatiójokat, hogy alkalmas időtől fogván Filialissának tartatva, azon Ecclesiának Szántóhalom és Szent-András nevű szomszéd faluk, a Dézma is a Dévai Ref. Prædicato-

roknak járt volna; mely dolog a közelebb elmúlt nagyenyedi ref. prædicatorok Generális gyűlésében is ventilláltatván, semmi rendetlenség avagy azon filiális ecclesiáknak a dévai prædicator Inspectioja alatt való létekből kár következni nem comperiáltatott. Annak okáért a mint eddig alkalmas időtől fogva a specifikált faluk ecclesiái Dévai ref. prædicatorunkat hallgatták és az quartát percipiálták, úgy ennek utána is *valamíg azon faluk olyan elfogyatkozott állapotban lesznek, mint most vagynak, a dévai Ecclesiának filialisai legyenek*, az odavaló prædicátort hallgassák és az quartájokat oda szolgáltassák, kegyelmesen annak annuáltunk, a minthogy annuáltunk is ez Levelünk által; ugy mindazonáltal, hogy ne restelkedjenek azon Filiális Ecclesiákban is az Istennek Igéjét szorgalmatosan hirdetni, a Sacramentumokat kiszolgáltatni, őket a Tudományban és Számokban nevelni, hogy azokban is hűséges pásztoroknak találtassanak az Isten házába. Datum in Civitate Nostra Alba-Julia. Die vigesimo quinto July Anno Domini Millesimo Sexcentesimo octuagesimo quinto.»

Tehát a mi a tractualis jegyzőkönyvi kivonat szerint már 1668-ban tényleg megtörtént, t. i. hogy a szántóhalmi és szent-andrási egyházak, mint filiák a dévai pap gondozása alá adattak, azt a fejedelem, mint az erdélyi református status generalis synodussának elnöke és a Supremum Consistorium feje, politikai és egyházi jogainál fogva 1685-ben confirmálja és szentesíti.

Mi történt ezen intézkedés után a szántóhalmi és szent-andrási ecclesiákban, egykorú okmányok hiányában tiszta bizonyossággal megálapítani nem lehet. De meglehetősen tájékozást nyujt azon inquisitoria relatoria, vagy a mint kiküldött eskető regiusok nevezik: «kinyomozó vizsgálódásról s vallatásról költ levél,» melyet Hunyadmegye Generalis székének megbízása folytán, Hevesi Sámuel nemes személy és Ponori Török János, nemes Hunyadvármegyének hites Assessora és Arendæ perceptor vittek vala véghez Szent-Andráson, az 1795-ik esztendőben, Böjtelő havának 3-ik napján.

A nyomozat a következő kérdések alapján lőn eszközölve:

«Tudja-e tanu nyilván és bizonyosan:

1. Hogy nemes Hunyadmegyében, itt Szent-Andráson, hol volt régen a Reformatum Templom? s ma annak helye látszik-e? és ahoz tartozó parochialis Fundussal s appertinentiákkal hogy s micsodás állapotban van?

2. Ki tart azokhoz valami just? Pusztán van-e mind a Templom helye s mind az parochialis Fundusok? Vagy valaki elfoglalta és beszántotta? Ha elfoglalta, beszántotta: ki cselekedte? Miért és mikor? Minden környülállásaival valljon a tanu igaz hite szerint.»

Az első tanú Murárj Kozma, mintegy 86 esztendő, Obester Méltóságos Barcsay Ábrahám úr volt szolgáló embere jobb erejében, a második kérdésre semmit sem tud vallani, de az elsőre, letett eskü után, ezeket modja:

«Hogy ezen nemes Vármegyében, itt Szent-Andráson, a falunak Barcsa felől való végén a Reformátusoknak templomjok volt, azt nemcsak régi öreg emberektől hallottam, hanem annak magasan felnyuló falait is értem fenn állani, helye ma is látszik, de minthogy az egészen kőfalból áll, pusztán hever, senki sem tartván számot hozzá; az parochialis Fundusról pedig nem tudok.»

A második és a harmadik tanú, Thót Petru 60 esztendő és Krisán Kirille 70 esztendő, mindketten a Fiscalitashoz szolgáló emberek, mindenben egyezőleg ekképen vallanak:

«Mi értünk falunknak Barcsa felőli végén egy romladozott falu kőtemplomot s annak falait fennállani, melyről azt beszéltek az akkor élt öregek, hogy az reformatum templom volt hajdan, melynek is helye ma is látható; de a Parochialis Fundus s az ahoz tartozó appertinentiák hol légyenek? nem is hallottuk. Azon helyhez, melyen a templom feküdt, ma senki se tart semmi just, bizonyosan tudjuk, hanem pusztán hever, minthogy a földben és a földszinén levő falak mián nem miveltehetik.»

A negyedik tanú Megurján Indrej, mintegy 60 esztendő és az ötödik tanú Dugáts Josziv 63 esztendő, szintén az uradalomhoz szolgáló emberek következőleg vallanak:

«Barcsa felől való végén falunknak a Pop Petru szomszédságában értünk magunk is egy kőtemplomot, melynek

is az oltáros részén fellyül azaz a padlásán játszadoztunk is gyermekkorunkban, melyről is az akkor élt öregektől azt hallottuk beszélni, hogy az magyar templom volt hajdan. De továbbá hallottam én azt is igen öregségre jutott Megurján Mihály s Lázár bátyáimtól, hogy az azon templomhoz közel lakott Pap Mihejéstyiak elei azon templomban szolgált magyar papok voltak. A kérdett fundusról pedig s annak appertinentiáiról semmit sem vallhatunk, minthogy eleinktől se hallottunk azoknak hollétezésekről beszélni.

Nem tart senki is semmi just vagy számot az említett templom helyéhez, bizonyosan tudjuk, hanem pusztájában hever, a földszinén és benne is levő kőfalaknak darabjai mián nem is miveltehetvén.»

Legtöbbet tud a hatodik tanú Pop Mikleus, mintegy 88 éves öreg, az Obester Barcsai Ábrahám úr szolgáló embere, akképen feelve a nyomozó regiusoknak :

«A kérdett templom falunknak Barcsa felől való végén felmenet balkézre volt, bizonyosan tudom ; melyet is én értem cseréppel fedve és kőkerítéssel körülvéve ; fundussa pedig a pap házának — a mint hallotta régen meghalt Májer Juon, egy Szekullya, egy Thotu, egy Frenczeszku és egy Pop Zsurka nevű igen idős emberektől — volt az, a melyen Thot Petru lakik, — mely fundus helyett, a falunak eloláhosodása s oláh vallásra lett átállása után, alkalmasabb lakhelyet szándékozván az akkori öregek papjoknak adni, nagy átok alatt végezetre általadták azt a helyet, melyen ma itt Szent-Andráson a volt uniűs papoknak minden terheknek hordozása alól kivétetett és nem pap maradékjok lakik. Általadták az öregek azon szántó és kaszáló földeket is, melyek a volt magyar pap fundusához tartozók voltak, melyek közül tudom, hogy Lá Sesz van két buzaföld és egy kaszáló rét s Lá Gyál nevű helyen viszont két szántó. Ezek felett adott még a falu a maga közönséges kenderesséből is papjának egy darabot, úgy mindazonáltal, hogy a pap minden esztendőben egy-egy veder bort adjon a falunak ajándékon meginnija, mely kenderest esztendőnként annyira nagyobbítottanak a falujéből, hogy ma már négy köből buzát könnyen lehet bele vetni.

Pusztán áll a templom helye, senki nem tartván hozzá

számot; az előszámlált külső appertinentiákat pedig az fennebb említett unitus papi maradék bírja minden szolgálat vagy jutalom nélkül és ingyen. Ezeket tudám s vallhatám.»

Miket és mennyit lehet e sokat mondó vallomásokból igazokul elfogadni? Hogyan és mikben vélem én a szántóhalmi és szentandrás református magyarság elenyészésének okait, más adatokkal is egybevetve, megállapíthatni? ezt óhajtom még a tisztelt választmány kegyes engedelmével, értekezésem befejezéseül, néhány szóban előadni.

Tiszta bizonyosra vehető, hogy Szántóhalma és Szent-András lakossága a XVII. század első évtizedeiben kizárólag magyar és reformált vallású volt. A két falu népe együtt képezett egy meglehetősen nagy és virágzó ecclesiát. Közös templomuk kőből építve és cseréppel fedve Szent-Andráson volt, a falunak Barcsa felől való végén, az úttól balra. Ugyanott volt a református papi lak is, jókora terjedelmű kerttel és néhány darab külső fekvőséggel, jelesen négy drb szántófölddel és egy kaszálóval. Az ecclesiának saját papja volt 1668-ig, a midőn a már csekély számra lepadott hívek nem tudván többé eltartani lelkészüket, a dévai anyaegyház szolgálatával kezdetek élni. Ez az állapot a hunyad-zarándi ref. tractus által azonnal, a nagyenyedi szent Synodus és Apaffy Mihály fejedelem által pedig 17 év mulva törvényesítettven, a szántóhalom-szentandrás ecclesia végleg megszűnt önálló anyaegyház lenni, és mint filia a dévai mater-ecclesiához csatoltatott. Így kerültek a már bemutatott úrasztali edények a dévai pap gondozása alá 1685-ben. Hányan voltak még ekkor a református hívek az említett falvakban? adatok hiányában nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani. De hogy sokan nem lehettek, kitűnik az affiliatiót approbáló fejedelmi rendelet eme szavaiból, hogy «valamig azon faluk olyan elfogyatkozott állapotban lesznek, mint most vagynak, a dévai ecclesiának filialisai legyenek, az odavaló prædicatort hallgassák» és a dévai papoknak adott amaz utasításból, hogy «ne restelkedjenek őket a tudományban és számokban nevelni».

Az 1714-ik évtől kezdve már teljesen hallgat a krónika a szántóhalmi és szentandrás ecclesiákról, jöllehet, hogy a

dévai egyház papjainak gondozása és administratiója alatt állottak s elődeim e két faluban levő kincstári birtokok után egészen 1793. húzták a szokásos dézsma-negyedet. Tehát a dévai ref. papok nem szüntek meg a filialis egyházakhoz való jussokat élvezni és gyakorolni, mindaddig, míg maga a kincstár be nem szüntette az ezen, akkor már egészen desolata ecclesiákból kapott quarta-jövedelmöket. E körülmény nyilván bizonyítja, hogy jogilag és tényleg a dévai ref. egyház filiálisainak tekintettek.

A szántólom-szentadrási ref. egyház azonban ez időben már egészen hívek nélkül, csupán de jure és a papiroson létezett. Nagyobb bizonyosság kedvéért átnéztem egyházközségem összes ez időbeli anyakönyveit 1714—1750-ig. És azt találtam, hogy elődeim ezen 36 év lefolyása alatt egyetlen egy keresztelést, esketést és temetést sem végeztek a nevezett falukban, holott hasonló funkciót más helyeken feles számmal teljesítettek az egész vidéken, a mit a matriculába híven be is jegyeztek. Így pl. eskettek, kereszteltek és temettek Piskiben, Al- és Felpestesen, Cserna-Kereszturon, Haróban, Maros-Németiben, Berekszóban, Maros-Solymoson, Batizon, Lozsádon, Rápolton, sőt még Gyula-Fehérvártt is, de Szántóhalmán és Szent-Andráson egyetlen egyszer sem, jóllehet, hogy e két községben ők voltak az efféle funkciókra illetékes lelkipásztorok.

E tény kétségtelenné teszi, hogy Szántóhalmán és Szent-Andráson már a múlt század elején egyetlen református lélek sem lakott, mert ha lakott volna, 36 év lefolyása alatt bizonyára fordult volna elő körükben valamiféle papi funkció.

A nevezett falvak református magyar lakossága tehát nem a XVIII., hanem a XVII. század folyamán enyészett el, mert a múlt században, miként fennebb kimutattam, már csak emlékezetben élt és templomának akkor már szétszórva hevert omladéka mutatják az egykori létezését.

De hát miként tűnhetett el a semmiségbe az egykor oly szép és virágzó gyülekezet? mik okozhatták a református magyar lakosság teljes és végleges elenyészését?

A közvélemény azt tartja, hogy ennek oka az eloláhósodásban, illetve a református magyaroknak az oláh vallásra

történt áttérésében keresendő. De e föltevést az általam napvilágra hozott adatok csak részben igazolják. Történt e falvakban kétségkívül áttérés és eloláhosodása is; de sokkal inkább és sokkal nagyobb mértékben történt a kipusztulás.

Ha Szántóhalma és Szent-András egykori magyar lakossága csupán az áttérés és az eloláhosodás következtében enyészett volna el: akkor ennek valami nyomát ma is láthatnók, mint látjuk pl. Cserna-Kereszturon, Alpestesen, Kis-Barcsán a mai lakosok magyar eredetű és magyaros hangzású neveiben, magyar nemzeti öntudatában, typusában és a többi községekétől elütő sajtáságos szokásaiban. De Szántóhalmán és Szent-Andráson mindezeket nem látjuk, nem láthatjuk. Ezek mai lakossága egészen más nép, más világ. Mintha nem is egymás szomszédságában élnének, kiválik, kirí a többi falvak lakossága közül; semmi, de semmi nem mutat arra, hogy őseik egykor magyarok lettek volna.

Én e feltűnő jelenséget csak is úgy tudom megérteni, hogy e falvak magyar lakossága a XVII. században folyt gyakori háborúk idején nagy részben kiöletett vagy más, több biztonságot nyújtó helységekbe költözött, s helyökbe aztán oláh családok telepítették, épen úgy, mint Déván, a hol -- miként ezt «Az oláhok Dévára telepítése» című dolgozatomban, egykorú okmányok alapján világosan kimutattam -- a XVII. század két első tizedében még egyetlen oláh család sem lakott és már 25 év múlva a fiscus birtokaira telepített oláh családok száma akkorára növekedett, hogy 1645-ben templom és temető helyet kértek és nyertek a dévai református ecclesiától, ma pedig Déva összes lakosságának csaknem fele részét képezik.

E föltevés valószínűsége mellett bizonyít az említett falvak fekvése is, melynél fogva a hadak pusztításainak sokkal inkább ki voltak téve, mint a tőlök délre, Vajda-Hunyad felé fekvő községek. A Cserna-völgy torkolatánál, a dévai és a v.-hunyadi várhoz vezető utak összeszögelési pontján fekszik mind a kettő. Akár erre, akár arra nyomultak az ellenséges hadak, a községeket érték, rabolták ki, gyújtották fel vagy ölték ki legelőbb. Igen valószínűnek tartom azért, hogy Szántóhalma és Szent-András egykori magyar lakóinak zöme

a háborúk pusztításának esett áldozatul, kiknek helyébe aztán úgy a fiscus, mint a többi possessorok oláh jobbágyokat telepítettek a XVII. század közepén.

Az ekként megfogyatkozott magyar református lakosság körében aztán megkezdődött az eloláhosodás processusa úgy Szántóhalmán, mint Szent-Andráson. Mert a többség a kisebbségre mindig és mindenütt absorbeáló és amalgamizáló befolyást gyakorol. E két faluban annyival is inkább kellett gyakorolnia, mert sem iskolájuk, sem helyben lakó magyar papjok nem volt immár, a hol és a kitől nyelvök, nemzetök, és vallásuk szeretetében megtartattak volna. Az ekként eloláhosodott néhány református család tehát a XVII. század vége felé számot vetve a helyzettel és a viszonyokkal, jónak látta áttérni az oláh egyház kebelébe, együttesen és egyszerre, hogy velök együtt az ottani ref. ecclesia javai is az ottani oláh egyház birtokaivá váljanak. Elmerült, beolvadt tehát a maroknyi magyarság az oláhság tengerébe, mely összecsapott a kis sziget felett, hogy többé meg se látszhassék.

Valószínűnek és csaknem bizonyosnak tartom ezt azért is, mert bérczes kis hazánk épen ez időben vesztette el addigi szabad és független államiságát, s azzal együtt magyar nemzeti politikáját is. A Bécsből kormányzott Erdélyben más irány, más szellem honosult meg, mely a református elem gyöngülését és az ellenséges indulatú elemek erősbödését vonta maga után.

Íme, t. választmány, ily módon s ezen okokból történt meggyőződéseim szerint ama szép két falu magyar lakosságának kipusztulása. Lehet, hogy föltevésem egyben-másban még bizonyításra vár. De hisz épen azért tömörültünk társulattá, hogy tudásunk hiányait kölcsönösen kipótoljuk s az igazság keresése közben támadható tévedéseinket jóindulattal megigazítsuk. Ha ezen igénytelen dolgozatommal egyebet nem értem is el, minthogy társulatunk tagjainak figyelmét Szántóhalmára és Szent-András multja iránt fölkeltenem sikerült: célom ezzel is elérve, fáradozásom ez által is gazdagon megjutalmazva van.

P. AELIUS THEIMES FÖLIRATAI.

KIRÁLY PÁL-tól.

1881 nyarán társulatunknak még csirájában volt múzeuma a következő föliratú márvány-táblával gazdagodott:

DIIS ☉ PATRIIS ☉
MALAGBEL ☉ ET BEBELLAHA
MON ☉ ET BENEFAL ☉ ET MANA
VAT ☉ P ☉ AEL ☉ THEIMES II VIRAL
5 COL TEMPLVM FECIT SOLO ET
INPENDIO SVO PRO SE SVISQ
OMNIBVS OB PIETATE IPSORVM *sic*
CIRCA SE IVSSVS AB IPSIS FECIT
ET CVLINAM SVBIVNXIT

Diis Patriis | Malagbel et Bebellaha | mon et Benefal et Mana | vat P(ius) Ael(ius) Theimes II (=duum) viral(is) | Col(oniaë) templum fecit solo et | impendio suo pro se suisq(ue) | omnibus ob pietate ipsorum | circa se iussus ab ipsis fecit | et culinam subiunxit.*

E fölirat, a mint megjelent, azonnal élénk tudományos vitát keltett. A legelső magyarázók Finály H. és Sayce voltak, majd társulatunknak tudós elnöke gróf Kuun Géza szólott az istennevekről 1882-ik évi május 30-án tartott közgyűlésünkön, fényt vetve azoknak rég elfeledett viselőire.** Később Goldzieher Ignác a sémi mythologia és nyelvészet kiváló

* K. Torma: Inschriften aus Dacia, Moesia superior und Pannonia in ferior. 45. sz. (Különnyomat az Arch. epigr. Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn VI-ik k. II-ik füzetéből.

** A Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve. II. k. 6. s kv. 1.

művelője vevé a fölíratban előforduló tulajdonneveket etymologiai bonczolás alá, és az eredményt Torma Károly egyetemi tanár tette közzé az Achæologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn VI-ik kötetének 109-ik és kv. lapjain. Ugyancsak Goldzieher magyarázta a Pius Aelius Theimes nevet is, — arabnak vagy arab származásúnak minősítvén tulajdonosát. Lehetséges mind a két föltevés.

A római birodalom keleti tartományai Kr. u. a II-ik században már az Euphratig terjedtek, később pedig még inkább délre, s az arab félsziget északi részei is a császári sasoknak hódoltak. A hódítás részint békés, részint erőszakos úton történt, vérrel jelölve mindenütt a legiók útjait. A békés terjeszkedés leginkább a seikek önkéntes hódolása által növeli az imperium beláthatatlan határait. Igy arab források szerint a Benu-Sálihok Mekka tájékáról vándoroltak Syriába Caussin de Perceval számításai szerint 190 körül Kr. u.¹ s letelepültek a már régebben ott lakó Benu-Samaida törzs mellé, melynek nevét Waddington egy suwédei fölírat által említett $\varphi\upsilon\lambda\eta$ Σοματιθῶν-ban véli fölismerni.² Velök egy időben, vagy kevéssel később érkeznek a Batu-Marr törzs lovas-csapatái. A harmadik század folyamán a bevándorlás mindennapos lesz, s a nomád beduinok szorgalmas földművelőkké és rendkívül élelmes kereskedőkké válnak, kik megfordulnak a birodalom minden emporiumában keletnek jól fizetett s igen keresett árúival. E kereskedelem leginkább az arab pusztákról s a perzsa öböl felől irányult az északi arab, helyesebben syriai sivatag középpontja Thadmor-Palmyra felé, s innen származtatja Mommsen.³

Palmyra épen félúton fekszik Damaskos és az Euphrat között, s szerepének fontossága abban rejlett, hogy kelet és nyugot kereskedelmét közvetíté és nyughelyet adott a karavánoknak. Virágzásának tetőpontját azon időben éri el, míg a rómaiak bírják Daciat, — és sajátságos véletlen — cata-

¹ C. de Perceval: Histoire des Arabes. I. k. 212. l.

² Waddington: Inscriptions semit, 2308. sz.

³ Th. Mommsen: Römische Geschichte. V. k. 426. l.

stróphája is ugyanakkor következik be, midőn a császári sasok elhagyják bérceinket. Palmyra, a bennszülöttek nyelvén Thadmor, a rómaiak történetében legelőször 41. Kr. e. említetik, midőn Antonius rabló-hadjáratot indít a város ellen. Palmyra győzött, de mégis jobbnak tartá elismerni a rómaiak főnhatóságát, s a császárság első éveiben e pompás oáz már az imperium clientelájába tartozik és azon fontos kötelezettséggel bizatik meg, hogy védelmezze az Euphrat és perzsiái öböl felé vezető utakat. A város meg is tette, mert ennek fejében polgárai szabadon kereskedhettek a birodalom minden részében, és fölmentettek a császári katonáskodás terhe alól is.

Ezen a réven juthatott Sarmizegetusába Theimes duumvir (=polgármester), — vagy pedig már Ulpius Traianus telepíté oda szülőit vagy nagyszülőit, midőn Eutropius szerint a világ minden részéből gyarmatosokat rendelt a férfi népeségéből majdnem egészen kipusztult Daciába.¹ Ez a sors könnyen érhetett egy csoport vállalkozó szellemű palmyrait, vagy tiszta vérű arabot is. P. Aelius Theimes lehet tehát palmyrai vagy arab, de neve azt bizonyítja, hogy családja elrómaiásodott nyelvileg, a nélkül, hogy lemondott volna őseinek hitéről. Mert Malagbel palmyrai istenség s Bebellahamon és Benefal valószínűleg csak synonymjei, míg Manavat az ó-araboknak hold istensége.²

Malagbel neve a római birodalom fölirataiban ritkán fordul elő: Rómában kétszer latinul,³ egyszer görögül,⁴ Egyiptomban kétszer⁵ s Daciában három esetben, mindannyiszor Sarmizegetusából, melyek közül kettőt Torma Károly,⁶ a harmadikat pedig Téglás Gábor s én közöltem ugyancsak az

¹ Eutropius: VIII, 3: Traianus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas copias hominum transtulerat, ad agros et urbes colendas, Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhausta.

² C. P. Tiele: *Konpendium der Religionsgeschichte* — 72 kv. l.

³ *Corpus Inscriptionum latinarum* VI, 51, 710.

⁴ *Corpus Inscriptionum Græcarum* 6015.

⁵ *Corp. Ins. Lat.* VIII. 2497, és add. 8795.

⁶ Idézett helyen 45 és 46.

Archæologisch-epigraphische Mittheilungen-ben.¹ Várhelyen tehát épúgy voltak hívei, mint Rómában.

Gróf Kuun Géza a Malagbel névben a sémi mythologia napistenét Bal-t ismerte föl, hasonlóképen Bebellahamonban, rectificálva a kömötsző tévedését is, midőn a hibásan írt nevet Belhamon-ra igazítja ki.² Goldziehernek jóval későbbben publicált adatai, ugyanez alapon nyugszanak, de ő a Benefal³ névre is kockázttat magyarázatot s corruptelának állítva azt «Penebal» phœniciai compositummal, «Bál arcuzlata» veti össze. Ha e magyarázat helyes úgy megmaradhatok fönnebb kockázttatott föltevéssem mellett, hogy e három név mindegyike Bal nevének synonymje, vagy helyesebben e nevek mindegyike Bal-nak egy-egy attribútuma.

Bal vagy Bel a semita ősi mythologia legfőbb istensége. Nevét megtaláljuk minden törzsnél. Assyriában Assur nevet vesz föl, a birodalom fővárosának nevét, Babylonban Bal vagy Bal-Maruduk elnevezéssel tisztelik, s Kyros perzsa király épen úgy imádjá őt, mint Ahura-Mazdat, később Mithraval identificálják, s együtt hívják segélyül a perzsák mint babylonok. Phœniciában Malk-baal alakban veszik őt körül a papi kasztok, rejtelmes, titkos, de mindig nagy hatású mysteriumokkal; imádják őt a carthagóiak, syriaiak, moabiták, philistæusok stb. A biblia hányszor említi, midőn az Úr választott népe megtántorodik és elhagyva Jehovat, visszatér őseinek istenéhez. Még a bölcs Salamon sem kerülhette el a bűnt, s Jeruzsálem megszentelt berkeiben templomot emelt a pogány Bálnak is.

A sémi mythologia vonásait, mondáit a babyloni és assyriai ékiratok tarták fönn, s ez emlékekből a genesis⁴ teljesen reconstruálható. E szerint a világ teremtése épen úgy, mint a bibliában, hét nap alatt történt, de nem Elohim, az egy isten műve, hanem részt vett abban egymásután min-

¹ L. alább, és Téglás Gábor s Király Pál jelentése az 1883-iki várhelyi ásatásokról. — A hunyadmegyei tört. és rég. társulat évkönyve III. k. 87. l.

² Idézett évkönyvnek II-ik k. 6. kv. l.

³ Torma K. Neue Inschriften. Különnyomat az Arch. epigr. Mittheil. VI. k. II. f. 110. l.

⁴ L. Georg Smith's Chaldaische Genesis übersetzt von H. Delitzsch.

den ősi istenség. Sar választá el az eget a földtől, s megteremté az égboltot (Asar); Bal és Ea a negyedik nap készítették el és erősíték az égboltra a csillagokat. Maruduk a teremtés művében atyjának szolgája, a világrend alkotója, s kezeiből léptek tarka világunkba az emberek, állatok.*

Az emberek teljesen ártatlanok valának, s az istenek közül különösen Ea, a tudás mestere érdeklődött sorsuk iránt. Gondozta, tanítá, védte őket, eltávolítá útjaikról a dæmonokat, elregélte nekik a világ teremtésének történetét, könyvet adott nekik, melyből megtanulák a vallást, s törvényeket; és mint kegyes jó apa megmutatá nekik miképen kell művelniök a tudományt s ezerféle mesterséget.

De Tiamat, a dolgoknak s minden létezőnek ős forrása, irigy a belőle emanalt istenekre, kik a chaosból alkották a világot, s gyűlölség támadván benne, meg akarja semmisíteni a teremtésnek bevégzett nagy munkáját. Az embereket kísértetbe viszi, Ea iránt való engedetlenségre ingerli, s azok elkövetik az első bűnt. Az általa támasztott rendetlenség megszüntetésére szembeszállanak vele az istenek, és ez a harcz, az ős-semiták gigantomachiája. E harczot atyja kívánságára Bal vagy Bel vívja meg, az istenek bajnoka. A mennybeliek ez élet-halál küzdelemre villámmal, sarló-alakú karddal fegyverzik föl, s ő az égi seregek élén indul meg Tiamat ellen, ki a chaos minden dæmonát, szörnyetegét talpraállítja ellenök, de hiába, Bel győz és Tiamat a mélységbe taszítottatik.**

Ez rövid kivonata az ékiratok genesisének. Berossus verziója, mely a babyloni és borsippai papi iskolákból került

* L. Fr. Lenormant: Die Magie- und Wahrsagekunst der Chaldaeer. 122. kv, 1.

* A biblia genesisében e küzdelemnek nincsen parallelje. — De ott van a kígyó, mely épügy, bűnre csábítja az embereket, mint Tiamat, — kihez nagyon hasonlít Sz. János látomásainak sárkánya is, a melyet legyőz Mihály arkangyal: Lát. 12—7—9:

7. És nagy harcz lőn az égben: Mihály s az ő angyalai harczolának a sárkánynyal, és a sárkány hadakozék és az ő angyalai.

8. De ezek nem vehetének erőt, sem helyök nem taláztatik többé az égben.

9. És levettetik ama nagy sárkány, a régi kígyó, a ki ördögnek és sátánnak nevezetik a ki elcsábítja az egész világot; és a földre vetteték, és vele angyalai is letaszítottak.

ki, alapjában megegyezik ezzel, de eltér részleteiben. Szerinte a Tiamattal való harcz egy időben történik a teremtéssel, mely nem egyéb, mint Tiamat legyőzetése, és háttérbe szorulnak nála a többi istenek is, mert Bal vagy Bel-Maruduk a világ egyedüli teremtője.

«Midőn még minden rettenetes zürzavarban volt — mondja Berosus, a görögül író tudós babyloni pap — jött Belso és ketté vágta Omoroka asszonyt vagy Tiamatot. Tes-tének alsó részéből alkotá a földet, felső részéből az eget, és a lények, melyek benne voltak, eltűntek. Erre Belos levágta saját fejét* és a vért, mely akkor folyt, a többi istenek össze-gyúrták a földdel, s embert formáltak belőle, a kik ennél-fogva értelemmel vannak megajándékozva és részök van az istenségben.»

«Belos, kit a görögök Zeus-nek neveznek, volt ismét, ki a sötétség elosztatása után az eget elválasztván a földtől a világot rendezte; de minden lény elpusztult, mely a világosság hatását nem tudta kiállani. És midőn Bel látta, hogy a föld termékenységének daczára is pusztá, megparancsolá az istenek egyikének, hogy vágja le fejét, és ő összegyúrta a kifolyt vért a földdel, formálván embereket és lényeket, kik a levegővel való érintkezést elviselhetik a nélkül, hogy ártalmokra lenne. Végül megteremté Belos a csillagokat, a napot, holdat és öt planétát».**

Bel tehát a legfőbb istenség, ki Babylonban Nabu-Rudurri-Ussur, s az utolsó nemzeti királyok óta, mint Deus ex superantissimus áll a pantheon élén.

Föliuratunkon is ilyenül van föltüntetve.

A Malag-Bel név nem egyéb, mint Melech +Bel. Melech jelentősége király lévén, Malagbel P. Aelius Theimes szerint az istenek királya. E Melech nevet ismerjük föl a carthagoi Moloch-ban, kinek gyermekeket áldoztak, kit Carthagon kívül Cretában, Rhodosban, sőt Hinnom völgyében is tiszteltek, kinek neve még ma is igen kellemetlen metaphoraül hasz-

* V. ö. Lajard: Recherches sur le culte public et les mystères de Mithra en orient et en occident. Az atlaszok közt: 37-ik t. 6-ik sz.

** V. ö. Lenormant: Die Magie und Wahrsagekunst der Chaldæer. 124. l.

náltatik. Viszont látjuk őt «Milcam»-ban, kinek szentélye az olajfák hegyén emelkedett; — Adramelech és Anamelech a bibliai Sepharvaim istenei is reá emlékeztetnek, s e nagy kettős város szívtelen lakói szintén gyermekek vérével képzelék megengesztelhetőnek a legjobbat.¹

Palmyrában szintén Melech-Bel név alatt imádják a hatalmas nap-templomban, mint az első isteni trias fejét. E háromság tagjai: Melech-Bel, Aglibol és Jarhibol, s jelenyeik: Melehbélé: napsugarak, Aglibol-é a félhold, Jarhibol-é, kit M. de Vogué gróf Baal-Samin-nak minősít,² a kosárcalathus, vagy mérő-modius, mely a felsőbbnek s az eredetbeli elsőségnek jelzője, de solaris attributum is.³

A Malagbel név tehát P. Aelius Theimes palmyrai eredete mellett látszik bizonyítani, igazat adva Mommsennek. Malagbel egyszerűen latinósított hangzása a névnek, ellenkezően a latin széphanzzattal az azonos magánhangzók összehozódása.

Bebellahamonnak a gróf Kuun Géza által rectificált neve ismét Belnek, mint deus exsuperantissimusnak elnevezése: Bal-chamman; a phoeniciai érmeiken Baalshamên, — az ég Bálja, kinek nevét Philon Beelsamên-nak írja, s a nappal azonosítja: «Ha a forróság nyomasztó lesz, — mondja szerzőnk, — akkor Phoenicia régi lakói az ég felé a naphoz emelik kezeiket. Mert ők a napot tarták egyetlen istennek és Beel-samên-nek nevezték, ki a phoenicieknél az ég ura, s a görögöknél Zeus.»⁴

A mit Philon itt Beel-Samên-ről ír, az teljes mérvben áll Malagbelről is. Ő is Napisten, s ennek ad kifejezést egy ismeretlen dedicálónak szerény fogadalmi oltárkája következő föliratával:

¹ M. Müller: Einleitung in die vergleichende Religionswissenschaft. II-ik kiad. 167. l.

² Melch. de Vogué: Syrie centrale 63. l.

³ Macrobius—Sat. I, 17: monstrat ætheris summam unde solis creditur esse substantia.

⁴ Fragmenta hist. Græc. III. k. 505. l. 5. sz.

(d)EO SOLI
(mal)AGBEL
TI

E szerint rectificálandó tehát a Torma Károly által már idézett helyen közölt fölírat;

· DEO · SA	<i>nctissimo</i>	MALAGBEL	∣ O
PROSALVT	<i>e imp · c</i>	CAES · MAVREL ·	
SEVERI ·	<u>alexandri</u>	· PII · FEL · AVG ·	
ET · IVLIAE ·	<u>mamaeae</u>	· AVGVSTAE	
MATRI · AVG ·	N ·	ET · CASTRORVM	
PRIMITIVOS · AVG · LIB ·	TABVLAR/S		
PROV · DAC ·	APVLENS ·	POSVIT	

Deo sa(ncto soli) Malagbel(o) | pro salut(e) (imperatoris) (c)æs(aris) M(arci) Aurel(ii) | Sev(e)ri (Alexandri) Pii Fel(icis) Aug(usti) | et Juliae (Mamaeae) Augustae | Matri Aug(usti) N(ostri) et castrorum | Primitivos Aug(usti) lib(ertus) tabularius | prov(inciæ) Dac(iæ) Apulens(is) posuit.

Bel-Samënt, Belhamont később a római vallási speculatio az attributumok azonossága alapján Jupiter Hommon névvel ruházván föl az imperium főistenévé teszi. S mint ilyent a képzőművészet is ábrázolja, és fején a rómaiaknál szokatlan sugárkoronát, mint a dévai múzeum példánya is bizonyítja, kosszarvak váltják föl.

Benefal-Bal arculatja kifejezés, nem zárja ki annak lehetőségét, hogy Baalt eme jelzővel is mint deus exsuperantisimust percipiáljuk.

A negyedik istennév Manavat. Társulatunk tudós elnöke 1882. május 30-án tartott megnyitó beszédjében terjedelmesen s oly alaposággal fejt ki a transformatiókat, melyeken a mondott istenség átment míg Jamblichosnal mint Monimost találjuk, míg Julianus Apostata IV-ik beszédjében foglalkozhatott a már teljesen megalakult mythos taglalásával, hogy a tudós grófot e térre, én a kezdő nem követhetem. Csak pusztán a névvel, s annak eredeti jelentésével foglalkozom, teljesen elhagyva az ethikai részt.*

* L. Gr. Kuun Géza megnyitó beszédjét: A hunyadmegyei tört. és régészeti társulat évkönyve II-ik k. 6 kv. 1.

Az ősi arabok a napisten Káh mellett, tisztelték, imádták a holdistenséget is, mint triast és pedig Allát-nak nevezve a világos, Manát-nak a homályos holdat, s Al'Uzza-nak a kettő egységét. A Manavat szó, mint Gróf Kuun Géza 1882. május 30-án konstatálta, többes szám, nőnemű többese Meni=sorsistennek, míg Goldzieher a Manát név szabályszerű többesének nyilvánítja.¹ Nyelvtanilag ez helyes, s szerinte nem egyéni istennév, hanem az istenségek egy osztályának gyűneve. Nöldeke tanár a sémi-nyelvészet egyik legkiválóbb művelője, többes alakot Al-manájâ, többesben használt appellativummal, melynek jelentősége a «Fatum», különösen halál, veti össze, s ezzel teljesen azon alapra jut, melyen a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat elnöke Gróf Kuun Géza áll.²

Theimes. midőn föliratában többest használ, kétségtelenül egy istenséget akar kifejezni, a holdistenséget, együtt a napistenségekkel vagy napistenséggel, épen úgy, mint a biblia *Eloah*-ot használ *El* helyett, a mely szó többesben isteneket, tehát pogány isteneket jelent, de mióta az ó-szövetség Istenének neve lőn, pluralis alakban használtatik, singularis jelentősséggel.³

Ez istenségeknek kicsinyke, 14'75 m. hosszú és 7'52 m. széles szentélyét Téglás Gáborral 1882 nyarán ástuk ki társulatunk megbízásából, a dévai múzeumban helyezvén el annak emlékeit, melyek kizárólagosan föliratos tárgyak. Domborművek s egyéb fölszerelések nem kerültek elő. Úgy látszik, hogy a katastróphában, mely megsemmisíté, elraboltak belőle mindent, mi elvihető volt.

Hogy mikor épült, arra nem adhatunk határozott választ. A Diis patriis fölirat betűi a legjobb időkre mutatnak. Torma Károly a második századba helyezi azt. — A harmadik fölirat Severus Alexander nevet említve a harmadik századra, 222—235 közti időszakra utal. De az a körülmény, hogy a föliratból a

¹ K. Torma: Neue Inschriften stb. különnyomat az Arch. epigr. Mittheilungen VI-ik kötetének II-ik füzetéből, 110-ik l.

² L. ugyanott. Arch. epigr. M. VI. k. II. f. 110. l.

³ Max Müller: Einleitung in die vergleichende Religionswissenschaft II-ik kiad. 161. l.

császár anyjának Julia Mammæa-nak neve kitöröltetett, eradtatott, azt bizonyítja, hogy e szentély fönnállott a római uralom legutolsó szakáig.

Pius Aelius Theimes, — mint neve bizonyítja peregrinus volt — s az Aelius nomen gentilitium arra látszik utalni, hogy az Antoninusok idejében kap polgárjogot, talán Marcus Aurelius (161—180) császártól, — s ez időben építheté hazai isteneinek a kicsi szentélyt is.

Életkörülményeiről igen keveset tudunk. Valamikor nagy betegségből gyógyulván meg bukovai márványból pompás szobrot állít Hygæának a következő fölirattal:

AESCVLAPIO · ET · HVGIAE
P · AELIVS · THEIMES · *

A két gyógyító istenség kegyét azonban még sem tudá véglegesen megnyerni, mert ifjan, harmincznyolcz éves korában hal el, — s mint a boldogfalvi kastély udvarán álló sírköve beszéli, gyermekeivel együtt:

D. M. | P(ius) (A)el(ius) Theim(es) | ..... duum | vir
(c)ol(oniæ) | Sar(mizegetusæ) vixit | annos XXXVIII | .....
Boibol** .... | ann(os) X, m(ensem) I.....

Talán a markoman háborúk (167—180) idejében dúlt járványnak lönek áldozatai.

* A szobor jelenleg Bernát L. hátszegi közjegyző birtokában van.

** Bülbül?

HUNYADMEGYE BARBAR FÉMLELETEI.

TÉGLAS GÁBOR-tól.

Hunyadmegye helyzeténél fogva a legrégebb időktől kezdve mindig részese vala azon népmozgalmaknak, melyek keletről a Tisza-Duna felől, vagy délről az Alduna mellékéről a délkeleti Felföld irányában felmerültek. Nugatra a Maros és Fejér-Körös nyitottak az ősnépektől felettébb használt és keresett közlekedési útát; délkeletnek a Temesbe lejtő Bisztra a Vaskapu-hágón át aránylag szintén jól használható kaput nyitott, sőt délre a Zsil mellől kimagasló határkárpatok 1600 méternyi magas horpadásain a kisoláhországi térségre Krajova táján szintén megtalálták az átjárót. S miután a Marosvölgy az erdélyi felföld egészét áthatítja s egész a keleti Kárpátokig terjeszti forrásvidékét: ép oly könnyű vagy tán még könnyebb összeköttetéssel rendelkezett Hunyadmegye, már a civilizáció hajnalkorában keletnek ki a sarmát lapályig.

E könnyű természeti utak egymást keresztező csomópontjában szükségkép ki kelle fejlődni a civilizáció első állomásainak, s mert nem csupán a nomádnépek életfeltételei állottak rendelkezésre, hanem a háztartási czélokra igényelt quarczfésések s az ütő-vágó szerszámok egyéb alkalmas anyagai, mint az amphibolpala, trachyt, diorit, melaphyr. homokkőfésések is bő választékban kínálkoztak, sőt az Érczhegységet és déli határhegységet, valamint a Ruszka-Pojanát övedző mészkőlánczatok szirtszorosai és barlangos képződményei kitűnő védelmi posziókkal könnyíték meg az egymással versengő törzsek huzamosabb meghonosodását: legkevésbé sem csodálkozhatunk az őskori telepek gyakoriságán.

Mert daczára annak, hogy az őstelepek kutatását befejeztnek még nem mondhatjuk s 1877-ben közzétett első jelentésem¹ a Torma Zsófia által felfedezett Tordos, Nándor, Nándorválya, Zsozsan, Kersecz, Algyógy és az általam kinyomozott Déva, tehát összesen hét telepről számolhatott be csupán, mai napság csupán a Maros és mellékvizeiről 79 præhistoricus telepet ismerünk s azokhoz a Fehér-Körös mellékén öt, a Zsil mellől négy más ponton jelölhettem meg a præhistoricus ember tartózkodását.²

E meglepő nagy szám összehozásáért Torma Zsófián kívül a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat buzgó elnökségét és válaszmányát illeti az elismerés, mert a társulat kiterjedt összeköttetései juttatának engem is abba a kellemes helyzetbe, hogy a kőkorszaki ember tűzhelyeit, ipari tevékenységének színhelyeit tömegesebben megismerhetém. Hasonló elismeréssel adózhatunk a magyar tudományos Akadémia matematikai és természettudományi bizottságának azért a több évi anyagi támogatásért, mely nélkül a Maros-völgy számos barlangját felvennem és részben ősrégészeti szempontból kikutatnom lehetetlenség lesz vala.³

Azonban úgy saját buvárlataim, mint Torma Zsófia úrnő szép sikerű kutatásai s e megye többi gyűjtőinek és munkásainak észleletei teljes összhangzással kizárják a palæolith, vagyis őskőkori ember létezését s megyénk első megszállóját a művelődés útján már jelentékeny előhaladásban állott neolith emberben jelölik meg. A téres völgylapályok, magas vízmartok, előrúgó hegyfokok, lapos szirttetők és szirtszorosok körül sorakozó kőkori telepek a Maros felé néző lejtőkhöz gravitálnak legtömegesebben; míg a magasabb régiok felé a közlekedés egyes gyér nyomain kívül egyebet nem vehetünk észre s még a Fehér-Körös mente se része-

¹ A kőkorszaki ember nyomai Hunyadmegyében. Szászváros 1877. Téglás Gábor 1—31 lap.

² Az erdélyi medence őstörténelméhez. Kolozsvár 1887. 22. 53—56 lapjain.

³ Ujabb barlangok az erdélyrészi Érczhegység övéből: I. A körösbányai hegység barlangjai Zámótól Kisbányáig (Eoicza). — II. A Kisbányától az Ompoly-völgyig mutató újabb barlangok. — III. Egy új csontbarlang Petrócz hunyadmegyei falu határaitban. 168 szövegrajzzal 1—202 lap, a M. tudományos Akadémia Mathem. és természettud. közlemények XXXIII. köt.

sülhetett akkoriban sűrűbb betelepítésben. A Retyezát, Paring-hegység egészben kiesett az akkori civilizációból. A Suriánon át a Vurvu Pietrinél a romániai alföldre átszolgáló közlekedést a dobrai erdőrésznél talált serpentin fejsze igazolja. E közlekedési út a Szász-Sebes felől ugyancsak a Vurvu Pietriig kimutatható átjáróhoz csatlakozott. A Zsil mellől a Vulkán-hágó képezte az ősidők átjáróját. A Ruzska-Pojana magaslatai kívül estek a településen; de a Cserna (Egerügy) mellékvizei u. m. a zalasdi, nándori, kerseczi vizek mellett azért benyomultak ebbe is az őslakók.

A szépen megindult őskori települések némi visszaesést tüntetnek fel a fémkorban. A mily bőviben vagyunk a kőkori emlékeknek, ép oly ritkán akadunk bronzkoriakra, jöllehet a Maros mentén s épen a szomszédos Alsó-Fehérmegye számos bronzkori lelőhelyet fogad, melyek közt pl. *Ispánlak* több mázsányi készletet őrzött meg az egykor ott virágzott bronzneműkből. A fémkori leletek csekély száma azonban még világért se bizonyít az előző időkben megindult művelődés visszahanyatlása mellett, sőt inkább e nemű gyűjtésünk elégtelenségéről tanuskodik. A bronztárgyak anyaguknál fogva hamarább cserélnek gazdát, mint a más czélokra alkalmatlan s inkább a háztartás körül sőtörésre, súlyozásra stb. értékesíthető kőszerszámok. A nálunk házaló üstös cigányok kitünőleg értik az ócska bronzok átöntését s kiválóképen ebbeli tevékenységüknek kell tulajdonítanunk, hogy oly ritkán akad rendelkezésünkre bronzrégiség.

Ez a tapasztalat indított első sorban arra: hogy társulatunk évkönyvében az idáig kipuhított néhány fémkori lelőhely összegelésével felhívjam a figyelmet és érdeklődést régészeti tevékenységünk eme félig-meddig meddőnek mondható ágazatára. A tisztelt vidéki tagtársak bizonyára módját találandják disciplinánk veszélyes concurrensainak: az üstfoltozó cigányrajoknak ellensúlyozására s szives közreműködésük néhány év alatt kiegészítendő múzeumunk emez osztályának tátongó hézagait is.

Hogy e leletek geographiai eloszlásából is teljes képzetet nyerjen a tisztelt olvasó: kezdjük meg szemlénket déli határunktól felfelé s lássuk első helyen a petrosényi bronzleletet.

I. Petrozsény. A Magyar-Zsil mellett vezetett vasút építése alatt 1869. augusztus 25-én a jelenlegi állomás-épület területének egyengetése közben egy dúrva cserép fazékban 200 drb. II. Fülöp-féle tetradrachmára bukkantak a munkások. Bielz Albert nagyszzebeni tanfelügyelő eredeti Nagy Sándor-féle tetradrachmákat is talált közöttük; de a legtöbb tudatlan graveur utáztatának bizonyult, mert a betűk minden rendszer és formai hűség nélkül estek ki s az arczkép vonásai teljesen eltorzultak. Színök sárgabarnától szürkés fehérig váltakozik. 100 súlyrészből 18·75% ezüst, 1·41% arany és 79·84% réz, ón s más fémvegyülék. Az arany jelenléte igazolja daciai származásukat, minthogy az idevaló ezüsből az aranyat teljesen elválasztani nem tudták. Olvasóinkat a gyakran emlegetett érmeekben megkülönböztetett változatok felől is tájékozni óhajtván, lássuk a Bielz által megállapított négyféleséget:*

1. Felette kezdetleges férfi arcz, melynek ajkait két villás vonal, homlokát, orrát, halántéki barázda jelképezi. A félholdalakra formált álláról görbe csomós vonalak futnak le a szakáll táján. Szélétől 2—4 mméternyire erősen kidomboruló gyöngykoszorú halad. Hátlapján egy ló vázlatos képe vehető ki. A sörényt gyöngysor jelképezi, olykor hiányzik is. A ló alatt a földet egy barázda jelzi s hasa táján kengyelformát visel. A ló feje alatt egy négyszögű karczolat.

2. Előlapján Bachusnak borostyánkoszorús feje szintén gyarló utáztatban. Ez tehát nyilván a thasosi tetradrachma másolata. Az áll, a homlok és arcz ennél is élesen kiszögellnek; míg orra, ajkai csak jelezvék s a szemeket két pont, vagy kör mutatja. A hátlapon görbült hátú, madárcsőrű ló, melynek lovasát többféle kezdetleges karczolatok, a fej körül sugárkoszorúval ábrázolják. A hátlap tehát II. Fülöp ifjabb veretű tetradrachmájának másolata.

3. Diana gyöngykoszorús feje hátrafésült hajzattal. A 7 hosszúkás boeotikai paizsot is felismerhetjük ezeken, melyek a Kr. e. 158—146 közt virárgzott amphipolisi szö-

* Die dakischen Tetradrachmen. Hermannstadt 1875. Archiv für Landeskunde XI. 400. l.

vetségesek tetradrachmáit utánozzák. Hátlapján a ló szintén balra ugrik s alatta egy hegyes pálcaforma (nyilván a makedoniai tetradrachmák Herkules botja).

Nagy ritkán Nagy Sándor tetradrachmájának barbar utánzata is mutatkozik Jupiter Aetophorus képével.

Az itt szóban forgó érmekből megyénk területén 1868-ban Kudzsirról Nagy Sándor eredeti tetradrachmái és a thasosi tetradrachmáknak Bachusképű utánzatai mutatkoztak. E fajta érme lelőhelyeinek ismerem még Lozsád, Kersecz, Kitid, Guraszáda mellett Kimpeny községeket. Lakóhelyünkhöz legközelebb esik Sebeshely (Szászsebes mellett), hol 1801-ben 395 darab thasosi és Nagy Sándor-féle tetradrachma került napfényre. Odább szomszédságában *Reho*. Az Érczhegység övéből Diod, Csáklya és a vulkoi bányászat színhelye (Zalatna-Bucsum közt) jöhetnek említésbe.

A szóban forgó érmekeket olykor közepig behasítva kapjuk, mire nézve Finaly Henrik, kolozsvári egyetemi tanár magyarázata közelítheti meg leginkább a valóságot, hogy t. i. ez ötvény finomságát volna hivatva ez az éles metszet kiűntetni.

A petrozsényi nagy lelettel* együttesen három bronztárgy is fordulván elé, az egész lelet elrejtési idejét a amphilipoli szövetség Dianaképű tetradrachmái után ítélve a Kr. e. II. századról az I. századra áthaladó időszakra helyezhetjük. E korszakban erdélyszerte uralkodott már a bronzipar s egyes házaló üzerek nagy depotleletei olykor több mázsa öntésre szánt rögöt, törött jószágot vagy kereskedelmi árút tüntetnek fel. Megyénk hasonló nagyobb lelettel ugyan nem dicsekedhetik; de az 1887 őszén Ispánlagnál (Alsófehérm.), s 1869-ben N.-Szeben tözsomszédságában, Szent-Erzsébetfalvánál (Hammersdorf) napfényre került számos tárgy, nem esett messze határainktól.

A petrozsényi bronzleletben két lándzsa és egy tokos véső fordult elé s részemről az odavaló aranymosások akkori munkásaitól és tulajdonosaitól származtatom az egész leletet.

Petrozsénytől öt kilométerrel északabbra a «Bolivár»

* A leletről röviden Archæol. Értesítő III. 28.

(Cetate Boli) nevű és jól ismert barlang kivezető nyílásánál a vasútépítés idején szintén nagyobb mennyiségű vas- és bronz véső, fejsze került napfényre. Ez a lelet azonban úgy eltűnt, hogy tárgyainak minőségéről nem szerezhettem tudomást s csupán néhai Maderspach Victor szíves értesítése után hozhatom említésbe. A lelet becsét kiválóképen növeli az a körülmény, hogy közvetlenül fölötte emelkedik a *Bolivár* nevű meredek mészkúp, melynek tetején 1882-ben egy faragott kőkoczkákából rakott római előtti őrtornyot constatálhatam s arról a társulat III. Évkönyvében volt szerencsém megemlékezni.

2. A Zsilvölgy lakottságának régiségére utal a Zsil-Farkas-pataknál (Luppeny) 1879. téglavetés közben kiásott aranyozott Marsszobor is, melyet 1884-ben közbenjárásomra néhai Maderspach Victor társulati muzeumunknak ajándékozott volt. 1885. nyarán bányász-archæologiai tanulmányim érdekében a bécsi cs. kir. régiségtárban kutatva, e mellszobor hű mását ismertem ott fel. Dr. Krenner muneumőr Dillhey zürichi tanártól terjedelmes monographiát* adott kezembe az európai muzeumok több hasonzerű reliquiáiról. E szerint a müncheni, berlini muzeumokban találunk még hasonló — bár részleteikben mégis különböző — szobrocskákat, s a Fehérváry-féle gyűjteménnyel a koppenhágai muzeum hazánkból szerzett egy idevágó darabot. A szobrok egy öntőiskola készítményei s ez iskola Lysippus, sikyoni mesternek borghesi gladiatorát választá mintájául s Pericles-től Nagy Sándorig virágzott, a mint azt Pliniusból tudjuk. A zsilvölgyi Ares mellszobor ennél fogva a Nagy Sándort követő időknek valamelyik expedíciójával jutott hegyeink közé s a petrosényvidéki aranyosások művelői hozhatták be, úgy hogy a thasosi tetradrachmákkal egy művelődési áramlat hullámvetését jelképezi itt e szobrocška is.

3. *Totesd.* Az előbbi leletek a vulkán nyergén át folytatott közlekedés régiségét igazolván: a Karánsebeshez kivezető összeköttetés irányát is kitűnhetjük a totesdi nagy

* Ueber einige Bronzbilder des Ares. Jahrbücher des Vereins v. Alterthumsfreunden im Rheinlande. Bonn, 1873. Heft LIII und LIV 1—43. lapján.

aranylelettel.* 1854-ben a Váracska (Gredistyova) nevű határreszen egy földműves 14 darab négyszögű húzalból alakított karikából összefűződő lánczot ásott ki. A lelet fémértéke 1478 frt 91 krt tett s a bécsi régiségtár 1900 frttal váltotta azt magához Musa Vojnától a szerencsés találótól. Az egész lelet 2'931 pénzfunt s 0'993 finomságú ötvényében 0'736 az arany, 0'259 az ezüst.

4. *Petrény.* A Bácsival átellenben a Strigy jobb partján fekvő községben 1868. nyarán az erdőalji (La Padureny) szélső ház mellett Juon Zaphir felesége a Gropa Strini nevű árok-ból tapasztó agyagot fejtve, egyszerre egy női csontvázat érzett maga mellé zuhanni. A megrémült nő jajveszékelésére odasietett falusiak nagy ámulattal látták, hogy a csontváz karjait sodrony-tekercs, nyakát gyöngyék díszíté. Kapzsiságuk fájdalom lehetetlenné tévé a becses lelet megmentését s Zudor Elek bácsi szolgabíró már csak igen kevés töredéket szolgáltatathatott be Kaskantin György akkori alispánhoz Dévára. Kaskantinnál 1880-ban néhány ezüst sodronyrészletet láttam meg. Zsian Danyilla bevallása szerint a gyöngysor a kőboldogfalvi bérlőhöz jutott. Nyilvános gyűjteményeink mit sem nyertek ebből a sírleletből, melynek párját Hunyadmegyéből nem ismerem.

5. *Kitid.* Petrényről a lunkányi mellékvölgybe látogatva, Kitidnél a Plesa tetőt kell meglátogatnunk, hol 1883. tavaszán a disznók aranykoczkákat és ezüst tetradrachmákat tur-tak fel. A lelet egy szászvárosi korcsmároshoz került. Nem lehetetlen, hogy ez a lelet került fel Budapestre, hol 1885-ben 16 összesen 422'5 gr. súlyú aranykoczkát ajánlott fel Segesvár vidék megnevezéssel dr. Hampel József muzeumörnek.

6. *Pokol-Valcsel.* E Sztrigymenti faluban 1886-ban több száz dyrrhachiumi drachmát találtak. A dévai muzeum 370 darabot vásárolt meg.

7. *Ű-Valcsel.* 1786-ban 700 drb dyrrhachiumi drachma fordult elé. E két szomszédos helység mellett halad át a régi út, a szászvárosi völgyben eső havasi Gredistyéhez.

8. *Arany.* A Sztrigy betorkolásával átellenben az aranyi

* Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen XXIX. 322.

augit-andesit hegyoldal alatt dr. Koch Antal geologisálás közben egy nagyobb fajtájú tokos bronzvésőt talált s azt a kolozsvári muzeumba szállítá.

9. Fölfelé haladva a Maros mentén a Torma Zsófia vallási és graphicus jegyeiről elhíresült tordosi nagy telep állít meg a szintén Torma Zsófia által felfedezett bronz- és réz-régi-ségeivel. Kiváló említést érdemel innen két rézcsákány, egy bizonytalan rendeltetésű rézlemez és egy rézkarperecz.*

10. *Martinesd*, 1887. tavaszán Tamáspatak és Martinesd közt két peremes bronz véső, két díszes fibula boglárrészlete, két öntési rög került napfényre.

11. Szászvároson felül *Vajdej* és Romosz közt került napfényre 1834-ben 25 darab nagy bronzkarika (torques) és egy áldozati bronzkocsi. Magassága 93 cm., hossza 16 cm. A négy kocsikerék fölött hét bronzhuzal képezi a kocsiderekát, melybe egy lefedhető üst szolgált az áldozati anyag befogadására. A szekér derékhuzaljai madárcsőrformán végződnek s egészben 12 ilyen alak díszíti a kocsit, és pedig hat hátra, hat előre tekint. A közép Duna-völgyön csak 3 s az Alpoktól éjszakra összesen 11 ilyen áldozati kocsi ismeretes. Legszebb mindannyi közül a *judenburgi* példány (1851) Stájerországban, mely jelenleg a gráci muzeumban látható. Nyolczküllőjű kerekeinek átmérője 12 cm. s 285 cm. hosszú, 17 cm. széles üstjének négy szélén hajlított nyakú lófejek díszítik. Az előtérben két férfi agancsától fogva egy szarvast vezet, míg mögöttük egy férfi baltát emel s e jelenetet egy nő nézi. Az üst közepén álló karcsú női alak feje fölé emelt kezeiben paizsformát tart. Oldalt 2—2 lovas, kik hegyes sisakot, kerek paizsot és rövid kardot viselnek.** A rendkívül

* Ismertettem *Archæol. Értesítő* 1888. évf. 124. lapján, 28—31. rajzokkal. Tordosnak egyébként egész irodalma van. A kőkorszaki ember nyomai Hunyadmegyében Dévai reáliskola *Értesítője* 1876—77. Téglás G. Hunyadmegye neolithtelepei Erdélyi Muzeum 1879. évf. Torma Zs. Bericht über Frl. Sofie Torma, Sammlung prähistorischer Alterthümer, Carl Goos 1878. Archiv des Vereins für Landeskunde Siebenbürgens XIV. Bd. Adalékok Hunyadmegye őstörténelméhez, Torma Zs. Hunyadm. tört. és régészeti társulat I. Évk. 1881. A tordosi őstelep, Téglás G. Arch. Ért. 1882. Az erdélyi medencze őstörténelméhez orvostermészett. *Értesítő*, Kolozsvár 1887. I., II., III. füzet.

** Sacken und Kenner Catalog des Münz- und Antikenkabinetts. Br. Nr. 205.

szép tárgy kiállítása sokban emlékeztet a vajdeji példányra, mint arról Grazban személyesen meggyőződtem.¹ Némileg hasonló a radkersburgi áldozati kocszi töredéke, melyet Marburg mellett határunk közelében találtak.² Hazánkban szintén többféle mutatkoznak ily kegyeleti tárgyak s a gombai hegy,³ a pilini,⁴ kisterennei⁵ temetők s a válaszüti⁶ bronzkocsitöredékekre utalhatunk.

Legujabban Klagenfurt szomszédságában a wörthi tó partján fekvő *Rosegg* helységnél találtak ólomból öntött apró kocsialakzatokat.⁷

De Vajdejhez visszatérve, onnan még egy ezüstkarika érdemel említést, melynek mind két vége kigyófejet ábrázol, mint a szénavárosi (Zendrisch, Kisküküllőmegye) ezüst-, vagy a hélási (Marienburg, Kisküküllőmegye) aranykarika s a legutóbb Nagyváradról Romer Floris által leírt lelet. A vajdeji példány a bécsi csász. régiségtárban látható.

12. *Kudzsir*. A helység bejárata felett jobbra emelkedő Várhegyen (Cetate) 1868-ban több százra menő thasosi tetradrachma-utánszat találtatott. Nagyságuk 27—36 mm., súlyuk 10—13.5 gr. Nagyrészből a budapesti n. muzeumba jutottak, de a tartalmazó edényt a szászsebesi ev. gymnasium gyűjteményében láttam. A lelet leírását az Arch. Értesítő hozta.⁸

13. *Csóra*. Nem tartozik ugyan megyénkhez, de a vajdejével egy művelődési kort képvisel mégis, a bécsi császári régiségtárban 180—203. leltári szám alatt látható ezüstkincese: négy, egyenként 7.8 cm. átmérőjű ezüstkarperecz, öt korongalakú lemez, egy darab 45.4 cm. hosszú négyszögre font lánc számos csüngővel, hat kengyeles fibula, két nyakperecz (torques), három sodronytekercs, két szarvalakú tárgy 1821-ben

Goos Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittleren Donaugegenden. Arch. f. Landeskunde. Neue Folge, XIII. Bd., III. Heft, 503. lap, XI. tábla, 8. r.

¹ Mittheilungen des hist. Vereins für Steiermark III. 67, 79.

² Mittheilungen des hist. Vereins für Steiermark III. 77. l.

³ Képes atlasz a régészeti közleményekhez II. 108.

⁴ U. o. XXII. 132.

⁵ U. o. 153.

⁶ Archiv f. österr. Geschichte XIII. 135.

⁷ Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. 1886. évf.

⁸ Adalékok érmészetünkhöz. Arch. Ért. 1870. III. k. 88—96. l.

került napfényre. Legbecsesebb egy 13,1 cm. széles, 15,7 cm. magas ezüsttábla, melyen két egymás után lépő férfi alak körvonalai láthatók. Az alakokat körök jelzik. Fejükön sisak, derekukon öv, lábukon fűzött saru (bocskor). A második alak féllába hiányzik s az első oldalán hosszú kardot látunk. A tért hármas körök és levéalakok töltik be. Ez alakok kivitele a hallstadti öveken* előforduló és a Krajnában Waalschnál dr. Hochstetter és Deschmann Károly által felfedezett bronzüstök (cistak) alakjaira emlékeztet.**

14. *Karna*. Ha már túl mentünk a geographiai határon, foglaljuk ide a karnai bronzleletet is.

A hetvenes évek elején egy szegény ember a földjén kapálgatva, nagymennyiségű bronzneműre akadt. Azokat Jeney István akkori városi kapitány váltotta magához Gyulafehérváron s általa szerezte meg a lelet becsesebb darabjait a kolozsvári muzeum. A dudoros majd spiralis barázdákkal ékített karpereczek, paizsdudorok, fibulák, vésők, mind a legszebb patinát viselik s alakjuk és készíttetésük elegantiájával tűnnek ki. A dévai muzeum e leletből tekerceses fibulákat szerzett meg általam. A bronzneműekkel együttesen vasvésők, lándzsák, kard, késtörédek is találtattak s e vastárgyak mind bronzmintára készültek.

15. *Voja*. A mellékvölgyekre visszatérve, az Algyógytól felfelé Kis-Almásnak szolgáló völgy jobb felén eső helységről a kolozsvári muzeumban egy bronzvésőt láttam. Az Érc-hegység közelsége miatt fontos útjelzőül minősítem e leletet.

16. Erdőfálnánál egy bronzlándzsa semmisült meg a faluvégi kovács kezén.

17. *Gredistye*. a) A szászvárosi víz fejenél, fenn a bükk régióban rejtőzködő ősrégi erősség nagy kérdőjelt képez még mindig régészeti irodalmunkban. Maga a vár a *Muncsel* havas mellékágán a Riu-Alb és Valye-Alb közt emelkedő *Cetaten* fekszik s itt vas- és kőszerszámokon kívül szenesedett gabona és bab lepik meg a kutatót.

* Freiherr v. Sacken: Das Grabfeld von Hallstadt. X. t. 6. r.

** Præhistorische Ansiedelungen in Begräbnisstätten in Krain v. Deschmann und Hochstetter, Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien 1879.

b) Ettől tíz kilométerrel nyugatra a fővölgybe, jobbra a *Valye Anyiesi* nyílik be. E völgyben 1847. július 11-ikén Neigebauer bukaresti porosz consul a külügyminiszterium közvetítésével segítségére utasított hatósági közegekkel, ú. m. Szilvássy László városvízjárási főszolgabíróval, dr. Todor megyei főorvossal és Boér György kincstári erdészszel, Ackner Mihály szenterzsébeti ág. ev. szász lelkész és ismert régészeti író társaságában ásatást rendezve, egyetlen nap alatt 500 római ezüst denart gyűjtött. Az érmek közvetlen Traján hódítása alatt kerülhettek ide, és pedig 148 családi érem: 15 Julius Cæsar, 10 Augustus, 12 Antoninus és Lepidus, 4 Germanicus, 3 Agrippa, 2 Tiberius, 2 Agrippina, 10 Caligula, 4 Claudius, 69 Titus, 119 Domitian, 12 Nerva, 2 Traján idejéből származik.

c) Sub Kunun és Vurtop vagy Caput Pietri. Az előbbi völgy jobboldala felett kimagasló sziklafal viseli a *Sub Kunun* nevet. A sziklatető hatalmas dolináit (tölcseres mélyedések) Vurtop s az egész fennsíkot Caput Pietrinek nevezik. A mésztetőről alászolgáló árkok egyikében oly gyakori a régi érem, hogy tavaszi hóolvadás idején rostával fogják fel. A harminczas években a mészsziklák közt a jó-valcseli g.-kel. lelkész nagymennyiségű Kozon-aranyat talált. A század elején ismét sok Kozon-arany merült volt itt fel, úgy hogy a nagyszebeni kincstár-igazgatóság katonaságot küldött a helyszínére s Péchujfalusi Péchi őrnagy 1803-ban e kutatást le is írja. Fájdalom a katonai expeditió egyetlen eredményét az addig meglehetősen jó karban állott várfalak és kapuív lerombolása képezé.*

18. *Magura*. A Nagy-Ágtól nyugatra Csertés és Boicza (Kis-Bánya) közé eső bányahelységnél 1860-ban egy disznó, egy fazék ezüstpénzt és egy bronzlánczot túrt ki. A római

* Péchi közleménye a Siebenbürgische Provinzialblätter, Hermannstadt. I. köt. 249. lapján. Idevonatkozólag Hene, gyulafehérvári kanonok adta az első jelentést. Die Ruinen am Muncseler Gredistye. Bő adatokat tartalmaz Ackner M. Reisebericht über einen Theil der südl. Karpathen im Jahre 1838. Archiv für Landeskunde I. k. 2. f. 184—5. Dr. Fodor. Utazás nemes Hunyadmegyében régiségek kinyomozására, Hon és Külföld 1844. évf. 76—77. és 1847. évf. 88—91. sz., valamint az általa kalauzolt Neigebaur Dacien című műve, Kronstadt 1851. 97. lapjától.

családi érmek Irimie Péter ismert aranyváltóhoz kerültek. A kolozsvári muzeumban Maguráról egy tokos bronzvésőt láttam.

19. *Füzesd.* A hatvanas években kilencz aranykarikát szántottak ki. Ezek egyike 20'3485 gr. a régészeti társulat által vásároltatott meg. Egy kis karikát legutóbb én váltottam magamhoz. A többiek szétszórdtak, de legtöbb Irimie Péterhez jutott.

20. *Pogyele.* Az Érczhegység eme két præhistoricus fémlelőhelyéhez Brád közeléből e kis helységet sorolhatjuk, hol 1868-ban *barnakő*-bányászás közben egy kis edény bronzeszközt találtak. Nehány barázdált karika töredékét néhai Kirinyi Lajos bányaigazgatónál láttam 1881-ben.

21. *Déva.* Magurával átellenben a dévai várhegyre térhetünk, hol Ackner Mihály 1847-ben Neigebauer társaságában egy bronzkarperesztet talált. A várhegytől nyugatra a *Málhegy* és *Szárhegy* közt gyakran találtak római családi érmeket is.

22. *Cimpeny.* Lefelé haladva a Maros völgyén, ott hol az Alföldnek vezető kimosási völgy valódi kapuja megnyílik Cimpeny és Tisza a két parton tarták fenn a római előtti idők emlékezetét. Cimpenynél két drb dyrrhachiumi drachma fordult elő 1886.

23. Tisza átellenben fekvő községnél 1873-ban a Maroshoz hajló útszakasz bővítése közben 50 drb thesosi tetradrachma, 19 apolloniai, 37 dyrrhachiumi (később Durazzo) drachma, 837 családi, két ezüst barbar, 11 császári érem került a munkások kezébe s onnan a n. muzeumba.* Ugyaninnen a kolozsvári muzeumba egy kampós végű, s Hampel «A bronzkor Magyarhonban» című művének XV. f. 4. és 5. sz. speciális erdélyi typusként bemutatott alakú sarlót láttam.

24. *Dobra.* A hajdan Jó-Fünek nevezett s ma a *Dobra* patak nevét viselő helység Gura Dobre nevű részében, (mely rész az anyaközség magyar nevét elfojtá) Lázár Árpád országgyűlési képviselő, egy bronztokos vésőt talált s ajándékozott muzeumunknak.

* Siebenb. Archiv für Landeskunde. Neue Folge XI. 467. lap és Carl Goos Chronik der Archæologischen Funde 56. lapján.

25. *Lapugy*. E vidékről 1881. májusában nyolcz nagy aranykarikát árultak Déván. Városunkban vevő nem akadván, s e kínálgatás tudomásunkra nem esvén, a lelettel V.-Hunyadra vándoroltak a tulajdonosok s ott adták el a vásárban. Úgy látszik a lelet még nagyobb volt, mert Dobrán Halpern kereskedő még három karikáról tett előttem említést.

26. *Cserbel*. A Ruszka-Pojana hegység övébe érkezve, nem mellőzhetjük a cserbeli szép ezüst-leletet. 1874 okt. 8-án a govasdiai völgyből *Cserbel* felé az erdős hegy oldalán Csonka István kincstári erdővéd utat készítettvén, egy durva cserépedényben egy bronzkorsót s abban a következőket talált:

1 két végén kigyófejet ábrázoló ezüstkarika, 3 nagyobb ezüstkarika, 2 kapocs, 2 kisebb sodronytekercs (ujjra való), 3 lemezes tekercs, 6 sodrony fülönfüggő, 491 római családi érem, 13 barbar utánzott érem. Az érmeek legfiatalabbjai Julius Cæsar korát képviselik s az éremlelet Róma alapításától 509—170-ig terjedő időszakot illusztrálja. Dr. Ortvy Tivadar az «Archæol. Értesítő» 1875. évf. 7. sz. 4316 pénzfontra s 168 frt 24 kr. értékeli a leletet, melyet roskány-govasdiainak emleget. E név a munkában állott erdei szénútra vonatkozik s a lelőhelyet személyesen felkeresve constálhatom, hogy a cserbeli erdőben van. Dr. Ortvy a 491 családi éremből 480-at meghatározott.

A két fibula közül a törött darabon a nyílt karika három csavart sodronyból áll és míg két ága a nyílt végek felé irányul, hogy ott lapos, hosszúkás fülekké csavarodjék, a harmadik a két fület körül csavarja. A másik két ép fibulán az ívbe menő sodrony lemezzé szélesül, s ebből alakult a peczektartó kengyel is. Érdekesnek találom a láncszemekből alakított karpereczet is. A lelet jelentőségét a vasbányászat közelségétől nyeri, melylyel egykori tulajdonosai viszonyban állhattak. Lelőhelyére menekülés alkalmával juthatott.*

27. Nándori Torma Zsófia-barlang. A Torma Zsófia által felfedezett barlangból egy bronzsodronyfibula részlet került napfényre. (Lásd bővebben: A nándori barlangcsoport «Természettud. Közlöny» 101. füzetében. Téglás G. A nándori

* «Arch. Értesítő» IX. köt. 1875. 215—220 s 103 együtt.

barlangok. «Erdélyi Muzem» 1880. évf. 6—7. f. Torma Zs. A kőkorszaki ember nyomai Hunyadmegyében «Dévai főreáliskola Értesítője» 1876/77. Bericht über Frl. Sofie v. Torma's Sammlung prähist. Alterthümer. Carl Goos 1878. «Archiv d. Vereins für Landeskunde» XIV. Bd. A patak völgy östelepei Téglás G. «Arch. Értesítő» 1882. évfolyamában.)

*

E néhány adatot böngészhettem össze több évi ősrégészeti tanulmányim és kutatásaim eredményéből Hunyadmegye történelemelőtti fémkorára vonatkozólag. Szándékosan melőztem a tisztán kőkorszaki lelőhelyeket s csupán azokat válogattam össze, melyeken bronz vagy barbar arany- és ezüst-készítmények jelentkeztek. Feltűnő, hogy épen a legtermékenyebb fővölgy alig járúl e sorozathoz s inkább a hegykeret őrizte meg a szóban forgó emlékeket. Ennek sokféle magyarázatát adhatjuk. A fővölgy sűrűbb népessége és tartósabb civilisatiója az efféle leletek utólagos felhasználását és elkalódását kétségen kívül elősegíthette, miután adataink e századnál régibb multra nem nyulnak vissza. Főteendő azonban a felmerülő régiségek gondosabb megőrzése, gyűjtése s a legjelentéktelenebb lelet bejelentése volna. S miután e tekintetben a jó tanács és emlékeztetés még mindig elkél Hunyadmegyében: e jelen soraimmal is ez irányban kívántam hatni.

Hogy megvalósulnak-e az értelmiség nagyobb érdeklődésére alapított reménykedéseim, azt a jövő mutatja meg. Vajha a kétkedőknek ne volna igazuk!

EMLEKBESZÉD

HUNYADVÁRI Dr. ARÁNYI LAJOS FÖLÖTT.

Irta és felolvasta KIRÁLY PÁL.

Idealistának lenni korunkban végtelen nehéz feladat; csak a legnagyobb lelkek tudnak az eszményiség magaslatára emelkedni, mert a közélet sivár, egy perczig sem szünő zaja, a napi küzdelmek sorvasztó fáradalmi, az anyagiség már-már kiölnek minden ideált, s lelkünk alig tud pillanatra is megnyugodni, hogy fölemelkedhessék tisztább légkörbe, hol nyiltabb a látóhatár, hol megdobbanhat szívünk s gondolatunk szabadon csaponghatnak. A vér és vas politikája — a humanusnak nevezett században; a létért való küzdelem legtöbbször nem veti meg a meg nem engedett eszközöket sem, akkor midőn az élet minden mozzanatát positiv törvényekkel akarják akadályozni; a sorvasztó munkateher, mely gyermekeinket sem kiméli, — az emberszeretet korában; a társadalom rétegeinek egymással való örök torzsalkodása — az egyenlőség napjaiban; az anyagiség imádása — midőn a nagyranőtt természettudományok épen a mindenttagadásnak eddig bevehetetlenül állott fellegvárát már-már kiostromolják, lerontanak minden nemesebb illuziót, megakadályoznak minden idealis törekvést, s csak az anyagi siker után törnek, megfélekedve a Megváltó mondásáról, hogy: nemcsak kenyérral él az ember, de Igével is. A «panem et circenses»-nek kell eszünkbe jutniok, midőn látjuk, hogy minden nemes terv, mely a szívek valódi jóságára, a valódi lelkesedésre akarja lerakni alapjait, ridegséggel találkozik, sőt néha gúnynyal. Kétszeres tehát azoknak az érdeme, kik telve költői ihletséggel, nemes törekvésekkel s a jóságtól kicsorduló szívvel vannak megáldva, nagy eszméket pendítenek meg s lel-

kesülve, lelkesítve küzdenek érettök, megmozdítva minden követ, nem riadva vissza semmi akadálytól, hidegségtől, még ha az emberek szívében találják is azt. Ezeké a babér, s nem annak fejére illik a koszorú, ki Páris közepére egy teljesen czéltalan, izléstelen fölkiáltó jelet épít vasból, száz meg száz ember életének vagy épségének árán, néhány rövid évtized szeszélyeinek kielégítésére, mert ahoz, hogy évezredekkel dacoljon, nem bír a faraók erejével. Ők valódi apostolai az igének!

És ha elhangzik is szavok egy ideig, később mégis meghallgattatnak, mert az igazságnak győzedelmeskednie kell, győzniök kell a nemes, nagy eszméknek a mindennapiság üzelmiei felett, s akkor a nemes lélek nem fáradott hiába. Lelkének részei, életet adó magvak akkor s termékeny talajban dús, nemzedékeket éltető vagy nemesítő gyönyörrel eltöltő gyümölcsöket hozók. Ily eszméket csak nemes agy, összhangzó szív és lélek tud megalkotni, s ha megalkotá, vele él, hal, vele olvad össze egész lénye, alkateleme, sőt létfenntartója lesz, mint földi részeinknek a szív és vér. És örvend, lelkesül, ha nagy gondolata hívőket és hiveket talál, könnyű lélekkel áldozza fel érette mindenét, koldussá is lehet mosolylyal ajakán, de talán a szíve szakad meg, ha szavait az érdeklődni, hinni, lelkesedni nem tudó lelkek nem fogadják be.

Ez a mély és kiolthatatlan, egyetlen eszméért mindent áldozni és tenni kész lelkesedés tölté be hunyadvári Arányi Lajost, társulatunknak alapító és tiszteletbeli tagját, kinek emlékét nekem kellene ma ünnepelnem. Sajnos, de ezt nem tudom tenni, s hogy mégis magamra vállalám, annak oka társulatunk mélyen tisztelt elnökének kitüntető bizalma, s a végtelen tisztelet, melylyel a boldogult iránt viseltetem. — Nem is tartok ünnepelő beszédet, csak eszménységgel telt életének néhány epizódját fogom megemlíteni.

Rév-Komáromban született 1812 május 12-én, s családja a nagyenyedi Maisch-féle, czimerében zöldbékát viselő, előkelő szász nemzetségből származik. Ősei híven szolgálván hazájokat, Bocskaytól nemességet kaptak. Diplomájok azonban a véres belharczok idején elveszett, s ezért nemesi előnevét nem használta sem ő, sem atyja.

Három éves korában a II-ik József s I-ső Ferencz külföldi háborúiban, sok vész és veszélyvel vitézül megküzdött nagybátyja, Strobly Márton nyugalmazott huszártiszt fogadá örökbe, azzal, hogy katonát nevel belőle. De nagynénje, a gyöngéd, istenfélő asszony, féltvén vékonyka, beteges öcscsét a terhes harczai pályától, papnak szánta, mély vallásos érületet oltva lelkébe. Nagybátyja nem ellenzé az igaz áhitatban való nevelést, jól tudva, hogy a vallásos katona többre, nagyobbra képes, mint az, ki lelkét katastropha idején nem tudja felemelni az égiekhez. Nejét nem zavará tehát a gyermek kedélyének, szívének képzésében, de annál gondosabban ügyelt minden egyébre. Nem kimélve semmi áldozatot, fényes neveltetésben részesíté. A classicus nyelvek mellett elsajátítá nagybátyja házában a francziát, olaszt, spanyolt, később az angolt, s ebben nagy segélyére volt éles nyelv-érzéke, mely azonnal észreuvé a legfinomabb árnyalatokat is. A román nyelveket kiváló tökélyvel és kedvvel beszélvén, mindig szívesen használta bármelyiket, gyakran reámutatva hasonlatosságaikra, különbségeikre, különösen midőn párhuzamosan idézett. Idézni valója pedig mindig tömördek volt, mert nagynénje már gyermekkorában bevezeté őt úgy a magyar mint a külföldi irodalom berkeibe, s ő mindig szívesen, sőt, örömmel olvasván, a kifejlett nyelvérzékkel mindig együtt járó nagy emlékezete hiven, szószerint s mindig a kellő pillanatban való alkalmazhatósággal őrzé meg az olvasottak legnagyobb részét vagy legalább is színét, javát. Nagybátyja házánál a nemzet legkiválóbb tudósaival ismerkedvén meg, mint gyermekifjú megkedvelé, helyesebben megszerette fejledező anyanyelvünket is, s neki is volt része az orvosi tudomány magyar nyelvújításában. Bugát szenvedélyes újításvágya reá is elragadt később, s ő a harminczas éveknek valóban szörnyeteg műszavait öregségében is szívesen használta, bár tudta jól, hogy itt-amott jobb is akadna helyettök, s hogy inkább értjük, még mi laikusok is, a latin terminusokat, mint Bugátnak egykor korszakot alkotó, az orvosi tudományt magyarrá tett lexiconját.

De nem készült orvosnak. Nagynénje papnak nem adhatván, férjével akkép egyezett ki, hogy legyen a fiú közhiva-

talnok, mert a cancelláriánál még consiliariusságig is felviheti, hiszen nagybátyját még a palatinus is szívesen látja. Jogász lett tehát, bár ő nagynénjének vallásos nevelése által sarkalva, inkább hittérítő akart lenni, hogy messze keleten a vadak között, vagy Afrikának ismeretlen belsejében hirdesse a Megváltó igéit. És a gyermekkoruk ez első benyomása, conceptiója teljesen megfelelt természetének, hajlamainak, mert ha pap nem lehetett is, azért missionarius maradt utolsó perczéig, ki hivatását betölté úgy, mint azt tenni csak a legjobbak képesek.

A jogászelet nem tetszett neki. A római jog nem ragadta meg kedélyét, a corpus jurist unta, s a köz-, magán- és büntető törvénykönyvek paragraphusaiban sem találván az övének tetsző szellemet, inkább görögül tanult s angolul. Homert, Shakespearet úgy ismerte, mint kevesen; szorgalmasan járt a természettudományi, bonczteni előadásokra, s ezekből jó kedvvel vizsgázott, míg a jogi kar iránti kötelezettségeit csakis nagybátyja iránt való tekintetből róttá le. E mellet rajzolt, festett, mintázott, csak Justinianus tudománya nem tetszett neki.

1831-ben végre eldőlt sorsa. Az ázsiai cholera rémítő hevességgel lepé el ez évben hazánkat. Felső vidékeinken a félrevezetett nép nyílt lázadásban tört ki; az 1514-iki sötét napok látszának megújulni, midőn a dühöngő tömegek féket vesztve támadták meg a gyanúba fogott városokat, földes urakat, mindent legyilkolva, lerombolva, mi útjukba akadt. Pedig hazánk más részein is csak úgy dúlt az ismeretlen járvány, kiölve egész családokat, kipusztítva egész községeket. Arányi szülővárosát is végig sepré a szörnyű rém, s az alig 19 éves kezdő orvosnövendék a legnagyobb odaadással ápolá a halálraváltakat. A város évkönyvei őszinte elismeréssel emlékeznek áldozatkészségéről, s most anyja biztatá, hogy hagyja el a jogi pályát, melyen nagybátyja holta után úgy sem boldogulhatna gyorsan, s legyen orvos. Arányi örömmel fogadván a serkentést, Bécsbe ment azon szándékkal, hogy az egyetemi évek lejárta után Rómába utazik és fölvéteti magát a hittérítők intézetébe, hogy időfolytával apostolként működhessek, úgy lévén meggyőződve, hogy az idegen világrészek vadonaiban több hasznát veszi majd orvosi,

mint jogi tudományának. Ez tökéletesen igaz, de másképp történt.

Bécsben befejezván tanulmányait, a budapesti, akkor még pesti egyetem collegiumait kezdé hallgatni, s rendkívüli ügyessége, előzékenysége megnyervén részére a világhírű Stahly pártfogását, új életpályája biztosítottnak látszott. A szigorlatokat fényes sikerrel tevén le, Bene Ferencz vevé maga mellé segédül a belgyógyászati tanszékre. Így két év telt el. Ezután utazni ment, s Velenceze műkincsei, a cinque cento remekei annyira betölték szívét, lelkét, phantasiáját, hogy festő akart lenni. De e szeszély, elhagyva Velenczét, elhagyá őt is, s Bécsben már ismét a klinika vonzza őt, Lippich tanácsára Rokitsanzky növendéke lett, s megtanulva tőle a kórboncztant, 1844-ben mint kész tudós tér haza, magával hozván Myoplasticáját, mely annyira meglepé a tudós köröket, hogy a pesti egyetemen magántanárrá habilitálták őt, bár nem hittek tudományának. Kezdetben tantermet sem akartak neki adni, a laboratoriumot pedig egyenesen megtagadván tőle, hat éven át saját jövedelméből bérelt helyiségben vezeté be tanítványait a bonczolás titkaiba, megvetve alapját a ma már majdnem páratlanul álló boncztani muzeumnak. Csak akkor derültek jobb napok tudományára, midőn a régi, a tudományokban is conservativ gárda kihaltával más nemzedék foglalá el az Alma Mater tanszékeit. Előbb, Bach idejében, csak egy kis szobát kapott, de 1858-ban már három teremből álló dolgozó helyisége van.

Mint tanár a legkiválóbbak közé tartozott. Előadása rövid, egyszerű, világos volt, s tanítását mindig rajzokkal, készítményekkel illusztrálta. Tanítványainak nem praelegalt, nem tartott nekik akadémiai értekezéseket, hanem tanította őket a szó szoros értelmében, s a végzeteket, mint a középiskolában szokás, számon is kérte tőlök. Hallgatóival jó, bizalmas viszonyban élt. Ezt nem egy zord kedélyű, mogorva professor hányván szemére, gyakran mondogatá, hogy ő tanítványaival nem fraternizál, csak paternizál. S ebben tökéletesen igaza volt, a keze alatt levő tudásra menendő sereg rajongó szeretettel fogta őt körül.

Mint tanár nem elégedvén meg a mindennapi pensum

eltanításával, maga is tanult, kutatott. Ő honosítja meg egyetemünkön az uroskopiát is, s értekezése e tárgyról egy szaktekintély állítása szerint még most is kiváló munka. Járt, kelt mindenfelé. Részt vett szorgalmasan a m. kir. természettudományi társulat vándorgyűlésein és Sopronban mutatá be már 1847-ben az emberi szervnek pontos mintáját a géppel együtt, mely azt a hallgatóság szeme láttára működésbe hozta.

Az orvostudományt lehetőleg széles körben óhajtván terjeszteni, meghonosítja egyetemünkön a törvényszéki orvostant, tanítja az életmentést, még a különféle vallásfelekezetek seminariumaiban is, és tanulmányait tiszta, világos nyelven, közérthetően bocsátá ki a «Néptanítók Lapja»-ban.

Izgékony lelkét azonban az orvosi tudomány, bármennyire becsülte is s bármily sikerrel művelte is, nem elégité ki teljesen; előbb mint gyermek-ifjú a jogtudományok mellett természettudományokkal foglalkozik; — Galenus könyvei mellett pedig Velence műkinceseit bámulja, tanulmányozza, s innen már csak egy lépés van a műarcheológiáig. Kezdetben mint parallelonnal foglalkozik csak a régészettel, de később tanárkodásának végső éveiben, midőn gyengülő szemei nem engedék többé, hogy a górcső titkaiba is behatoljon, egész szenvedélylyel veté magát új szakjára. Kezdetben kelet emlékeit tanulmányozza; a jeruzsálemi zsidótemplomot, s megtanulta az ó-héber nyelvet, erre ugyan csendes antisemitismusa vitte reá, mely «Rudnó és lelkésze» czimű röpirat-féle könyvecskéjében nyilatkozik, majd az assyr és babyloni s végül az egyiptomi építészetet. Egyszerű, egyenes lelkét azonban a kacskaringós semita formák nem elégiték ki, bucsút is mondott nekik, s egész lelkével veté magát Egyiptomra, kutatva, tanulmányozva, miképen hatott a nap fiainak architecturája a minden szépért lelkesülő görögökre s minden gyakorlatit érvényesítő rómaiakra. A hellenismusból csak az ó-görög egyszerű, nemes formák elégiték ki, a cinque cento természetes, nem naturalisticus alakzatain, fejlett műérzékét, a miképen Bramante s Michel Angelo Buonarotti a szépet a fenségessel, vagy prózában a tömegességgel egyesíté — Szent Péter temploma — akará egyesíteni phantasiája Egyiptom őskorának óriási méreteit az egyszerű hellenismussal,

mely az ember alakjának nagyságával és természetes szükségéivel igyekezett összhangba hozni építményeit. Ily heterogen, egymással homlokegyenest ellenkező téren szabadon kalandozhat a képzelet, itt nagyíthat, akár túlozhat tetszése szerint, másfelől pedig kicsinyíthet, hogy harmoniát teremtsen az össze nem férő és illő tagok között, s különösen akkor teheti ezt, ha erős kéz nem fékezi útjait, de engedi a phantasmagoriák világába csapnia, s így született meg a politikai újjászületés hajnalán 1860 körül a magyar parlament épületének terve, mely a minden törvényt megtévesztett képzelet terméke hat bazilikájával, a régi főrendek, képviselők s összes miniszteriumok stb. lakásaival.

Az utópiák világa azonban nagyhamar véget ért s a sok archæologiai ismeret, párosítva a legerősebb nemzeti érzéssel, más gyümölcsöket kezdte teremni. Már 1862-ben a természettudósoknak vásárhelyi ülésén megpendíté a vajdahunyadi vár restaurációjának kérdését, — s ezzel együtt a Hunyadvár-egyesület megalapítását. A provisoriumnak politikailag szerencsétlen évei termékenyek lévén, pótlásul, minden nemzeti eszmére élénk viszhangra lelt a gondolat, — s Arányi lelkes gyűjtő szavainak hatása alatt készséggel adakozott mindenki tehetsége szerint és megalapított az egylet. Az alapszabályok megerősítéseig távolról sem jutának el ugyan, — s akkor nem juthattak volna el, — de a gondolat nyilvánosságra jutott, és mint futó tűz terjedvén és tápláltatván az erdélyi részekben támadt propaganda, meg Arányinak a szabadulni kezdő hirlapírodalomban kifejtett izgatásai által, már meg volt érve. midőn 1865 decz. 15-én királyunk, legbölcsebb, legkegyelmesebb uralkodónk, megnyitá budai palotájában az országgyűlést.

Arányi már ezt megelőzőleg hónapokig dolgozott Hunyadon, a legaprólékosabb részletességgel vizsgálva meg mindent, az 1854-iki tüzvész óta valóban szomorú képet mutató ősi sziklafészekben. Tanulmányainak eredményeit a vár monographiájában raká le, értékes, a restaurációra vonatkozó útmutatásaival együtt.

Az alkotmányos kormány 1867 ápril 8-án megalakulván, magáévá tevé a nemzetivé vált eszmét, — s Arányi lelkének

végtelen örömeire első budgeteinkben százezrek szerepeltek a Hunyadiak saszéskének helyreállítására. Arányi tehát nem hiába futott, fáradott és költött. A vár parafa mintáját többszörösen elkészítteté, egyet elküldött az akkor még gyermek trónörökösnek, s az egykori hírlapi adatok szerint a királyfi hosszan elmerengett a nemes építészeti idomok fölött és megbecsülte mindvégig. A második példány a nemzeti muzeumban van, — a harmadikat Arányi dolgozó szobájában láttam. Szegény öreg úr alig mozoghatott tőle, — és mégis ereklyeként őrizé, föl-föl sóhajtvá: «Ha oly fiatal lennék, mint uram-öcsém most» — «de nem az én vérmérsékletemmel» . . . válaszolám, — s ő rám nézett mintha mondani akarná «még te is!»

A restauratio terveit a genialis Schulcz készíté el. Valódi remekmű, méltó a nagy Hunyadi János és Mátyás emlékéhez. A munka mag is kezdődött és haladt szépen, midőn 1873-ban bekövetkezének a pénzügyi válság terhes napjai. Hunyadon egyszerre megszűnt a munkás kezek sürgése, s Arányit is koldussá tette a catastropha, mely egyformán sújtott nagyot mint kicsinyt. Anyagi jólléte megsemmisült, ingó és ingatlan vagyonát elsöpré az ár, — s ő, az egész életében kényelemhez, gazdagsághoz szokott ember, öregségében majdnem mások kegyelmére szorúlt. Szívóssága, lelki ereje azonban megmenté, s nyugdíját is fölládozva újra tanítani kezdett, hogy önmagát és családjának még honnlévő tagjait föntarthassa. Akarata megmenté őt, — s lelke lassankint visszatért ismét eszményéhez. A lelkesítő hírlapi cikkek ismét megjelentek, — és ő nyomukban jár mindenhol: a miniszterek előszobáiban, a képviselők, főrendek folyosóin, — de hiába, a pénzügyi válság megbénítva mindent, érzéketlenné tón mindenkit.

Arányi társadalmi úton akart tehát segíteni, — megújítva, illetőleg fölelevenítve a hunyadvári egyesületet. Erre a hunyadmegyei történeti és régészeti társulat megalakulása adta neki az első impulsust. De kezdetén az anyagi bajok, a bajokból teljes becsülettel való kimenekülhetés gondjai sokkal inkább elfoglalták őt, hogysem lejöhetett volna közénk, míg végre az 1883-diki közgyűlésünkön magunk között üdvözölhattük őt először. — A nemzeti casino termében lefolyt közgyűlésünkön tartá meg beszédét, mely megindítá nálunk

a hunyadvári egyesület létesítése iránt való mozgalmat. Lelkes, kitörő örömmel fogadtuk tervezetét mindnyájan, bár nem tudtunk megnyugodni mindent remélő és hívő idealismusában.

Az egyesületet exposéja szerint kiakará terjeszteni egész Magyarországra, minden községben, városban föllábtandó fiókkal. Meg akart adóztatni szegényt, gazdagot, kicsinyt, nagyot, halotti tort, mint mennyegzőt, keresztelőt, s egy ital bort stb. Figyelme felölelt minden más egyesületet, közintézetet, minden köznapi és ünnepei alkalmat, nép- és közép iskolát, felsőbb tanintézetet, szóval a közélet és társadalom összes tényezőit, az emberek jó és rossz szenvedélyeit, s ő ezeket szerető gonddal szötte össze, hosszú fáradalmas munkával egy nagy operatumba, mely ha valósítható leendett, az egyesületnek 17,0000 frt évi jövedelmet biztosított volna. A vár helyreállítása így nem tartozott volna az utópiák közé. De ő ezzel együtt a jó levegőjű Hunyadot nagy iparteleppe, s a mi ezzel bajosan egyesíthető pensionopolissá is óhajta tenni, s végül nemzeti központtá is a nagy Hunyadiak még megfogyatkozva és fényes örökének pendantjául óriási költséggel építendő Árpád palota által!

A terv alapját mindenikünk helyesnek, jónak találván, örömmel nyújtánk kezét annak létesítéséhez, s Arányi társulatunk elnökével, a németi Tusculumban, egy kis társasággal, melynek én is szerencsés valék tagja lehetni, megbeszélte az első teendőket, lépésről-lépésre engedve csak szövevényes tervezetéből, hosszasan, szívósan vitatva annak legkisebb részeit is. Így az óriás tervezet jóval kisebbé lett, de még mindig általános, országos jellegű. Ezután Hunyadon tartatott egy népes előértekezlet, megerősítetvén az alapszabályok, végül összehívható társulatunk elnöke az alakuló közgyűlést Vajda-Hunyadra, a vár egyik termébe! Arányi dobogó szívvel érkezett le s ifjú hévvel vett részt a közgyűlés tárgyalásain.

Azóta az egyesület középpontja áthelyeztetett Budapestre, s elnökünk a nyárra készül mozgalmat indítani, hogy a kitűzött cél valóban elérhető legyen.

Az öreg urat a hunyadi közgyűlés óta nem láttuk többé. Betegeskedni kezdett, de azért minden gondolata a váron s az egyesületen függött. A várnak elkészítetté egy kis mintá-

ját ujjászületett alakjában, s várósról-városra akart járni vele, izgatni mindenfelé, hogy az érdeklődés csakugyan országos legyen. Ágyán fekve, keresztcsont szaggyatások közepett regélt nekem nagy tervéről s az elérendő sikerről. Vele együtt látszottam hinni és remélni is, de meghiusult minden remény. A tisztos öreg napról-napra gyengült. 1886-ban mellhártyagyuladást kapva, öt hónapig feküdt, s ez alatt kínos gégesorvadás fejlődött ki szervezetében. — Bajának jellegét szerető gonddal titkolták előtte övéi, de az orvos éles szeme felismeré azt a mutatkozó jelenségekből. Tisztább levegőre vágyott, hogy gátolja a betegség rohamos lefolyását, s a kies fekvésű Nagy-Marosra költözék. Nem remélve gyógyulást, egy bizalmas barátját e szavakkal üdvözlé első találkozásuk alkalmával: «Eljöttem Nagy-Marosra meghalni». Szava beteljesedett, 1887 június 28-án jobb létre szenderült.

Még most is élénken áll előttem a derék öreg úr magas, karcsú alakja. Üdeségét, élénkségét mindvégig megtartá. Magas homloka derült volt még a legnagyobb bajok között is, s nagy, kék szemei ragyogókká lettek, ha Vajda-Hunyad nevét említék vagy emlité és hatásos szónokká vált, ha róla kezdett beszélni. Családját rajongó szeretettel övezte s viszont őt annak minden egyes tagja. Nejéhez forró, soha ki nem alvó szerelemmel ragaszkodott s ennek visszacsengése a költői hangú levél, melyet egy főúri párhoz intézet, olasz szokás szerint egy piros s egy zöld levelet küldve nekik, mint egykor ő tevé nejének. A társaságban megbecsülhetetlen vala: humora nemes és kiaknázhatatlan, társalgása finom, szellemes s festői, és tárgyához képest emelkedett vagy egyszerű. A közéletben jó hazafi, 1848-ban fegyverrel is küzdött hazájáért és talpig becsületes, egyszerű ember. Tudományát méltányolva, az akadémia 1858-ban tagjai közé választá, majd az archaeologiai bizottság választá be őt, s mint ennek tagja kutatta végig Pestmegye községeit régészeti szempontból. De a ki-tüntetésekre nem sokat adott, csak arra volt büszke, hogy felséges urunk hunyadvári előnévvel újítá fel nemességét. Ezt sohasem hagyá el neve mellől! Sírja a budapesti köztemetőben ép oly egyszerű, mint volt egész életében ő maga!

Áldassék közöttünk emlékezete örökre!

EGY ős MAGYAR TELEP HUNYADMEGYÉBEN.

(Fölvasta a társulat közgyűlésén szerző: SÓLYOM-FEKETE FERENCZ).

Történetíróink és kútfőink eddig kevésbé igazítanak útba azon kérdésre nézve: Erdély megyéinek magyarsága, legalább alapjában és zömét tekintve, a honfoglalásban találhatja-e eredetét; vagy egyszerűen későbbi beszivárgás, beszüremkedés?

Az oláh történetírók, kik a hajdani Daciában virágzó városok, érintetlenül fönmaradt római gyarmatok felől mesélnek, a magyarság beszüremkedését vallják. Bizonyítani — ez nekik fölösleges. Annyira szorgalmasan kutató erdélyi szász írók az okleveles nyomokat teljesen nem tévesztik szem elől; mindazáltal ők is azon nézethez hajlanak: hogy az erdélyi vármegyék magyarsága nem egyéb, mint a székely nemzet rajeresztése időnként. Mely időben, és mily helyekre? ezt gyökeresen nem kutatták.

Csekélységem azon fölvásásom rendén, mely társulatunk első évkönyvében immár napvilágot látott, első adtam határozott kifejezést ama meggyőződésemmek: miszerint itt, legalább itt Hunyadban, melyre nézve írott adatokat kerestem és találtam, a magyarság telepeinek eredete a honfoglalásig vezetendő vissza. A magyarság a lakályos völgyteknőkön számra is túlsúlyban volt minden más, tehát az oláh nemzetiség fölött is. Mely utóbbira nézve kimutattam, hogy későbbi gyarmatosítás.

A sok közül a mai szép alkalomra ismét kiragadok egy hunyadmegyei ős magyar telepet. Jókora mennyiségű eredeti s teljes hitelt érdemlő oklevélre mutatok. Megteszem következtetéseimet. Nagy igényeim nem lehetnek e futólagos is-

mertetésemmel. A világító mécs meggyújtása legfőbb czéлом. Az igazi munka hihetőleg mások osztályrészébe megyen majd át.

Ős magyar telepemet a XVI. század óta Hosdath névvel illetjük. Igénytelen falucska jelenleg Vajda-Hunyad városától délkeletre egy oly völgyeletben, melyet két hegy-kifutvány valósággal hasdad, tojásdad, gömbölyded alakban zárol. Éppen e fekvéséből vehette eredeti nevét, mely a XVI. századnál régibb oklevelekben következetesen; Hasdad, Hosdad, Hosdath alakban iratik. Annyi bizonyos, hogy e helységnévnek a «Hösstadt» — Vorstadt képződményekkel soha semmi köze sem volt, nem lehetett. Vajda-Hunyad soha nem terjedt Hosdáthig, ez annak elő- vagy külvárosa nem volt; tőle toronyiránt is magas hegylánczon túl mintegy négy-hat kilométernyire esik. Még csekélyebb jogosultsága van ama szójátéknak, mintha a község nevét, valamely erdélyi fejedelem adománya s kifejezése: «hos dat» ezeket adja, pl. valamely princeps — hozta volna létre. Megtartom tehát a Hasdad nevet, mely az előttem fekvő két hártya-oklevélben 1333. és 1412. évekről fordul elé; s mely szórványosan későbbi oklevelekben is szerepel még.

Treuenfeldi Lenk Ignác geographiai Lexiconában csak annyit tud Hasdadról följegyezni: miszerint 1839-ben, midőn ama műve megjelent, Hunyadmegye egyik járásának neve róla vétetett; és hogy lakosai közül 27 soroztatott be az I. oláh határőr-ezrednek I. századába; van ev. ref. egyháza, s határát több nemes család bírja. — G. Friedrich Marienburg «Zur Berichtigung einiger alturkundlichen siebenbürgischen Ortbestimmungen» (Archiv für siebenb. Landeskunde. Neue Folge V. Bd. Seite 238.) odavetőleg Hasdad lakossága felől is mintegy gúnyosan jegyzi meg a legendát, mely a magyarságnak Hunyadban egyes királyvárak őrzése végett még a pogány korban letelepítéséről akarna beszélni.

Igen, Hasdad is többek között nem királyaink alatt települhetett, határa nem akkor foglaltathatott el a magyar lakosság által. Descensus, hæreditas a jogczím, melynél fogva ama határ a megszállók által korlátlan tulajdonul birtokoltatik. Összes történelmi kútfőink és adataink tanu ításaként a

«descensus vagy hæreditas» elnevezés csupán az ősfoglalású földekre alkalmaztatik. Az ily ős szállást tulajdonosa maga adományozza, fölosztja; míg a későbbi adományos jószág már soknemű megszorítást szenved. Szent István király törvényei az ős szállásokra mondják: «sua propria hæreditas». Ugyanezt teszi a Hasdad nemzetségei, generatiói közt Martinus hunyadi főispán és tisztsége előtt megejtett osztályról 1333. évben kelt oklevél, mely az osztályt követelő fél ajkaira e szavakat adja: «sextam porcionem terræ partis ipsius possessionis Hasdath, ab eisdem nomine et titulo *sui iuris*, ipsumque iure hereditario contingentis, acquireret.» — Ugyancsak a hasdadi vérségek 1412-ben Nádasai László erdélyi alvajda ítélőszéke előtt állítják: «dicta porcio possessionaria — ius femineum non sequeretur, sed esset hereditaria». S valóban az ős megszállás jogán szerzett tulajdon hazai törvényeink szerint egyszerűen azon minőségénél fogva csupán fiágot, a fegyverhordozó ivadékokat illető volt. Ezt igyekezett hasdadi Gálffi Ferencz 1795-ben a m.-vásárhelyi ítélő-tábla előtt folytatott pörének rendén igazolni; de szerencsétlenül valami adománylevél után kutatva s annak vélt rejtegetője Tompa Dániel uram ellen hosszadalmas tanuzásokat eszközöltetve. Miről a kezeimnél levő ú. n. pörkönyv őrzé meg az adatokat. Menyire könnyebb lett volna jó Gálffi Ferencz munkája, ha a régi oklevelek kezei közt leendettek. Ime, itt csak egyet említek. Pathochy Péter hunyadmegyei főispán és a tisztség 1513. évben igazolják, hogy előttük a hasdadi nemzetségek egyik nyilából Imre, Mátyás és Péter a leánynegyedet kiadták.

Hogy Hasdad ős szállású magyar telep, bizonyítja még az is, miszerint itt is mindig egész vérség, és nem egyes ember, keresi a maga javait bíróság előtt. — Mykola László 1549. kelt ítéletlevele Bakó Péter és Jakab felpereseknek az Antalffiak elleni ügyében ily kitételrel él: «fratres generationis eiusdem actoris». — Gálffi Ferencznek főntebb említett pörében a tanuk vallják, hogy kérdezték az állítólagos donatiót rejtegetőtől, legalább mondaná meg: «micsoda nemzeteknek vagyon ott a nevek».

A legelső osztály, melyről oklevelet mutathatok föl, a

Martinus comes előtt 1333. évben megejtett. Itt Hasdad egész határa öt nemzetség szerint öt nyilra osztatik. Ezen ötös rendszerre van alapítva Péter erdélyi alvajda elnöklete alatt tartott gyűlésen 1366. évben egyességileg megejtett osztály is. De a nyom maig megmaradt, mivel Hasdad határa most is öt portiót, nem többet foglal magában.

Az osztozkodók kezdetbeli keresztneveiből magyaros módon a «fi» ragaszték segítségével keletkeztek Hasdad családnevei. Nem ritkák azonban már az 1366. évi osztálylevélben az egyes tulajdonságok után vett elnevezések. Így olvassuk: Michael dictus Fekethe, Johannes dictus Éles, Nicolaus filius Vejcii; mely utóbbi a káptalani másolatban hibás olvasás lehet e helyett — Vitéz. Erre utal a jelenleg is ott élő Vitéz nevű család. Sajátságos képződmény az 1366-ban osztozkodó egyik nemzetség feje Olivér utódainak családneve, az «Elebér» vagy «Eliber». — Mely utóbbi alakjában őrizi e családnevet már Folthi László főispán alatt 1510-ben kelt egyik okmányunk. Az Eliber család sok előkelő embert és köztisztviselőt adott Hunyadnak, míg nem a mult század közepe körül kihalt. Szintén sajátosságos névképzés az osztályos Gregorius—Gergelyből a Gergwr. Mit Hamvaj György erdélyi sókamarai grófnak 1558-ban kelt egy bizonyítványa őrizze meg számunkra. De már ugyanazon nemzetség egy más ivadéka magát Gergelffi családnévvvel látta el Folthi László főispán imént idézett levele szerint.

Legelterjedtebb nemzetség lön Antonius—Antal osztályos nemzetsége, a későbbi Antalffi család. Mykola László királyi vicelocumtenens egy ítéletlevele 1549-ben nem kevesebb, mint tizenhárom Antalffi családfőt sorol föl. Nevezetesen: Antalffi Gergely, Péter, Mátyás, Imre, László, Balázs, Ferencz, Benedek, ismét Ferencz, István, János, Ágoston és Mihály. Napjainkban egyedül Antalffi Sándor él Hasdadon — fimagzat reménye nélkül. — Igen kiterjedt nemzetség vala a hajdani Bere-é és Péth vagy Pető-é. A Bere név már harmadik ízben Bakó-vá alakult át; mint Péter alvajda idézett osztályos ítélete bizonyítja, hol mondatik: «Quod cum Bako, filius Georgii, filii Bere.» Bakó vezetéknevű családból is csupán

Bakó József van életben, közel ahhoz, hogy egyetlen beteges fiú magzatában kiháljon a Bere vagy Bakó familia is.

Okleveles családnév-alakulásokat még igen sokat sorolhatnék föl Hasdadról, milyen a kiveszett Jánussy, Imrefi, Pálfi, Fekete stb. E helyütt csak a most is élő Gálfi, Vitéz, Pető, Dali és Benke, családneveket említem. Legújabb időkben származott be a községbe a Bikfalvi, Szász, Virág és Bakcsi családnév, melyek mindegyikének viselője ott papi, tanítói tiszteletet kapott és helyes lakossá lőn Hasdadon. Még csak a Nagy családról kívánom megjegyezni, hogy ezt 1557-ben még Biharban találjuk, hol Nagy Tamás székelyhidi várnagy adományt kap Warkoch Tamás bihari főispán és Izabella királynő főkapitányától. Ellenben Báthori Kristóf fejedelem alatt Nagy Gáspár de Somlis «officialis noster in oppidis Nagyenyed et Monosthor»-ként említetik, kinek fiát már Hasdadon találjuk ugyancsak Báthori Kristófnak Gyulafehérvárott 1577-ben kelt okmánya szerint. Ezen Nagy család Sándor hasdadi körjegyző és István rákosdi birtokos urakban most is él.

Ennyit a családokról. Hasdad egyéb történeteit és viszonyait illetőleg tán szintén nem lesz tanulság nélküli dolog — egyet-mást megemlítenem.

Hasdad nemes lakói háború idején a környékbeli több magyar falvak ú. m. Rákosd, Ecse (Alpestes egyik telepe), Dédács stb. lakóival együtt különböző hadi szolgálatoakat teljesítenek: bizonyítja többek közt Pathochy Péter főispán és a megyei hadak vezére 1514-ben kelt egy menedéklevele, melylyel és több fegyveres kísérelővel 500 ökröt küld Hunyad várába.

Természetesen a reformatio előtt Hasdad lakossága rom. kath. valláson van; temploma a boldogságos szűzanya tiszteletére szenteltetett föl. Mondja ezt Thordai Pál gy.-fehérvári kanonok, Várdai Ferencz erdélyi püspök vicarius és generalis auditor az egyház lelki ügyeiben. Ki is 1524. február 24-én nagy átok alá veti a községet, mert az ottani lelkész iránti kötelezettségeinek nem felel meg. Ez és még néhány hasonló okmány birtokomban bizonyítják, mily könnyű szerrel szóra-

tott ama korban nálunk is az anathema. Nem kevésbé könnyíthették az efélék a reformatio útjait.

Befejezendő ezen, vázlatosan is hosszúra nyúlt ismertetésemet, megemlítem okmányaim alapján Hasdad egyes határ-, hegy- és folyóneveit. Az 1366. évi osztályos egyesség végrehajtói a portiók körülhatárolásában megemlékeznek Aranyalma hegyről, mely most is így nevezetik. Ugyanott előjön Kis-Harazt és Nagy-Harazt hegynév. Ezeket az utódok — valami élhetetlen ferdítéssel és minden okos jelentőség nélkül — Kis- és Nagy-Havas alakba gyúrtak át; pedig mit keresne Hasdadon a Havas! Legérdekesb ama határolásban a «Hollós-pataka» folyónév. Ez kétségtelenül a mai Vizeság patak neve volt, mely a Hasdadot környező egyik magaslaton, hol præhistoricus telepre is akadtam, véve eredetét V.-Hunyad határa felé veszi folyását és az Egregy (Cserna) jobb partján ömlik be. Érdekes a Hollós-patak név 1366. évben itt a későbbi Hollós Hunyadiak várának környékében.

Még egy dülő-nevet. A régiebb oklevelek szerint is a községhez közel eső, kézügyben levő dülöt «Kézügy»-nek nevezték. Ez ma «Kizid»-re van ferdítve s így használják a mai hasdadi jó magyarok is. Egyebek közt szomorú példa ez is arra, hogy a községbe cselédként betelepült és ott bokrosodni kezdő mindössze három oláh család miként vonja maga után az annyira hajlékony magyarságot. Ez lassanként elfelejti multját, aztán követi az idegen ajak ferdítéseit határa egyes helyeinek és vizeinek megnevezése körül; majd több-több idegen szót vegyít beszédébe, anyanyelve nehézzé lesz reá nézve s azt lerázza, fölcseréli a környező, tengerré lett idegen elem közepette.

Azt a kiseded ős magyar szigetet, Hasdad magyarjait isten óvja s tartsa meg. De tegyünk meg mi is érettök minden lehető. Tartsuk eléje ős multját, tiszta eredetét; rázzuk föl szunnyadozni kezdő önérzetét.

OKLEVÉL-MELLÉKLETEK.

Az alábbi oklevelek részint a fönt megírottak támogatására szolgálnak, részint az akkori jogszolgáltatás megismerése végett tartalmaznak sok érdekes adatot. De legérdekesebbek a bennök megnevezett tisztviselők tekintetéből. Hunyad vármegyének sok fő- és alispánja, szolgabirája; továbbá Hunyad és Déva várainak castellanusai csak ez okmányok útján most először lesznek ismeretessékké.

Az eredetiek, hol az ellenkező jelölve nincs, birtokomban vannak.

I.

Márton hunyadi főispán és Déva várának várnagya, valamint aranyi István és keresztúri Péter, fia Pálnak, ugyancsak Hunyadvármegyének szolgabírái, ítéletlevelet állítanak ki, mely által megosztotatni rendelik hasdadi Bere fiát Györgyöt és vérségeiket hasdadi birtokaikban. Kelt Déván, 1333. évi szept. hó 29-én.

Nos Martinus Comes Hunyadiensis et castellanus de Dewa: Stephanus de Aran et Petrus filius Pauli de Sancta Cruce Judices nobilium Comitatus eiusdem Significamus presencium per tenorem, quibus expedit vniuersis Quod cum, Georgius filius Bere nobilis de hasdath, Emericum Matheum et Petrum filios Symonis, Stephanum, et Johannem filios Johannis, Nycolaum et Jacobum filios Symonis, Mychaelem et Nycolaum filios Stephani, nobiles de hasdath ad nostram presenciam in causam trahendo, ordine iudiciario, sextam porcionem terræ partis ipsius possessionis Hasdath, ab eisdem, nomine et titulo sui iuris, ipsumque iure hereditario contingentis, acquireret, et acquirere niteretur. Licet ide.n filii Symonis, Johannis, Symonis et Stephani Hoc, vt nullam porcionem possessionariam in eadem possessione Hasdath, ipsi filii Bere, habeant, et habuerint, in termino ad hoc deputato, testibus, iuxta Regni consuetudinariam legem, ab antiquo approbatam, ad hoc requisitis, quibus euidentius poterant, secundum decretum nostrum iudiciarium, in hac

parte, auditis parcium propositiōibus inpositum, et per legem statutum, coram nobis conprobare assumpsissent, et debuis-
sent: Demum tamen, ipsis testibus in conspectu nostro iudi-
ciario legitime conparentibus, et statutis, priusquam, exami-
nem eorundem testium debitum de iure sequeretur, heedem
partes, simul cum aliis filiis Bere, Andrea Nycolao videlicet
et Blasio, necnon Laurencio filio Peeth de ipso Hasdath, ex
nostra permissione iudiciaria, per conposicionem proborum
virorum partes suas interponencium, in talem pacis formam,
et concordie vnionem, dixerunt se deuenisse, et eciam coram
nobis inhunc modum deueniunt, vt ipsam possessionem Has-
dath, cum suis vtilitatibus vniuersis, inter se in quinque diui-
dent porciones coequales, quinta porcione eiusdem posses-
sionis hasdath, ipsis filiis Bere, et Peeth, cedente, residuis
autem quatuor porcionibus, ipsius possessionis hasdath, pre-
dictis filiis, Symonis, Johannis, Symonis, et Stephani preli-
batorum, iure ipsius diuisionis perpetuatis, et remanentibus,
parti cuilibet, et singulis parcium personis, in hiisdem suis
porcionibus, possessionariis contendandis, eisdemque suas
porciones, in filios filiorum vtendi facultatem habituris, pari-
ter et possessuris. Hoc specialiter declarato, vt idem filiis
Bere, et Peeth, fundos eorum et loca sessionis, in eadem
possessione hasdath, hactenus habita, in ipsa diuisione pos-
sessionaria rehabebunt, et deinceps in hiisdem residebunt, eo
modo, vt mensurata quantitate fundorum ipsorum filiorum
Bere, et Peeth, funiculo distribucionis, alios quatuor fundos,
et ipsius possessionarie sessionis loca, in predicta posses-
sione hasdath, fundis et sessionibus ipsorum filiorum Bere,
et Peeth, quantitate equiuales, et equiualencia, ipsi filii
Symonis, Johannis, Symonis et Stephani iuxta eleccionem
suam, vbicunque in ipsa sessione possessionaria voluerint,
meliores, et meliora, optinebunt et habebunt, quo facto resi-
duum eiusdem possessionarie sessionis, in deterioribus eius-
dem, similiter in quinque partes diuidere tenebuntur, quinta
porcione eiusdem, ipsis filiis Bere, et Peeth, quatuor vero
porciones residuas predictis, filiis Symonis, Johannis, Symo-
nis, ac Stephani annotatorum, iure pretacto perpetuando.
Hoc itaque peracto, vnam particulam terream, fundo et par-

ticule terree Mychaelis filii Stephani Andrei annotati, penes fundum, et domum Georgii filii Bere superius expressi, existenti, quantitate consimilem, circa porcionem ipsorum filiorum Bere, et Peeth, in deterioribus prefatis, modo premissis, cessam, et existentem, eisdem filiis Bere, et Peeth, sepedicti filii Symonis, Johannis, Symonis atque Stephani inibi excindebunt in deterioribus possessionarie sessionis preallegatis, pro ipsa particula terrea Mychaelis memorati, in eadem diuisione habenda pro eodem Mychaele, tali quidem diuisione possessionaria, vt premisimus, finaliter facienda ambe partes contentabuntur. Datum in dewa in festo beati Mychaelis archangeli, anno domini M^o CCC^o XXX° tercio.

(Eredetije hosszukás hártadarabon, hasdadi lakos Bakó József, Bere nemzetség utódjának tulajdonában.)

2.

Szántói Laszk Jakab és tamási Henrike János erdélyi vajdák és szolnoki főispánok Tordán 1408. martius 1-ső napján tartott közgyűlésből átírják Péter alvajda által 1366. évben kiadott osztóztató parancsot és a gyulafehérvári káptalan jelentését a megejtett osztályról, mely által Hasdad község határában a Bakó nemzetség része kihalóztatott és körülhatároltatott.

Nos Jakobus Laszk de Szántó et Johannes Henrike de Tamási Vajvodae Tranniae et Comites de Szolnok, Memoriae commendamus; Quod in congregatione nostra generali universitatis Nobilium et alterius cujusvis Status et conditionis dictae partis Tranniae hominum. feria quinta, proxima post diem Cinerum Thordae celebrata, Antonius filius Johannis, et Andreas filius Bako de Hosdáth, de medio aliorum exurgendo, proposuerunt eo modo: Quod quaedam literalia instrumenta, facta dictae possessionis ipsorum Hosdáth concernentia erga Nicolaum filium Jacobi, Paulum filium Stephani, Stephanum filium Galli, Ladislaum filium Nicolai et Dionysium filium Dominici de eadem Hosdáth haberentur, quorum tenoribus ipsorum pro tuitione iurium ipsorum possessionariorum in transcripto literarum nostrarum pro se se habere vellent a Nicolao, Paulo, Stephano, Ladislaó et Dionysio ab

eisdem. Quo audito, Nicolaus filius Jakobi, Paulus filius Stephani, Stephanus filius Galli, Ladislaus filius Nicolai, et Dionysius filius Dominici ad nostram venientes praesentiam, responderunt eo modo: Pro hac bene verum foret, ut dicta literalia instrumenta factum praedictae possessionis Hosdáth concernentia erga ipsos haberentur, quorum series ipsis memoratis Antonio filio Johannis et Michaeli filio Bakó in transcripto literarum nostrarum dare prompti essent et parati, ubi et in instanti quasdam literas Petri quondam Vice Vajvodae Tranniae ad iudicatorias patentes nostrum prodixerunt in conspectum. Quarum tenor talis est. Nos Petrus Vice Vajvoda Transylvaniensis, Memoriae commendamus per praesentes; Quod nobis in octavis festi beati Martini Confessoris proxime praeteritis iudiciorum pro tribunali sedentibus et causas quorumlibet litigantium recto iuris tramite dimetientibus, inter alios causidicos Dominicus filius Emerici de Hosdáth ad nostram veniens in praesentiam, quasdam literas honorabilis Capituli Ecclesiae Tranniae patentes, formam possessionariae divisionis in se continentes, ad easdem octavas nobis rescriptionales tenoris subsequentis nostro iudiciario examini praestavit, et significando nobis, ut easdem acceptare, ratificare, et tenores ipsarum literis nostris inseri facere dignaremur. Quarum tenor talis est: Nobili viro et honesto Petro Vajvodae Trannico, amico ipsorum honorando, Capitulum Ecclesiae Tranniae amicitiam paratam dicto cum honore! Noveritis, nos literas vestras percepisse in haec verba: Discretis viris et honestis, honorandi Capituli Ecclesiae Tranniae, amicis suis honorandis, Petrus Vajvoda Transylvanus, amicitiae debitum cum honore! Vestrae discretissimae amicitiae praesentium serie declaramus; Quod cum Bako filius Georgii, filii Bere de Hosdáth — — — — dictum Fekete, Dominicum filium Emerici, Bartholomaeum filium — — — —, Johannem et Michaellem filios Petri, Nicolaum filium Veycii, Nicolaum filium Oliveri, Johannem dictum Eles, Stephanum filium Johannis et Jacobum filium Simonis de eadem, legitime stationis modum observando, ad vestram praesentiam traxisset in causam, et ipsa causa duabus prorogationum causa ventilata seu protelata, primo ad octavas festi

beati Georgii martyris proxime praeteritas; deinde ad octavas festi Pentecostes, et ab hinc ad octavas festi nativitatis beati Johannis Baptistae, de quibus ad octavas festi beati Jacobi Apostoli affuturi dilative prorogatae extitissent causae praedictae — — — — — annuentibus iuxta continentiam literarum nostrarum prorogatoriarum, easdem octavas ipsam prorogationem denotantium, ad nostram accedendo praesentiam, contra eosdem Michaellem dictum Fekete, Dominicum filium Emerici, Bartholomaeum — — — — —, Paulum, Jacobum et Michaellem filios Pető, Nicolaum filium Oliveri, — — — — — Johannem dictum Eles, Stephanum filium Johannis, et Jacobum filium Simonis, in figura nostri Iudicii proposuerunt eo modo: Quod ipse tertiam partem iam dictae possessionis Hosdáth de iure quoad suam portionem — — — — Bere, praefatosque Nobiles in dicta tertia parte occupatum quoque — — — — — generationis ipsorum condescendere fecissent, de quo rationem habere vellet a Nobilibus praenotatis, Iure exportente. Quibus perceptis, Idem Dominicus filius Emerici, Jacobus filius Simonis et Michael filius Pető — — — — — Eles, nunc Procurator, in suis et aliorum Nobilium personis consequen. ad — — — ex adverso, quod praedictus Bako in ipsa possessione Hosdáth non tertiam partem, sed quintam partem habere possit; quae quidem quinta pars apud manus eiusdem Bako, cum omni plenitudine sui Juris et Dominii haberetur, et super hoc efficacissima haberet instrumenta, quae in Termino per Nos ipsis litigantibus assignando, exhibere prompti essent et parati coram Nobis; verum Nos auditis partium propositionibus, una cum Regni Nobilibus, nobiscum pro Tribunali consedentibus admisera-
mus, iudicantes isto modo: Quod universa eorum Instrumenta, Literalia munimina, si quae praefati Nobiles in facto iam dictae possessionis Hosdáth haberent, confecta et emanata, in octavis festi Beati Michaëlis Archangeli iam affuturis coram Nobis exhibita tenerentur contra Bako praenotatum; quibus visis, Iudicium et Justitiam facere valeremus inter Partes praememoratas: ipsis itaque Octavis festi beati Michaelis Archangeli advenientibus, praedicti Jacobus filius Simonis, Dominicus filius Emerici, et Michael filius Pető, annotato

procuratore, in personis iam dictorum Nobilium comparentes, contra Bako praenominatum, similiter personaliter adhaerentem, quasdam literas vestras patentes, in vigilia festi Ascensionis Domini Anno in praesenti confectas, formam et tenores literarum quondam Martini Comitis Hunyadiensis et Castellani de Déva, Stephani de Arany, et Petri filii Pauli de specificata civitate Judicum Nobilium Comitatus eiusdem, sub anno Domini Millesimo Trecentesimo Tricesimo Tertio, in festo beati Michaelis Archangeli emanatas, de verbo ad verbum in se subscribentes, nostro Judiciario examini produxerunt, in quorum tenoribus inter caetera comperimus haberi emanata: Georgius filius Bere nobilis de Hosdáth, Emericum, Matthaeum, et per eum filium Simonis, Stephanum et Johannem filios Johannis, Nicolaum et Jacobum filios Simonis, Michaellem et Nicolaum filios Stephani, Nobiles de eadem Hosdáth, ad nostram Praesentiam in causam attrahendo ordine Judiciario, sextam portionem tertiae partis ipsius possessionis Hosdáth, ab Eisdem nomine et titulo sui Juris, Ipsumque Jure Haereditario contingentem acquisivisse et acquirere voluisse, licet iidem filii Simonis, Johannis, Simonis et Stephani, hac vice nullam portionem possessionariam in eadem possessione Hosdáth ipsi filii Bere habuissent; interim ad hoc deputato, testibus iuxta consuetudinariam Legem ab antiquo approbatam ad hoc requisiti, quibus evidentiorum potuissent Sedriam dictorum Eorundem Comitis Martini et Judicum Nobilium, inde hac parte auditis Partium praespecificatarum ipsarum pro Lege Statutum, coram eisdem comprobare assumpsissent et depuissent; demum tamen ipsis testibus in conspectu Judiciario Eorundem Comitis Martini et Judicum Nobilium legitime comparentibus et statutis, priusquam eorundem Tertium examen debitum de Jure Regni debuisset, eadem partes, simul cum aliis Filiis Bere, Nicolao videlicet et Blasio, ac Laurentio filio Pető de ipsa Hosdáth, ex eorum permissione Judiciaria, per interpositionem proborum virorum preces suas interponentium, in talem pacis formam et concordiae unionem dixissent se devenisse, et etiam coram Nobis in hunc modum devenissent: Ut ipsam possessionem Hosdáth, cum suis utilitatibus universis inter se in quinque dividerent

portiones coaequales; quinta portione ipsius possessionis Hosdáth ipsis filiis Bere et Petó cedente: residuis autem quatuor portionibus ipsius possessionis Hosdáth, praedictis filiis Simonis, Johannis, Simonis et Stephani praedictorum, iure ipsius divisionis proportionatis et remanentibus, parti cuilibet et singulis partium Personis in iisdem suis portionibus possessionariis contentandis, eademque duas portiones in filios filiorum utendi facultatem habituris pariter et possessoris. Hoc specialiter declarato: Ut iidem filii Bere et Petó fundos et loca Sessionis in eadem possessione Hosdáth hactenus habitos, in ipsa possessionaria divisione rehaberent et in eisdem residerent, eo modo, quo mensura quantitate fundorum ipsorum filiorum Bere et Petó proveniret distributionis, alios quatuor fundos ipsius possessionariae Sessionis loca in praedicta possessione Hosdáth, fundis et Sessionibus ipsorum Bere et Petó quantitate aequivalentes et aequivalentia ipsi Filii Simonis, Johannis, Simonis et Stephani filii Galli iuxta electionem suam, ubicunque in ipsa possessionaria portione voluerint, meliores et meliora obtinebunt et habebunt. Quo facto, residuum Eorundem possessionariae Sessionis, mediantibus Partibus eorundem, similiter in quinque Partes dividere debuissent, quintam portionem eorundem ipsis Filiis Bere et Petó, quatuor vero portiones residuas praedictis filiis Simonis, Johannis, Simonis et Stephani praenotatorum, iure praeattacto partes procurando. Hoc itaque peracto, unam particulam terram, fundo et particulae terrae, Michaeli filio Stephani, penes fundum et Domum Georgii filii Bere, existentem consimilem, circa Portionem ipsorum filiorum Bere et Petó, in deterioribus partibus modo praemisso cessam et existentem, eisdem filiis Bere et Petó saepedicti filii Simonis, Johannis, Simonis atque Stephani inibi existentem dare debuisset in deterioribus possessionariis Sessionibus praeallegatis, pro ipsa particula terra Michaelis memorati, in eadem Divisione habenda pro eodem Michaele, tali quidem divisione possessionaria ut praemittitur facienda ambae Partes contentare debuissent. — Quarum literarum exhibitionibus factis et revisis — — — continentis, iisdem Partibusque suo modo explanatis; quia per praefatos Georgium filium Bere, Patrem

scilicet ipsius Bako, et Laurentium filium Pető, ratione iam dictae possessionariae portionis, eosdem filios Simonis, Johannis, Simonis et Stephani haereditariae in praesentia ipsius Comitis Martini et Judicum Nobilium attraxisse, et in quinta ipsius Possessionis Hosdáth, praeter Johannem Michaelis, filii Stephani, cum eisdem concordasse adinveniebatur, prout ex Serie earundem Literarum Comitis et Judicum Nobilium praedictorum lucide informabamur: Verum etiam quia praefatus Bakó ad nostram legitimamque requisitionem contra continentias praetactarum Literarum ipsorum Comitis et Judicum Nobilium ullam rationem producere valebat efficacem; ideo Nos, una cum Regni Nobilibus nobiscum in Judicio considentibus, eundem Bako filium Georgii contra Michaelum dictum Fekete, Dominicum filium Emerici, et Bartholomaeum filium Nicolai, Paulum, Johannem et Michaelum filios Pető, Nicolaum filium Veycii, Nicolaum filium Oliveri, Johannem dictum Eles, Stephanum filium Johannis, et Johannem filium Simonis Incattos in gravamine Causae acquisitae fore decrevimus convictum, praesentibus etiam ipsis Dominico filio Emerici, Jacobo filio Simonis, et Michaeli filio Pető, in ipsorum et aliorum Fratrum ac Generationalium eorundem praedictorum personis, annotato Procuratore; quod ipsi eandem quintam partem dictae Possessionis, cum suis utilitatibus, prout partes eorundem cum ipsis filiis Bere et Pető, mediantibus Literis ipsorum Comitis et Judicum Nobilium de Cottu Hunyad convenissent, excepta portione ipsius Michaelis, modo quo supra, ab aliis quinque partibus ipsius Possessionis Hosdáth, excisa propter pacificam et tranquilliores eorundem perseverantiam in uno loco, eidem Bako una cum Fratribus suis, iuxta Literarum eorundem iuridice excisa et metalli distinctione separando extradare vellent, una cum ad ipsam Divisionem faciendam homo noster, sub Vestri hominis testimonio necessario sit exmittendus; igitur Vestram requirimus Amicitiam praesentibus reverenter, quatenus Vestrum mitatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Blasius filius Nicolai de Sugud per nos specialiter ad hoc exmissus, quinto die festi omnium Sanctorum — — — — proxime venturi ad faciem eiusdem possessionis Hosdáth,

vicinis et commetaneis eiusdem universis legitime inibi convocatis et praesentibus accedendo, eandem possessionem, excepta portione Michaelis filii Michaelis, ut dicitur, extradare in locis sessionalibus, terris arabilibus, foenetis seu pratis, ac sylvis, in quinque partes coaequales dividat. et sorte intermissa, aut praefatus Bako et alii fratres eiusdem si in Domibus et habitationibus eorundem manere voluerint, extra terras arabiles et alias utilitates ad dictam quintam partem congruentes et sufficientes ab aliis partibus metalibus distinctionibus separantes, eisdem committat et relinquat possidendas; vel si ipse Bako et Fratres eiusdem super Divisione ipsa possessionaria per eosdem filios Simonis, Johannis, Simonis et Stephani praedictorum in causam attractorum praefatorum contentari nollent; et tunc praefatus Bako cum eisdem Fratribus suis dictam Possessionem Hosdáth, eo tum, una cum nostro et vestro Hominibus, in quinque partes coaequales cum omnibus utilitatibus et pertinentiis quibuslibet dividere teneatur, et facta divisione iuxta praeattactorum In Causam attractorum, quatuor partes eorundem eisdem Michaeli dicto Fekete, Dominico filio Emerici, Bartholomaeo filio Nicolai, Paulo, Johanni et Michaeli filio Pető, Nicolao filio Veycii, Nicolao filio Oliveri, Johanni dicto Eles, Stephano filio Johannis, et Jacobo filio Simonis, cum omnibus earundem utilitatibus et utilitatum integritatibus committat et relinquat perpetuo possidendas. Residua vero quinta parte, similiter cum suis utilitatibus, metalli distinctione a praefatis aliis quatuor partibus separata, eidem Bako et fratribus suis remanente, Contradictione eorundem Bako, et aliorum fratrum suorum iure divisionis non obstante. Et post haec seriem ipsius possessionariae divisionis ac Metarum erectionis, cum totali suo processu, prout fuerit expeditum, Nobis in Vestris Literis, ad Octavas festi Beati Martini Confessoris nunc affuturas amicabiliter rescribatis. Datum in Sancto Emerico, octavo die praedictarum Octavarum festi beati Michaelis Archangeli, Anno Domini Millesimo Trecentesimo Sexagesimo Sexto. — Nos enim Petitionibus vestris annuentes, una cum Blasio filio Nicolai de Sugud, homine Vestro, nostrum hominem, videlicet Petrum Sacerdotem Capellanum de Deva,

ad praemissa exequenda duximus exmittendum: Qui demum ad Nos reversi, nobis concorditer retulerunt; Quod ipsi Quinto die festi omnium Sanctorum ad faciem Possessionis Hosdáth accessissent, vicinis et commetaneis eiusdem legitime convocatis, ipsisque praesentibus eandem Possessionem Hosdáth, excepta portione Michaelis filii Michaelis, in quinque partes rectas et aequales divisissent. ex quibus quintam partem, scilicet fundum seu Sessionem, in quibus habitabat, Sedem eorum selectam, ipsi Bako et Fratibus suis reliquissent perpetuo possidendam; Quatuor Metis terreis, duabus ab Oriente, et duabus ab Occidente erectis, et uno tumulo a parte Meridionali, ac Via Magna ac Aquilone, ab aliis quinque partibus seu portionibus separando: Deinde Prata, Foeneta, et Terras Arabiles, absque tamen portione eiusdem Michaelis filii Michaelis, simili modo in quinque partes coaequales divisissent; quarum quintam partem, a parte Orientali super villam Hosdáth, versus Szent Király, in Campo Veres Völgye vocato, intra lacum Kerek-Tó nuncupatum existentem, per Sortem cessam, eidem Bako et Fratibus suis reliquissent; Metis ab aliis quatuor partibus distinguentes. Quarum metarum prima, terrea, erecta inquit in superficie magni Montis versus Aquilonem, in eodem Monte p — — — —, ad rubetum Kis Haraszt vocatum, ab hinc modice descendendo intra idem Rubetum cessit et venit ad montem Aranyalma, ulterius directe procedit ad metas Hunyad, et per metas Hunyad pervenitur ad metas Senyid, ab hinc venit ad Rivulum, qui dicitur Hollós-patak; ulterius per eundem Rivulum ascendendo ad partem Orientalem venit ad unam metam Terream, de novo erectam; de qua venit ad kerekto, ubi est una meta terrea nova erecta; de qua directe, versus Occidentem procedendo, venit ad priorem metam in Superficie Maioris montis existentem, ubi finiuntur metae terrarum arabilium et pratorum praedictorum Bako et Fratrum suorum praenotatorum. Iterum Sylvas et Nemora eiusdem Possessionis Hosdáth, absque portione tamen Michaelis ut praemisimus, sumendorum in quinque partes dividenda usuanda divisissent, et portione praedicti Bako et Fratrum suorum sorte posita, penes Portionem Michaelis filii Michaelis cessisset, quae a

parte Meridionali separant Metae portionis praenotati Michaelis, ab Aquilone autem ab aliis quatuor partibus separant metae terreae de novo positae usque ad Occidentem, ubi perveniunt ad antiquam Metam, ubi terminantur metae eiusdem, ita tamen: quod quilibet eorum Rubetum inter suas sylvas habitum usque ad antiquam metam solus possidebit. Item: Nemora ac Rubetum a parte Hunyad existentia similiter in quinque partes dividendo, Sors memorati Bako et Fratrum suorum cessisset a parte Orientali, et sic unicuique parti suas portiones reliquissent perpetuo possidendas. Datum in Octavis Festi beati Martini Confessoris, Anno praenotato. — Quarum literarum exhibitionibus factis et revisis continnetiis earundem, qui praefatam Possessionem Hosdáth vocatam, excepta portione iam dicti Michaelis filii Michaelis, cum omnibus suis utilitatibus, tam in Sessionibus, quam aliis quibuslibet ad eandem pertinentibus, sub praemissis distinctionibus, et Metarum limitationibus per Vestrum et Capituli praedicti Homines in quinque partes coaequales divisisse, et ipsam quintam partem ab aliis quatuor partibus, scilicet iam dictorum Nobilium de Hosdáth In Causam attractorum, cum suis utilitatibus et utilitatum integritatibus, per formam praemissa Divisionis, praementionato ipsi Bako, filii Georgii et Fratribus suis factam et resignatam ac seperatam, in serie et continentiis praetactarum Literarum ipsius Capituli Ecclesiae Tranniae adinveniebamus, Igitur Nos ipsas Literas eiusdem Capituli Ecclesiae Tranniae super ipsa possessionaria Divisione et Metarum erectionibus, ac Statutione modo quo supra confectas approbantes, acceptantes et ratificantes; saepesatam quintam partem eiusdem Possessionis Hosdáth super praemissis metis et distinctionibus metarum, ipsi Bako et Fratribus suis; residuas vero quatuor partes eiusdem, excepta portione ipsius Michaelis filii Michaelis exclusa, quam dictis Nobilibus commisimus et reliquimus possidendas, sine praeiudicio Iuris alieni; In quorum omnium praemissorum Testimonium eisdem praesentes Literas nostras patentes duximus concedendas. Datum in Santo Emerico, festo Epiphaniarum Domini, Anno Eiusdem Millesimo, Trecentesimo, Sexagesimo Septimo. — Quarum quidem literarum annotati Petri Vajvodae, praefatos

Nicolaum filium Jacobi, Paulum filium Stephani, Stephanum filium Galli Ladislaum filium Nicolai et Dionysium filium Dominici de Hosdáth coram Nobis exhibitionibus factis; quia ex tenore earundem Literarum, ac propositionibus ipsarum Partium modo praemisso coram Nobis productarum et exhibitarum, eosdem Nicolaum, Paulum, Stephanum, Ladislaum et Dionysium, ac memoratos Michaellem et Antonium communiter tangentes fore agnovimus, pro tenore earundem praesentibus Literis nostris similiter patentibus inseri et transcribi faciendo memoratis Antonio et Michaeli duximus concedendas. Datum Septimo Die Congregationis nostrae praedictae, in loco memorato, Anno Domini Millesimo Quadringentesimo Octavo.

A gy.-fehérvári káptalan által, 1762. évben Antalffy id. József, Dániel, Illés, István és ennek fiai Gergely és Lajos; továbbá Bakó István és Mihály; Pető Bálint és Gáspár, Eleber Imre, Zsigmond és János; mindnyájan hosdáthi nemesek részére kiállított birói parancs következtében az ott őrzésbe vett eredetiről kiadott hiteles másolatból.

3.

Gyulafehérvári káptalan jelentése Nádasi László erdélyi alvajdához, miszerint ennek ítélete következtében az osztály végrehajtása Hasdadon megtörtént, és pedig Domokos fia Dénesnek részjóságát illetőleg. Kelt 1412. év augusztus 12-én.

Capitulum ecclesie Transsilvane, Omnibus Christi fidelibus, tam presentibus, quam futuris, presens scriptum inspecturis, Salutem in omnium salvatore ad universorum noticiam horum serie volumus pervenire, Quod nos literas Nobilis viri magnifici Ladislai vicewayvode recepimus in hec verba. Amicis suis honorandis, Capitulo ecclesie Transsilvane, Ladislaus de Nadas vicewayvoda Transsilvanus, Amicicium paratam cum honore. Noveritis, quod nobis In octavis festi beati Georgii martiris, unacum regni partis predictae Nobilibus pro faciendo moderativo Iudicio, causantibus, in sede nostra Iudiciaria, existentibus, Johannes filius Thome de Harow personaliter, ab una parte; exaltera vero, Dyonisius filius Dominici de Hosdad, Iuxta continenciam literarum vestrarum, facta eorundem, partium, per modum communis Inquisitionis, se-

cundum propositionem prescripti Johannis filii Thome, contra Dyonisium Dominici factam, exprimentium, propositum extiterat, eomodo, ut prefatus Dominicus pater ipsius Dyonisii cum nobili domina matre sua fuerint fratres carnales et nati Dominici filii Symonis de dicta Hosdad, et prefatus Symon Ignobilis et homo inpossessionatus extitisset prefataque porcio possessionaria dicti Dominici pro Iure quartalicio Avo ipsorum a primeuis parentibus, extiterit extradata. Tum pro eo tum et enim servitutis anexu pro quibusdam sumptibus pecuniarum fuisset empta, per eundem Symonem, et ex eo ipsa porcio possessionaria Jus femineum sequeretur de qua equalis porcio sibi deberet provenire, quam Iure mediante rehabere vellet Dyonisio ab eodem. Quo percepto, tutor et protector Antelati Dyonisii ipsum Dyonisium penes se habendo responderat exadverso, quod dicta porcio possessionaria ipsius Dyonisii Ius femineum non sequeretur, sed esset hereditaria, et super hec literas haberet efficaces, quas non ad tunc, sed in termino ulteriori sibi dando exhiberet, quia ipsa Instrumentalis exhibicio, Iuxta continencias literarum nostrarum et nostrorum Antecessorum vicewayvodarum, diversis prorationum cautelis et terminis intervenientibus, ad octavas festi Epiphaniarum domini, tunc extiterat eventa (?), prefatus Johannes filius Thome ipsa literalia Instrumenta per tutorem et protectorem Annotati Dyonisii exhibere Assumpta exhiberi postulerat, Coram nobis, Et quia prenominatus Dyonisius ipsa Assumpta Instrumenta nunc et in futuro non posse exhibere, Et prefatus Actor Id quod dicta porcio possessionaria Ius femineum sequeretur, exhibicione literarum comprobare non posse Allegaverat, sed utraque parcium causam eandem ad communem Inquisitionem Assertionemque vicinorum et commetaneorum euisdem possessionis Hosdad Nobilium videlicet Comitatos de Hunyad committebant, coram nobis, ad ipsamque communem Inquisitionem faciendam, nostrum et vestrum homines partibus predictis necessario destinari, nobis et regni nobilibus videbantur et cum nos vestram Amicitiam diligenter requisissemus, vos receptis literis nostris, duos homines vestros pro testimoniis fidedignos, videlicet Petrum pro predicto Actore et Anthonium pro in causam. Atracto, clericos de

Choro vestro, cum Johanne filio Michaelis de Kemend pro Actore, ac Paulo filio Johannis de Rakosd pro in causam Atracto, hominibus nostris, in dictis literis vestris et nostris seriose nominatim conscriptis ad premissa exequenda, duxissetis destinandos. Demum prefati nostri et vestri homines exinde reversi, vobis concorditer retulissent: Quod ipsi feria tertia proxima Ante festum beati Georgii martiris, ad possessionem Barcha vocatam, Sedem videlicet Judicariam Comitatus de Hunyad, ubi nobiles dicti Comitatus de Hunyad fuissent congregati, simul et in vicem Accessissent, ac partibus premissis, presentibus, ab eisdem Nobilibus, primo et specialiter: A Nicolao filio Jaka Gregorio filio Jacobi Ladislao filio Nicolai Gregorio filio Mathei Ladislao filio Pethew Ladislao filio Johannis Paulo filio Stephani Stephano filio Pethew, Danih, Item Matheo Gregorio filio Blasii de Kerethwr Nicolao et Andrea de Barancha Laurencio de Bohtor, Item Philippo Benedicto filiis Andree, Blasio filio Pethew, ac Egydio Marko filiis Benche Benedicto filio David Gregorio filio Egydi Paulo filio Petri Stephano filio Dominici Ladislao filio David Thoma filio Sebastiani de Losad Bartholomeo filio Valentini Gregorio filio Pethew Johanne filio Thome Michaeli filio Bartholomei Stephano et Alberto filiis Ladislai de Rakusd, Johanne dicto Zalay de Eche Thoma filio Sebastiani de Losad Stephano filio Petri de Bachy Johanne filio Andree de Harow Paulo filio Jacobi de Kemend Stephano filio Petri Andrea filio Stephani Mathia de Kysbarcha et Ladislao de Zalasd, pro utriusque partibus ad ductis. Qui per ipsos vestros et nostros homines requisiti et examinati, ad fidem eorum deo debitam fidelitatemque domino nostro regi et sue sacre Corone observandam dixissent, ac aliis vicinis et Commetaneis ceterisque Nobilibus dicti Comitatus palam et occulte diligenter inquirendo, talem super premissis conceperissent veritatem: Quod prenotata possessio porcionaria ipsius Dyonisii filii Dominici in eadem Hasdad habita, Ius feminem sequeretur coram nobis et regni nobilibus super eo litere vestre rescriptoriales tenorem literarum nostrarum in se continentes exstiterunt exhibite per nobiles prenotatos ut moris est communis Inquisitionis, Et: quia prescripte partes per nos requisite super

ipsam porcionem possessionariam, plura instrumenta literalia se non habere nec in futurum exhibere posse, pariter per exhibita iudicarant, pro eo nos unacum dictis regni Nobilibus super premissis diu laborando ipsam porcionem possessionariam Annotati Dyonisii filii Dominici de dicta Hasdad inter partes premissas, in duas partes rectas et equales, per nostrum et vestrum Homines dividi et sequestrari cum omnibus eiusdem utilitatibus quibuscunque vocabuntur nominibus, deum et Iusticiam habendo pro oculis, iudicantes, vestram requirimus Amiciciam presentibus diligenter, quatenus, vestrum mitatis hominem pro utrysq; partibus fidedignum, Quo presente Johannes de Dessew subnotarius et homo noster, Quintodecimo die festi beati Jacobi Apostoli, ad faciem prenotate porcionis possessionarie memorati Dyonisii in dicta Hasdad habite premissis partibus vel earum legitimis procuratoribus presentibus Accedendo, dividat eandem inter partes predictas, in duas partes rectas et condecetes, cum omnibus eiusdem utilitatibus statuaturque cuilibet parti sua Iura contradiccione quorumlibet non obstante, perpetuo possidenda. Et posthec ipsius porcionaliter divisionis seriem ut fuerit opportunum? nobis Amicabiliter rescribatis. Datum in Zenthemreh secundo die octavarum festi beati Georgii martiris predictarum Anno domini Millesimo Quadringentesimo duodecimo. Nos enim petitionibus eiusdem magistri Ladislai vicevayvode anuentes, unacum Johanne de Dessew, subnotario et homine suo, nostrum hominem, videlicet Anthonium clericum de Choro nostro ad premissa exequenda duximus Transmittendum, qui demum exinde ad nos reversi, nobis concorditer retulerunt, Quod ipsi Iuxta continenciam prescriptarum literarum prefati magistri Ladislai vicevayvode, Quintodecimo die festi beati Jacobi apostoli proxime preteriti, ad faciem prenotate porcionis possessionarie sepefati Dyonisii filii Dominici in dicta possessione Hasdad habite, pariter accepissent ac ipsam porcionem possessionariam cum omnibus suis utilitatibus et pertinenciis, vicinis et commetaneis suis universis, Circumquaque legitime convocatis, ipsisque, ac partibus premissis, presentibus, in duas rectas et coequales partes inter predictas partes divisissent, de quibusquidem duabus partibus

unicuique parcium premissarum sua Iura Statuissent et reliquissent prout in literis eiusdem vicevayvode continebatur, contradiccione quorumlibet non obstante. Datum sexta feria proixma post festum beati Laurentii martiris Anno domini Millesimo Quadringentesimo duodecimo prenotato. Honorabilibus et discretis viris dominis Georgio lepes preposito Johanne Cantore Stephano Custode, ac Johanne plebano de Enyd decano Canonicis ecclesie nostre existentibus.

Eredetije börhártyán. A függő pecsét zsinórával együtt elveszett, csupán az ezt tartott hártya alján a két bevágás helye látszik.

Eredetije saját gyűjteményemben.

4.

Hasdadi Pethő Bálint és Gergely egyik, — másik részről Mihály és Máté, János (Antalfi) fiai kibékülnek a kölcsönösen okozott testi sérelmek és más erőszakodások miatt szenvedett sérelmeikre. Hunyadmegye tisztsége ezt írásban igazolja. Kelt Barcsán 1478. okt. 20.

Nos Johannes de Rede vicewayuoda Transsiluanus ac Christoforus de Kere Comites Comitatus Hwnyadiensis. Item Bartholomeus Chanad de alpestes ac Benedictus Briccy de Losadj Judlium dicti Comitatus, Memorie commendamus, quod Valentinus Pethew, ac Gregorius similiter Pethew de Hosdod, ab vna, nennon Michael et Matheus filiorum Johannis de eadem partibus ab altera coram nobis personaliter constitutis pereosdem sponte confessum extitit pariter et relatum in huncmodum, vt Ipsi super vniuersis causis factis dampnis verberacionibus injuriis nocumentis (Iracundiis?) ac sanguinis effusionibus et quibuslibet malefactorum commissionibus huiusmodj vique emanacionem presencium dijabolico humani generis seductore, qui in excessibus hominum consuevit gratulacius instigare, Ipsos invicem injuriose hactenus illatis et perpetratis sere mutuo et alternatim ac mutua vicissitudine reddidissent quietos et expeditos atque peromnia absolutos, ymmo reddiderunt et commiserunt coram nobis. Tali obligaminis vinculo mediante, quod si ipsis in eventu aliqua parcium predictarum prescriptas causas et quaslibet lites (át-húzva) lites de nouo excitare vel aliquid injurie dampnum

vel nocumentum inferret vel inferre machinaret, et hoc talis pars contra partem alteram aliquo euidenti et probabili documento comprobare posset, extunc talis pars sine aliqua litis protractione in viginti quinque marcis convincetur ipso facto, quarum scilicet viginti quinque marcarum due partes partibus aduersis, tertia vero pars prescriptorum Marcarum Comiti et Judlium protempore constitutis deveniat. Ad quod se partes prescripte coram nobis sponte obligauerunt voluntate Ex Barcha feria 3-a proxima ante festum Beati Demetrii *martyris* Anno domini Millesimo quadringetesimo 7-mo octauo.

Kívül igen elhomályosult és ugyanazon kéztől eredő vonásokkal: «pro Michael e et Joanne Antalfy de Hosdod expeditorie». Ugyanott három gyűrűpecsét zsirfoltja látszik.

Eredetije papirdarabon.

5.

Hasdadi Janussy Mihály bizonyos földeit zálogba veti Mathéffy Balásnak. A megye tisztségének ezen levele kél Barcsán 1479. márczius hó 16-dn.

Nos Andreas de Wayca, ac Vincencius de Temeswar, Castellanj castrÿ Hwnyad, vice Comites, Item Thomas chwka de Haro, ac Matheus de Alpestes Judlium, Comitatus (két szó át van huzva) hwnyadiensis Memorie commendamus. Quod Michael Janussy de hosdad, nostram personaliter veniendo in presenciam, pereundem sponte confessum extitit pariter et relatum inhuncmodum, Quod ipse pro quibusdam suis necessitatibus ipsum ad presens sumpme vrgentibus euitandis et repellendis, Totales porciones suas possessionarias paternas simulcum Terris Arabilibus pratis fenetis, excepta duntaxat vna terra Arabili in hosdad habita, et existente, Cum cunctis suorum vtilitatibus proventibus et pertinentiis quibuslibet Blasio Matheffy de dicta hosdad, quinto dimidio flor. aurj purj hungariculibus quos vtdicit abeodem plene rehabitis et persolutis vtensioni dedisset et Impignorasset, Itatamen quod dum et quocunque temporum in euentu, prefatus Michael Janussÿ, duas terras vnam Arabilem et aliam fenile, de prescriptis terris arabilibus et pratis prefato Blasio Impignoratis, pro duobus florenis aurj purj redimendj

competeret facultas, extunc prelibatus Blasius frater suus patruelis, rehabitis dictorum duorum florenorum aurj, eadem eidem, rehabita pecunia, remittere teneratur . . . ., Reliquas autem et residuas superfluas terras arabiles et fenilia, temporum in processu, dum prefatus Michael Janussy voluerit simul et semel pro Terциоmedio florenis aurj purj, semper prompta in pecunia aprefato Blasio Matheffy redimere possit et valeat, Ipseque Blasius rehabita ac persoluta pecunia prelibatas porciones possessionarias cum omnibus suis vtilitatibus remittere et resignare teneatur, harum literarum nostrarum testimonio presencium mediante, Datum in Barcha feria tertia (3a) post Dominicam Oculi mei. Anno domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo nono.

Hátlapon : Pro Blasio Matheffy de Hosdad Impignorat. Ugyanott három kis pecsét zsírfoltja.

Eredetije hosszukás papirdarabon.

6.

Hasdadi Janussy Mihály a vármegye tisztsége előtt Barsán 1483. június 24-én elzálogostja Gólyaharaszthya nevű helyen fekvő szőlőjét Máté fia Balázsnak.

Nos Vincencius de Themeswar, ac paulus magnus Castellani castrj hwnyad, Comitesque. Ithem Thomas chwka de haro, ac Mathews de Alpestes Judlium Comitatus de Hwnyad. Memorie commendamus, quod Michael Janussÿ de Hosdad personaliter nostram veniendo in presenciam, per eundem sponte confessum extitit pariter et relatum in huncmodum, Quod ipse pro quibusdam suis necessitatibus ipsum ad presens vrgentibus euitandis et depellendis, quandam vineam suam in promontoryo Golyaharaszthya vocato, habitam existentem, vsque diem . . . . post festum Beatorum Petri et Pauli Apostolorum nunc proxime affuturum, Nobili Blasio filio Mathej de dicta Hosdad, pro Triginta Tribus *azpris* vtensionis dedisset et Impignorasset, Talimodo quod dum et quocunque temporum in processu, Ipse scilicet Michael Janussÿ dictam vineam suam . . . . . Blasio redimendj competeret facultas, extunc, Idem eandem Eodem rehabita prius . . . . . et resignare debeat et teneatur pleno cum effectu

Testimonio presencium mediante Datum in Barcha feria 3a proxima ante festum Beatorum petri et pauli Apostolorum Anno dominj Millesimo Quadringsimo octoagesimo Tercio.

Hátlapon: pro Blasio filio Mathey de Hosdad Impignoracio. Ugyanott fehér viasszal lenyomott három kis pecsét foltja s töredéke.

Eredetije papirszeleten.

7.

A vármegye széke Barcsán 1500. november 3-án kelt határozata, mely szerint hasdadi Hasdadi Dénes özvegyének mentő eskü itéltetik egy birtokháborítási ügyben.

Nos Johannes Býklý Comes hwnyadien. Item Ladislaus Veres de Keresthur, et paulus Chykos de Haro Judlium Memorie commendamus quod cum nos unacum nonnullis Nobilibus in Sede nostra Judria constituti protribunali censedissemus. Tunc Nobilis dna Anna filia condam Dionisii Hosdadi ut actrix ab una, necnon Relicta eiusdem Dionisii, mater videlicet noverca eiusdem ut in causam attracta partibus ab altera nostram veniente, in presenciam, domina Anna coram nobis proposuit eo modo quod Genitor suus pro honore puellari quartam partem sue possessionis impignorasset, quam sua noverca de manibus ipsius occupasset, quo audito, sua noverca, dixit quod non occupasset, Nos igitur proposicionibus exauditis, fidem sub termino Eidem domine adiudicavimus, que si iurare poterit, Bene, sin autem, Solum vigore presencium in possessionem titulo pignoris intrare debeat, et quousque, de Honore sua satisfecerint termino adueniendo ipsa domina fidem non posuisset, Ideo ipsam dominam Annam, indominio quartalitatís usque tempus redempcionis relinquimus. Harum nostrarum literarum testimonio mediante, Datum in Barcha feria 3ia post omnium Sanctorum Anno domini Millesimo Quingentesimo.

Kívül: pro dna Anna adiudicator. Ugyanott három kis pecsét zsírfoltja látható.

Eredetije papirdarabon.

8.

Bálint szentandrászi plebános és a hunyadi szék alesperese Gergely hunyadi plebánoshoz intézett levele arról, hogy a hasdadi

boldogságos szűz tiszteletére emelt templomnak kik tartoznak a lakosok közül.

Valentinus plebanus de Zenthandras, necnon vicearchidiaconus Sedis Hwnyad, Salutem et sinceram in domino karitatem ac mandatis diligenter obedire. Noveritis quomodo accedendo nostri inpresenciam nobilis Georgius gergffy de Hosdath et Emericus Mathefy (in predicta Hosdath — e szavak áthúzva) de eadem exposueruntque nobis gravi querela quomodo fforent nonnulli Homines, in predicta Hosdat videlicet Michael(a) (J)anossi Relicta condam Anthoni pethw (Johannes Galffi e név áthúzva) Gregorius eliber Michael eliber, Franciscus eliber Georgius Antalffy et Vincencius Gergerfý, qui debitores ecclesie bte virginis in dicta Hosdat fundate essent, quos homines a *pristinis* temporibus ammonuissent ad satis faciendum ipsi vero non curassent sed contumaces fuissent, quare igitur vobis commissimus et mandamus sub penis Trium marcharum, quatinus hominibus supradictis debitoribus ecclesie bte virginis firmissimum inponatis interdictum ecclesiasticum, quousque de predictis debitoribus ecclesie satisfecerint, Datum ex Zenthandras in Sabbato Septuagesime Anno domini Millesimo Quingentesimo Tercio, Ithem istos intelligatis cum totis familiaribus domorum suorum denuntiasse in *ecclesia*.

Honorabilis domine huic Michaeli Janussi firmissimum *interdictum* teneatis quia istam Literam invigore volumus habere valet in festo Germani episcopi et confessoris 1,50,6,

Honorabili domino Matheo plebano de Hwnyad Anno nro 1x^{mo}.

Kívül: Honorabili domino Gregorio plebanus de Hwnyad patri sui in xpo (Christo) potex. Lezáró s papirba nyomott gyűrűpecsét, melyen a V betű látszik.

Eredetije 4-rét papiron, nyilt alakban.

9.

Vármegye tisztségének Barcsán 1510. november 26-án kelt bizonyáglevelé arra, hogy hasdadi Bakó Bálint egy a Kerekharasztban levő szőlőjének kerítése miatt lakostársa Imre ellen tiltakozást emelt.

Nos Ladislaus de Folth Comes Comitatus Hwnyadyensis. Item Gregorius de Hosdath Et Georgius de Bachi Judlium Eiusdem Comitatus, Memorie commendamus, quod prefatus Gregorius Judex coram Nobis fassus est, fassionem talem. Quod Nobilis Valentinus Bako de Hosdath, coram Ipso, Nobilem Emericum de eadem, ne sepes sive Materies Vinearum suarum, in Kerekharazth existentes habitas, ad vineas suas, devolveret, imponeret et declinaret prohibuisset et contradixisset, quidem prohibuit et contradixit, coram prefato Judlium Vigore et testimonio presencium mediante. Datum ex Sede Barcha feria 3ia proxima ante festum Beati Andree Apostoli Anno domini Millesimo Quingentesimo decimo.

Kívül ugyanazon kéz: pro Valentino Bako par. Ugyanott három gyűrűpecsét zsírfoltja.

Eredetije keskeny papírszalagon.

10.

Pathochi Péter, Hunyad-várnak várnagya s Hunyad-megye fölkelő népének az erdélyi vajda különös megbizásából fővezére menedéklevelet állít ki Bakó Imre s többek részére, kik Hunyad várába ökröket szállítanak. Kelt a vajda táborában, Pathochi birtoka Hyreghd (Ürögd) közelében, 1514. évben.

Petrus Pathochi Comes et Castellanus Castri Hwnyadyensis ac ex speciali Mandato domini waywode Transsilvaniensis etc. Belliductor gencium Comitatus predicti Hwnyadyensis, presentis exercitus, universis et Singulis levatoribus et sollicitatoribus, Eiusdem exercitus, et Aliis cuiusvis status et condicionis hominibus presentes visuris, salutem cum favore. Quoniam Nos, hos Nobiles, Emericum, Paulum Andream Bako, de Hosdath Petrum de Rakosd, Johannem Kerek de Echi, Michaellem de Dedach, Johannem Pethe de dicta Rakosd, Johannem literatum Notarium nostrum, ac Thodor de Bodogffalwa, familiares nostros, cum quingentis bobus et pecoribus, pro ad conservacionem et sustentacionem Castri opidi Hwnyad, duximus Transmittendos, *perquirimus* ideo vos et nihilominus in persona dicti domini waywode vobis committimus, quotinus prefatos familiares nostros, cum prescriptis bobus et pecoribus,

ut premittitur *adlocum* quo transmissi sunt, pacifice abire et transire permittatis et permittificiatis, quinquid si necessarium fuerit eisdem omni adiutorio et subsidio esse velitis et debeatis, secus non faciatis presentibus perlectis exhibenti restititis. Datum in loco Castrametacionis prefati domini wayvode prope possessionem Nostram Hyregdh vocatam, Anno domini Millesimo Quingentesimo decimo quarto.

Szöveg alján fekete viaszba nyomott gyűrűpecsét töredéke.
Eredetije papirdarabon.

11.

Hasdadi Dénes leánya Anna férj. Brancsikai Mihályné zálogba veti atyai örökségét Hasdadon. Erről a megyei ítélőszék levele kelt Barcsán 1516. január 8-án.

Nos Petrus Pathochi de Irewgdh Comes et Castellanus castri Hunyadyensis Item Gregorius de Hosdath et Michael de Kysbarcha Judlium eiusdem Comitatus, memorie commendamus, quod Nobilis Domina Anna filia nobilis quondam Dionisii de Hosdath, Relicta quadam providi Blasii Havaz de Branchka, nunc consors cuiusdam Michaelis de eadem Branchka, coram nobis personaliter constituta, fossa est sponte in hunc modum. Quoniam ipsa, totalem illam quartam partem in totalibus porcionibus possessionariis prefati condam Dionisi, videlicet genitoris sui, in predicta possessione Hosdath existentem habitam, quam ipsa tamquam homini Ignobili maritata et nupta, Juridice de . . . . . totali porcione possessionaria predicti condam sui genitoris detinisset, Nobili Emerico de Hosdath pro florenis Novem, pignori duxisset obligandam, hoc . . . . ., quod dum et quando prefata domina redimere posset, extunc annotatus Emericus vel eiusdem pueri rehabitis prius prescriptis novem florenis, eidem pacifice remittere et resumifacere deberet et teneatur, testimonio presencium mediante. Datum Ex Sede Judiciaria Barcha feria 3a proxima ante festum Beati Pauli primi Heremite Anno domini Millesimo Quingentesimo decimo sexto.

Küllapon ugyanazon kéz: pro Emerico de Hosdath. Ugyancsak küllapon fehér viaszba nyomott 3 kis gyűrűpecsét töredékei.
Eredetije keskeny papirszeleten.

12.

Tartalma alant van kitéve. Kelt Barcsán 1516. február hó 25-én.

Nos Petrus Pathochy Comes et Castellanus Castri Hwnyadyensis item Gregorius de Hosdath et Michael de Kysbarcha Judlium eiusdem Comitatus, Memorie commendamus per presentes quod Nobilis domina filia condam Michaelis Janossy, consors Nobilis Mathei Also de Hosdath, et Georgius filius condam Alberti Fekethe, ex Nobili condam domina Elisabet similiter filia predicti condam Michaelis Janossy procreatus In personis quorumlibet filiorum ac fratrum suorum, in nostram personaliter venientes presenciam, per eosdem coram nobis sponte confessum extitit in hunc modum, Quod licet de totalibus porcionibus et iuribus possessionariis prefati condam Michaelis videlicet genitoris ipsorum, de honoribus puellaribus et vestituris, nulla hactenus impensa fuisset satisfactio, tamen nunc Nobiles Emericus, Mathias et Petrus de eadem Hosdath, in quos legittime prescripta totalis porcio genitoris ipsorum condescensa esset, de huiusmodi honoribus puellaribus ac vestituris eisdem plenariam atque omnimodam inpendissent satisfactionem, ob hoc ipsi de huiusmodi satisfactione prefatorum Emerici ac Aliorum prescriptorum modis omnibus et ad plenum contenti, eosdem quitos, expeditos et peromnia absolutos et reddidissent et commisissent prout coram nobis reddiderunt et commiserunt, Nichilominus predictus Georgius, certorum quorundam sex bovum cum prefatis Emerico et ceteris, aliam causam haberet; de quibus quidem bobus, idem Emericus et ceteri rursus contentum reddiderunt, ipse *eisdem* contentus, eosdem superinde quittos reddidit coram nobis et per omnia, absolutos harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, datum ex sede judiciaria Barcha feria tertia proxima ante dominicam Letare Anno domini Millesimo Quingentesimo decimo sexto.

Kívül: ugyanazon kéz: pro Emerico de Hosdath expeditor. Más és későbbi kéz: 1514 (hibás) Hosdati ioszagbol valo Leany negyednek s ruhanak ki füzetessiről valo Quietanciája, Imrenek, Matyasnak és Peternek.

Eredetije papiron nyilt alakban kis negyedrétt.

13.

Hosdadi Mathéffy Imre saját és testvérei nevében tilalom alá veti erdőségeit a megye tisztsége előtt Bácsiban 1523. január 23-án.

Nos Andreas, literatus de Zenthymreh et Johannes Bekws, Castellani comitesque castri Hvnadyensis Item Paulus de Hosdath et Petrus Bereczky de Haro Judlium eiusdem Comitatus. Memorie commendamus quod Nobilis Emericus Matheffy de Hosdath, in personis cunctorum fratrum et . . . . . suorum coram nobis personaliter constitutus, Siluas et Nemores ipsorum, in tenetis eiusdem possessionis existentes habitas, qualitercunque nominatas, ab extraneis commetaneis hominibus, in una Marca Argentei, et ipsi fratres in seipsis, in uno floreno, in duobus Comiti, in tertia vero partibus fratribus Ipsi prohibuit et contradixit, inhiendo et contradicendo publice et Manifeste coram nobis testimonio presencium mediante. Datum in possessione Baachi feria tertia proxima ante festum Beati Fabiani et Sebastiani Martyrum Anno domini Millesimo Quingentesimo Vigesimo tercio.

Küllapon lezárólag alkalmazott, egymás fölött fehér viaszba nyomot három kis gyűrűpecsét töredékei.

Eredetije kis szelet papiron.

14.

A vármegye megnevezett tisztei előtt Bácsiban 1523. május 5-én kelt záloglevél, mely szerint rákosdi Chazar Péter elzálogosítja bizonyos földét Bányász Istvánnak.

Nos Andreas literatus de Zenthymreh et Johannes Bekws, Castellani ac Comites castri Hvnadyensis Item Paulus de Hosdath et Petrus Bereczky de Haro Judlium Euisdem Comitatus, Memorie commendamus, Quod Nobilis Petrus Chazar de Racosd Coram Nobis personaliter constitutus spontanea sua voluntate, confessus est eomodo. Qualiter ipse pro quibusdam suis necessitatibus expediendis, quamdam unam Terram arabilem suam, in tenetis dicte possessionis Racosd existentem habitam, Nobili Stephano Banyaz de eadem Racosd, pro quatuor florenis ac denariis 4 decim, plene ut dixit ab eodem receptis et levatis, pignori duxisset obligandam. Eomodo,

quod dum et quando, prefatus Petrus Chazar, vel sui Heredes redimere possent, extunc annotatus Stephanus rehabitis prius prescriptis quatuor florenis ac denariis 4 decim, paratis in pecuniis, eidem pacifice remittere et resumifacere debeat et teneatur. Vigore et testimonio presencium mediante. Datum in possessione Baachi feria tertia Ante dominicam Ascensionis domini, Anno eiusdem M. Quingentesimo vigesimo tercio.

Eredetije papirdarabon.

15.

Barlabássy Leonárd erdélyi alvajda bíraskodik hasdadi Bakó András és Antal és Antalffy György közt egy kerekharaszti szőlő miatt fölmerült ügyben. Kelt az okmány Déván, 1523. május 29.

Nos Leonardus Barlabassy de Hederfaya, Vicewayvoda transsiluanus, Siculorumque Vicecomes etc. Memorie commendamus per presentes, quodcum . . . . nobiles Andreas et Anthonius Bako de Hosdad, velut in causam attracti, contra et adversus nobilem Georgium Anthalffy de eadem Hosdad, ut actorem ratione et pretextu violente occupationis cuiusdam particule terre seu vie, intra metas eiusdem possessionis Hosdad, in comitatu Hwnyadiensi existentis habite Kerekharazth vocate, que videlicet via, ipsum Georgium Anthalffy, ad vineam suam eodem nomine appellatam et silvam duceret, quamquidem viam, idem Georgius Anthalffy actor, antea a prefatis Andrea et Anthonio Bako, in causam attractis, super certam particulam vinee eodem nomine utputa Kerekharazth vocitate, per modum concambialis permutacionis emisse et mutuasse dicebatur, in sententia capitali, ex eoque in amissione capitum, ac cunctorum iurium possessionarium, et rerum ac bonorum ipsorum quorumlicet convicti extitissent et agravati, qua ratione ad instantem et legitimam petitionem eiusdem Georgii Anthalffy actoris, per nos iudicialiter detinerifacti, et usque tertium diem iuri reservati, ipso vero tercio die instante, causa fiendae pacis exmissi fuissent, Nosque eisdem certum tempus concordacionis concedissemus, tandem hiidem Andreas et Anthonius Bako nostram perso-

naliter venientes in presenciam, sponte et libere confessi sunt et retulerunt eomodo, quodquia prelibatus Georgius Anthalfy, ea omnia que ipsi in premissa occupacione, et prosecutione presentis cause, contra eundem patrassent et commisissent, eisdem indulisset, et viam ipsis permanere posse promisisset. Obhoc et ipsi de huiusmodi beneficiis eiusdem immemores et ingrati esse nolentes, quinpotius frater-nali Zelo eundem decetero prosequi et amplecti volentes, in horum recompensam, pretactam particulam terre, seu viam, simulcum vinea, per quam eandem viam commutaverant Ke-rekharazth ut premittitur vocatas eidem Georgio Anthalfy, ac heredibus et posteritatibus eiusdem perpetuo et irrevocabiliter concessissent et contulissent, insuper in et ad sortem redempcionis literarum nostrarum sentencionalium, quam ad capita ipsorum, racione previa extraxerat, Tres florenos dare et persolvere promisissent et assumpsissent, casu vero quo hüdem Andreas et Anthonius Bako, temporum in processu, in premissis persistere, et ea firmiter observare nollent, non possent, seu non curarent quovismodo, vel aliter contra eundem Georgium Anthalfy, aut heredes et posteritates eiusdem, racione premissorum, aliquam comminacionem facere attentarent vel molestiam inferrent, extunc habita prius per eundem Georgium Anthalfy, aut heredes suos superinde legittima comprobacione, in eadem sententia, qua nunc, convincerentur, et convinci deberent eofacto, ad que premissa hüdem Andreas et Anthonius Bako, personalibus eorum astanciis sese sponte obligarunt coram nobis, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in oppido Dewa, feria Sexta proxima, ante festum Sanctissime Trinitatis, et Individue Unitatis, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Vigesimo Tercio.

Pecsét a szöveg alján zöld viaszszal papirba nyomva s teljesen ép állapotban.

Hátlapon egy későbbi kéz rövid tartalomjegyzéket írt az okmányra, magyar nyelven. Eredetije negyedrért nyílt alakban, papiron.

16.

V.-Hunyad főbírája s esküdtei előtt Therek Pál és Gergely diák elzálogostják a «Sósszék» dűllben, Hasdad határa közelében, egy földüket hasdadi Imre nevű nemes embernek. Okmány kél V.-Hunyadon, 1526. ápril 6-án.

Nos Ladislaus Cheztho Judex, ceterique Juraticives oppidi Hvnnyad, Memorie commendamus perpresentes, quod providi Paulus Therek necnon Gregorius literatus, nostri cohospites, coram nobis personaliter constituti, onera et quelibet gravamina, cunctorum fratrum et consanguineorum ac filiorum suorum, si in subscriptis persistere nollent, super se recipiendo, spontanea eorundem voluntate sunt confessi in hunc modum qualiter ipsi pro quibusdam eorundem necessitatibus expediendis, quandam particulam terre ipsorum fenilis, in territorio Sos'zek vocato, inter metas possessionis Hosdath abuna ac quasdam terras arabiles, providi Jacobi Henter, similiter nostri cohospitis, parte ex altera existentem et adiacentem, simulcum cunctis suis utilitatibus, nobili Emerico de Hosdath et per eum suis heredibus universis, pro tribus florenis, plene ut dixerunt abeodem receptis et levatis, perhennali videlicet precio, dedissent, vendidissent et perpetuassent, prout dederunt, inscripserunt, et perpetuaverunt, tamquam *proprium* ius eorundem hereditarium, coram nobis, iure perpetuo, et irrevocabiliter tenendam, possidendam, pariter habendam, nullo penitus contradictore apparente, vigore et testimonio harum literarum nostrarum mediante. Datum in dicto oppido Hvnnyad, feria sexta proxima post festum Resurreccionis domini, Anno eiusdem Millesimo *Vgentesimo* Vigesimo Sexto.

A fehér viaszszal szöveg alatt lenyomott pecsétnek mintegy fele van meg.

Eredetije negyedrért papiron.

17.

Hasdadi Imreffy András és Antal, valamint Arso András a gy.-fehérvári káptalan előtt 1530. május 2-án általános meghatalmazást adnak az okmányban megnevezetteknek, kik közül Farkas Fülöp losádi, Kuthy Ferencz fejérvizi, hunyadmegyebeliek.

Nos capitulum ecclesie Albensis Transsilvane. Memorie commendamus quod Nobiles Andreas et Anthonius Imreffy de Hosdath, ac alter Andreas Arso de eadem, coram nobis personaliter Constituti, in omnibus Causis ipsorum, et earum Articulis, tam per ipsos contra alios, quam per alios quospiam contra ipsos, in quibuslibet terminis, coram quovis Iudice et Iusticiario Regni Ecclesiastico videlicet et Seculari a dato presencium per Annicirculum motis vel movendis sese mutuo Item Egregios ac Nobiles Joannem Both de Zeplak, Mathiam Porkolab de Wyfalw, Nicolaum Myske de Rago, Philippum Farkas de Losad Franciscum Kwthy de Feyerwyz, et Providum Ambrosium Byro de Zenthymreh fecerunt constituerunt et ordinaverunt ipsorum veros et legitimos procuratores, Ratum atque firmum se promittentes habituri, Quicquid per eos, seu alterum Eorum, aut ipsorum procuratores, Simul vel divisim Exhibitorum videlicet seu Exhibitoris presencium actum factum et procuratum fuerit in Causis ipsorum prenotatis, Datum In Crastino Festi Beatorum Philippi et Jacobi apostolorum, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo.

Pecsét a hátlapon fehér viaszszal papirba volt nyomva, de teljesen lemállott.

Eredetije papiron, nyílt alakban.

18.

Antalffy János elzdogostja egy szőlőjét «Fejérhegyallya» dűlőben, saját leánya Veronika-Pethő Ferencznének. Okmány két a vármegye tisztsége előtt Pestesen, 1531. nov. 21-én.

Nos Andreas Barathffy et Michael Erdely Comites Comitatus Hvnjadiensis item Petrus Bereczki de Haro ac Stephanus de Nalacz Judlium eiusdem Cotus, Memorie commendamus quod Nobilis Joannes Anthalffy de Hosdath coram nobis personaliter constitutus est confessus eomodo, Qualiter ipse pro quibusdam suis Necessitatibus expediendis, quandam Vineam suam sub Feyerheghallya, existentem et habitam, simulcum suis Emolumentis Nobili domine Veronice, filie sue, consorti Francisci Pethew, de dicta Hosdath, ac suis heredibus pro tribus florenis, plene ut dixit ab eadem receptis et levatis, pignori duxisset obligandam hoc modo quod dum et quando

predictus Joannes aut sui heredes redimere possent, extunc Antelata domina Veronica aut ipsius proles, rehabitis prius prescriptis tribus florenis, paratis scilicet in pecuniis eidem pacifice remittere et remittifacere debeat et teneatur testimonio presencium mediante. Datum in Pesthes, feria tertia proxima, ante festum Clementis Pape Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo primo.

Kívül: pro domina Veronica Impignor. Ugyanott a hátlapon fehér viaszba lenyomott három kis gyűrűpecsét nyomai. Eredetije keskeny papírszeleten.

19.

Bálint dévai plébános és Hunyadmegye allevéltárnoka, valamint Ferencz rákosdi presbiter előtt a hasdadi összes nemesség bizonyos fizetésekre kötelezi magát, saját plébánosok Mátyás saláriuma fejében. Kelt, 1533. június 22-én.

Valentinus plebanus de Dewa et Vicearchivarius Comitatus Hwnyadiensis etc. Recognoscimus per presentes Quod Nobiles universi de Hosdath, fecimus tale pactum Coram dicto Vicearchivario et discreto Francisco presbitero de Rachosdh, ac Ceteris nobilebus de Hosdath fatemur et obligamus nos Solvere ad diem Nativitatis Virginis Marie fruges Cubulis, Singuli, partem mediam et urnas quilibet unam enuste, pro Sallario Mathie plebanis nostri condam, et Singuli d. (enarios?) Quinque pro Garas, Sine omni lite Et Rixia Eidem Sigismundo Nagy de Hosdath persolvere exquo idem Mathias presbiter Arendavit et convenit cum eodem Sigismundo coram nobis. Super quibus damus idem Sigismundo signaturam Nostram et eciam de expensis florenorum Sex fecimus ad solutionem diem Quintumdecimum, convencio vero facta est die dominica, que dies feria decem Milium Martirum 1.5.3.3, Qui vero persolvere neglexerit duplum persolvere teneatur.

Fehér viasszal a szöveg alján lenyomott és meglehetősen ép gyűrűpecsét.

Eredetije negyedrért papíron, nyílt alakban.

20.

A 19. szám alatti okmányban vállalt kötelezettségekre nézve kiadott nyugtatóvány. Kétségtelenül tehát 1533. évben vagy a körül állítottatott ki. Ferencz pász itt már mint pestesi lelkész írja magát.

Venerabilis domine hos conscienciose Rescribo Qualiter honorabilis dominus Mathyas presbiter Infrascriptos Nobiles: videlicet Petrum, Mathyam Andream et Anthonium, Blasium et Petrum Bako, Andream similiter Bako, Ambrosium Nagh, Sigismondum Nagh, Relictam Dionisi, Matheum cum filio suo, et Fabianum condam similiter cum duobus filiis, Paulum Byro, Franciscum Zaz, Andream Elyber, Blasium Therek, Johannem Pethew, Joannem Literatum Ladislaum Olah Franciscum Buczyko, et Vincencium Innoxios sibi ipsi in presencia mea commisit.

Folytatva a hátlapon: Isthos coram Nobis dominus Mathyas psbr Expeditos Reddidit et absolutos et ipsi In Noxios fore. Hec Franciscus psbr de Rakosd plbanus In alpestes Manu proprija.

Eredetije kis papirszelet.

21.

Osztosztató parancs a haszdadi Antalfi és Bako családok javait illetőleg. Kelt Gyaluban, 1548. május 7.

Frater Georgius Episcopus Waradiensis, Thesaurarius, Locumtenens Reginalis Maiestatis et Illustrissimi filii sui, ac in Regno Hungarie, et Transsilvanie Judex generalis etc. Nobilibus Luce litterato, Valentino, Galffy, Francisco Nagh, Michaeli Pethew, Francisco Elyber, et Michaeli Byro, Salutem et favorem, Dicitur nobis in personis Nobilium Blasii Bako, Ladislai Antalffy, Anthonii Imreffy, Gregorii Imreffy, Petri Hosdathy, Mathie Hosdathy, filiorum Nobilis quondam Luce Antalffy de Hosdath, Qualiter iidem exponentes, Cum Nobilibus Petro Bako, Jacobo, Joanne, Francisco et Paulo Bako de Hosdath, In sessionibus, ac terris arabilibus, cultis et incultis, fœnetis, silvis, et vineis in facie possessionis predictæ Hosdath, et intra metas territorii eiusdem possessionis Hosdath, in comitatu Hwnyadiensis, existentibus, adiacentibus ipsos exponentes cum prefatis Petro, Jacobo, Joanne, Francisco, et Paulo Bako, equali iure concernentibus et communibus, ac hactenus indivisis medio vestri divisionem habere vellent, Iure admittente, Igitur Requirimus vos et Nichilominus Vobis harum serie autoritate nostra qua fungimur committimus, Quatinus acceptis presentibus Sub oneribus alias in talibus observari

solitis, Simul vel duo vestrum, ad prefatos Petrum, Jacobum, Joannem, Franciscum, et Paulum Bako accedentes, ammonetis eosdem ibidem, ut ipsi premissam divisionem dictis exponentibus medio vestri dare et concedere debeant et teneantur, Qui si fecerint bene quidem, alioquin Evocetis eosdem ad decimum quintum diem, a die huiusmodi Evocacionis vestre ipsis fiende computandum nostram in presenciam, racionem superinde reddituri, Certificantes eosdem ibidem ut sive ipsi termino in predicto coram nobis compareant sive non, Nos ad partis, comparentis instanciam id faciemus in premissis, quod dictaverit ordo Iuris, Et post hec vos Seriem huiusmodi Ammonicionis Evocacionis et Certificacionis vestre, ut fuerit expedita, Nobis terminum ad predictum fide vestra mediante, referre vel rescribere debeatis, et teneamini, Secus non facturi presentibus perlectis exhibenti restituti. Datum in Gyálw feria Secunda proxima post festum Inventionis Sancte Crucis Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo octavo.

Pecsét a szöveg alján vörös viaszszal papírra nyomva, de körvölai ki nem vehetők.

Eredetije papíron nyílt alakban.

22.

Osztoztató parancs a bent megnevezett atyafiak javait illetőleg. Kelt Gyulafehérvártt, 1548. nov. 26.

Isabella dei gracia Regina Hungarie Dalmacie Croacie etc. Fidelibus nostris Nobilibus Luce literato Jacobo Bako Valentino Galffy, et Georgio Eliber de Hosdath. Salutem et gratiam. Exponitur Maiestati nostre in personis Nobilium Gregory Anthalffy Andree et Michaelis filiorum Eiusdem de Hosdat, Qualiter iidem exponentes, medio Vestri cum Nobilibus Athonio Imreffy, Joanne, Stephano, et Petro filiis Eiusdem, de sepedicta Hosdath, fratribus ipsorum condiiuionalibus in totalibus ipsorum Bonis et Iuribus porcionibusque possessionariis in possessione Hosdath, Iamfato in Comitatu Hunyadiensis existente habita Necnon terris arabilibus etc. rectificacionem limitationem ac commensuracionem habere vellent Iure admittente. Fidelitatibus igitur Vestris harum serie firmiter committimus et Mandamus etc. Datum Albe Julie Sabato

In Crastino festi Sancte Catharine Virginis Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo octavo. Lecta. Paria.

Eredetije félv papiron hosszában írva.

23.

*Ítélet, mely által eskütársak mellett leteendő f'öeskü ítélte-
tik némely elveszetteknek ítélt levelek kérdésében. Kelt Szamos-
falván, 1549. június 24.*

Ladislaus Mýkola de Zamosfalwa Vicelocumtenens Re-
ginalis Maiestatis et Illustrissimi filii sui ac in Regno Trans-
silvanie Viceiudex generalis etc. Nobilibus Benedicto de Kys-
barcha, Georgio Bachÿ, Michaeli Pÿskÿ, Thome Marthon de
Losad, Joanni Chenther de Pesthes Joanni Zabo de Rakosd,
Stephano Zeÿki de Zeÿkffalwa, et Sebastiano Barra de Ra-
kosd, Salutem et amicitiam paratam cum honore, Noveritis
Quod nobis feria sexta proxima post festum Corporis Christi,
unacum nonnullis dominis et Regni nobilibus pro faciendo
moderatiuo iudicio Iudicio (így) causantibus in sede nostra
iudiciaria sedentes, Anthonius literatus de Coloswar, pro no-
bili Benedicto filio nobilis condam Anthonÿ Anthalfÿ de
Hosdath, cum nostris vt Actore ab vna, Ac Valentinus Bwsterÿ
pro nobilibus Petro et Jacobo Bako de Hosdath Similiter cum
nostris litteris procuratorÿs veluti In causam attractis parti-
bus ab altera, Iuxta continencias litterarum Euocatoriarum
Reverendissimi domini nostri graciousissimi domini Locum-
tenentis, In figura nostri Iudicii comparentes, procurator pre-
fati Actoris in persona eiusdem proposuit, Quod universe
littere et litteralia instrumenta factum Iurium possessionarium
ipsius (expon. áthúzva) Actoris in facie Possessionis Hosdath,
ac territorÿ eiusdem In comitatu Hwnÿadiensi existentis
habite, tangencia et concernencia, aput nobilem (Franciscum,
kihúzva s fölibe írva) Thomam Anthalfÿ fratrem natu maio-
rem dicti Actoris, habite fuissent, Qui ad petitionem In cau-
sam attractorum, easdem litteras et instrumenta eisdem In
causam attractis ad videndum et perlustrandum exhibuisset,
Qui quidem in causam attracti easdem litteras tractassent et
interpretari eciam fecissent, Quo tempore Bine quedam littere

Actoris, factum Iurium possessionarium predictorum Actoris tangentes, Altere quibus mediantibus fratres generacionis eiusdem actoris contractum huiusmodi Iniissent, Ne In Bonis et Iuribus eorum predictis Limitacio et limitacionis commensuracio ac Rectificacio vnquam fieri possit, E Numero aliarum litterarum perditæ fuissent, Que apud manus eorundem In causam attractorum haberentur et ab eis easdem litteras Actor repetere vellet Iure admittente, *Quam* propositionem prefati actoris, (quia, kihúzva) procurator In causam attractorum quia simpliciter negavit (et ab eis, kihúzva s följük írva) et a nobis Iuxta Regni consuetudinem contentaque Decreti Iudicium et iusticiam sibi elargiri postulavit, Propterea Nos Iudicando commissimus eomodo vt singuli Incausam attractorum singulis quinquaginta nobilibus in toto centum Nobiles facientes sibi similibus, Super eo Quod ipsi predictas litteras actoris non habuissent nec haberent, nec eas suppressissent, nec igne eas combussissent, Tercio die proximo post festum Beati Bartholomei apostoli proxime affuturum coram vobis in possessione Bachy, Sacramentum prestare debeant et teneantur, Ad cuiusquidem Sacramenti deposicionem audiendam Vos deputauimus, Igitur requirimus vos et Nichilominus vobis harum serie autoritate domini nostri graciousissimi qua fungimur commissimus Quatinus acceptis presentibus sub oneribus alis in talibus obseruari solitis, Simul vel duo vestrum ad Locum et terminum prenotatos accedere, Ibique Juramentum attractorum modo premissis coram vobis vnacum suis coniuratoribus deponendum audire et Recipere, Et posthec vos huiusmodi Juramentalis deposicionis seriem cum nominibus et cognominibus coniuratorum vt fuerit expedita nobis ad octauum diem diei deposicionis Juramenti, fide vestra mediante, referre vel rescribere debeatis et teneamini. Secus non facturi presentibus perlectis exhibenti Restituitis, Datum in Zamosffalva Tercio die termini prenotati, Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Nono. Lecta.

Pecsét fekete viaszszal szöveg alján papirba nyomva, mely azonban levált. Az oklevél hátára későbbi kéz a tartalom rövid kivonatát rájegyezte.

Eredetije nagy alakú félv papiron.

Isabella királyné újra fővételi s illetve idéző parancsa Bakó Pál és az Antalfiak pörében. Kelt Déván, 1549. aug. 17.

Ex commissione sacre Maiestatis Reginalis propria. — Isabella dei gratia Hungarie, Croacie etc. Regina, fidelibus nostris, nobilibus Michaeli Peteo, francisco nagh et alteri francisco eliber de Hosdath, salutem et gratiam, dicitur nobis in persona fidelis nostri nobilis pauli bako de eadem Hosdath, qualiter superioribus diebus, nobiles Mathias, Petrus, Emericus, Antonius, Gregorius, Iadislaus, blasius, franciscus stephanus, et barbara relicta Antonii Antalfy, franciscus et benedictus filii eiusdem relicte, thomas, augustinus et michael filii quondam luce antalfy de dicta Hosdath, nescitur quibus moti respectibus, Inpresencia domini Vicelocumtenentis nostri, et filij nostri charissimi eundem exponentem in certis Iudiciorum oneribus oneratum et aggrauatum fecissent, quum tamen prae-fatus exponens memoratus matiam, petrum, emericum, et ceteros inpraesenciam eiusdem domini Vicelocumtenentis non citasset neque euocasset villo modo Et ob hoc jdem paulus bako vt sese predictis oneribus, legittime possit expurgare, memoratos matiam petrum emericum et ceteros Inpraesencia eiusdem domini Vicelocumtenentis nostri Iure in causa contendere vellet, Igitur Vestris harum serie firmiter committimus et mandamus quatenus presentibus requisiti accedatis coniunctim vel diuisim quo propterea necesse fuerit accedentes eosdem Matiam petrum Emericum et reliquos prenotatos contra et adversus eundem exponentem ad secundum diem proximum post festum Natiuitatis beatissime Virginis Marie, dicti domini Vicelocumtenentis nostri et filii nostri charissimi euocetis Inpresenciam rationem eiusmodi grauaminis et oneris Iudiciarii reddituri et posthec seriem exeracionis (sic) vestre vna cum Nominibus et cognominibus evocatorum terminoque Id. d. Vicelocumtenenti fideliter rescribatis Datum ex oppido nostro Dewa Sabbato proximo post festum assumptionis Marie Virginis Anno domini Millesimo quingentesimo quadragesimo nono.

Eredetije pecsét nélkül negyedrészt nyílt alakban. Kétségtelenül az egész szöveg Isabella királynő sajátkezű írása. Mi kitűnik vonásainak egybevetéséből.

25.

Bakó Jakab egészen átadja kerekharaszi szőlőjét Antalfi Benedeknek, mert az neki megkegyelmezett. Kelt Szamosfalván 1549. szeptember 12.

Nos Ladislaus Mýkola de Zamosfalva, Vicelocumtenens Reginalis Maiestatis et Illustrissimi filii Sui, ac in Regno Transsiluanie Viceiudex generalis etc. Memorie commendamus per presentes, quod Nobiles Benedictus filius Nobilis condam Anthonÿ Anthalfÿ de Hosdath, pro se personaliter ab vna, ac Jacobus Bako de eadem Hosdath partibus ab altera, Nos tram personaliter venientes in presenciam fassi sunt, et rettulerunt in hunc modum. Quod licet in quadam causa inter ipsas partes ratione cuiusdam vie kerekharazth vocote, que ex possessione eadem Hosdath ad vineas eodem nomine kerekharazth vocatas euntes ducit, coram nobis mota et per Nos adiudicata, ídem Jakobus Bako contra eundem Benedictum Anthalfÿ in Sentencia Capitali, et Ammissione vniuersorum Bonorum, et Jurium possessionariorum, rerumque mobilium et se mouencium, iudicio nostro mediante conuictus, et ad instanciam eiusdem Benedicti Anthalfÿ, per Nos captus, et tribus diebus, apud manus nostras iudiciarias detentus, Et tandem manibus eiusdem Benedicti Anthalfÿ ad luendam penam per Nos decretam, per Nos traditus fuerit, ídem tamen Benedictus Anthalfÿ ad petitionem et intercessionem nonnullorum dominorum, et proborum virorum Capitale Supplicium eiusdem Jacobi Bako vniuersis illis porcionibus que ex Bonis et iuribus porcionibusque possessionariis, rebusque mobilibus et se mouentibus eiusdem Jacobi Bako, virtute premissae late nostre Sentencie ad rationem ipsius Benedicti Anthalfÿ auferri potuissent et possent eidem Jacobo Bako condonasset, et relaxasset, Ita tamen vt ídem Jakobus Bako summam Homagÿ sui florenos scilicet Sexaginta Sex in duobus terminis eidem Benedicto Anthalfÿ vsque festum vtpote Beati Nicolai Episcopi proxime affutu-

rum sex florenos, vsque festum vero Natiuitatis Christi scilicet proxime affuturum residuitatem integre persoluere teneatur Incuius quidem homagÿ refusionem si Nobilis Lucas Litteratus onus Birsagiale in quo idem Benedictus Anthalfÿ, vnacum certis suis fratribus iudicio nostro mediante proximis diebus contra eundem Lucam litteratum conuictus est, in fauorem Jacobi Bako reflectere voluerit Benedictus Anthalfÿ acceptare debeat, et cum defectu illius fiat solucio homagÿ, si vero premissam solucionem homagÿ sui, Jacobus Bako vsque festum predictum Natiuitatis Christi negligeret, non posset vel non curaret premissa late nostre Sentencia obnoxius sit, Ex verso idem Jacobus Bako, totum et omne ius suum si quod in quadam vinea ipsius Benedicti Anthalfÿ in modum orti sepibus circumdata Kerekharazth vocata, in Territorio possessionis predictæ Hosdath adiacente habuisset vel habere speraret eidem Benedicto Anthalfÿ suisque heredibus, et posteritatibus vniuersis iure perpetuo dedisset et contulisset testimonio presencium mediante. Datum in Zamosfalva, feria quinta proxima, post festum Natiuitatis Beatissime Virginis Marie, Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Nono. Lecta.

Pecsét zöld viaszszal a szöveg alján középett papirba nyomva, de mely lemállott.

Kívül későbbi kéz által: A 1549 Bako Jakab az kerek haraszt beli reszit egészen Antalffi Benedeknek az Antalffi Antal fianak, es fiu ág marade kinak adgia, hoga meg engedett az fejinek.

Eredetije negyedrészt papiron.

26.

Az Antalfiak és Lukács diák és társai közti pörben, ügyvéd mulasztása s tudatlansága miatt, pörújítási parancs. Kelt Szamosfalván 1549. szept. 12.

Ladislaus Mykola de Zamosfalva, Vicelocumtenens Reginalis Maiestatis et Illustrissimi filii sui, Ac In Regno Transsiluanie viceiudex generalis etc. Nobilibus francisco Nagh de hosdadt Blasio Therek, Michaeli Byro, Joanni Zabo de Rakosd, petro fanchy, et Laurencio pethew de Rakosd, Salutem et Amiciciam paratam cum honore, Dicitur Nobis

in personis Nobilium Gregorii, petri, Mathie, Emerici Ladislai, Blasii, francisci, Benedicti, alterius francisci, Stephani, Thome, Augustini, et Michaelis Anthalfy de hosdath, Qualiter diebus Superioribus Nos in quadam causa inter ipsos exponentes vt Actores ab vna, Ac Nobiles Lucam Litteratum et franciscum Byro de hosdath veluti in causam attractorum partibus ab altera, racione certorum negociorum in aliis litteris nostris Adiudicatoriis denotatorum mota et per Nos adiudicata, Ex eo quod procurator eorundem exponencium certas Raciones et Allegaciones quas in deffensione causa ipsorum Allegare, et proponere debuisset ex quadam sua simplicitate et impericia ommisisset et ob hoc eisdem exponentibus factum fuisset per Nos Iudicium onerosum, Cum tamen si procurator eorundem exponencium premissae cause, debito, vt debebat modo, inuigilare et Superintendere Sciuisset et potuisset, Sperassent se, et causam ipsorum premissam contra partem aduersam defacile deffendere potuisse, prout posse Sperarent eciam de presenti vnde Requisiti sumus pro parte et in personis dictorum exponencium, vt eisdem superinde de opportuno iuris remedio, et de gracia Noui Iudicii prouideremus, vigore cuius Annotatos aduersarios ipsorum, pro habendo in premissa causa Nouo iudicio nostram in presenciam ad certum terminum citari possit, Quorum postulacione tanquam iusta, et legitima admissa, Requiritur igitur vos et Nichilominus vobis harum serie Authoritate domini nostri graciousissimi, qua fungimur committimus, quatinus Acceptis presentibus, sub oneribus Alias in talibus obseruari solitis, simul vel duo vestrum ad prefatos Lucam Litteratum et franciscum Byro accedentes, Amoneatis eosdem dicatisque et committatis eisdem verbo nostro vt ipsi vigesimo die A die felicitis ingressus Reuerendissimi Domini Locumtenentis domini nostri graciousissimi in hoc Regnum Transsilvanie causa in premissa Nouum Iudicium recepturi, predictasque Litteras nostras Aduidicatorias exhibituri in presenciam eiusdem domini nostri graciousissimi comparere debeant, et teneantur Certificantes eosdem ibidem vt siue ipsi termino in predicto coram Eodem domino nostro graciousissimo compareant, Litterasque predictas Adiudica-

torias exhibeant siue non, Ipse id faciet in premissis quod iuris erit ordo, Et posthec vos seriem huiusmodi Ammonicionis Et certificacionis vestre, vt fuerit expedita, Eidem domino nostro graciousissimo terminum ad predictum fide mediante refferre vel Rescribere debeatis et teneamini, Secus non facturi, praesentibus perlectis, Exhibenti restitutis. Datum in Zamosfalwa feria quinta proxima post festum Natiuitatis Beatissime Marie Virginis, Anno domini Millesimo, quingentesimo quadragesimo Nono. Lecta.

Pecsét zöld viasszal szöveg alján papirba nyomva, mely levált. Eredetije nagy negyedrért papiron, nyílt alakban.

27.

Antalfi Gergely és társai ellen kiadott idéző parancs. Kelt Szamosfalván 1549. november 2.

Ladislaus Mykola de Zamosfalwa Vicelocumtenens Reginalis Maiestatis, et Illustrissimi filii sui Ac In Regno Transsiluanie Viceiudex Generalis etc. Nobilibus Luce Literato, Blasio Galffy, Jacobo Bako, Francisco Horwath, Michaeli pethew de Hosdath Petro Fanchy, Laurencio Pethew de Rakosd. Salutem et Amiciciam paratam Cum honore. Dicitur Nobis in persona Nobilis Benedicti Anthalffy de Hosdath Qualiter Idem exponens Nobiles Gregorium, Mathiam, Petrum, Emericum, Anthonium Anthalffy de eadem Hosdath Racione Certorum Negociorum Coram declarandorum Nostri in presenciam In causam conuenire Ac ex parte Eorundem a Nobis Iudicium et Justiciam habere vellet Jure Admittente, Igitur Requirimus vos et Nichilominus vobis harum serie Authoritate domini nostri graciousissimi qua fungimur. Committimus. Quatinus acceptis presentibus Sub oneribus alias in talibus obseruari Solitis Simul vel duo vestrum Ad prefatos, Gregorium, Mathiam, Petrum, Emericum, Anthonium Anthalffy Accedentes, Ammoneatis eosdem dicatisque et committatis Eysdem verbo nostro vt Ipsi decimo quinto die a die Ammonicionis vestre Ipsis fiende computando, personaliter vel per procuratorem Eorum Legittimum ad actionem et adquisicionem prefati Exponentis de Iure

Responsuri et exinde A Nobis Judicium et Justiciam Recepturi coram Nobis comparere debeant et teneantur. Et post hec Vos Seriem huiusmodi vestre Ammonicionis et Euocacionis vt fuerit expedita Nobis terminum ad predictum fide vestra mediante Refferre vel Rescribere debeatis et teneamini. Secus non facturi presentibus perlectis Exhibenti Restitutis. Datum in Zamosfalwa Sabatho proximo post festum Beatorum omnium Sanctorum Anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Nono. Lecta.

Pecset fekete, helyesebben tán sötét zöld viaszszal a szöveg alján papirba volt nyomva, de a papir levált; mindamellett a pecsétlenyomat majdnem tisztán kivehető.

Eredetije félv papiron keresztbe írva.

28.

Warkoch Tamás, bihari főispán és Isabella királynő magyarországi főhadvezére, Nagy Tamás székelyhidi várnagynak adományt ad egy házra, szőlőkre s földekre. Kelt Váradon 1557. július 21.

Nos Thomos Warkoch Comes Comitatus Bihariensis et maiestatis Reginalis In Regno Hungarie Capitaneus Supremus, etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes Quibus Expedit Vniuersis Quod Nos debitum habentes respectum ad preclaram fidem et fidelium seruiciorum gratissima cumulataque merita Nobilis thome Nagh Castellanis (igy) Castelli nostri Zekelhyda Que Idem Nobis pro locorum et temporum diuersitate non parcendo personis Rebusque Suis cum Summa Semper fidelitatis perseuerancia Exhibuit et impendit Quorum intuitu nosque volentes eum gracia et liberalitate nostra prosequi, Domum Igitur illam quam expropria sua expens. ex Nouo fundamento in possessione *tzologd* in fine platee eiusdem possessionis a parte Ciuitatis Zekelhyda erexit inperpetuo cum libertate et titulo Nobilitatis, Cum Vineam in promontorio Sancti michaelis Archangeli sitam et plantatam ac aliis vineis vinearumque promontoriis, Item et duodecim Jugera terrarum arabilium videlicet duo Jugera in Imolos cum feneto *Kyszigheth*, Infine *Kaniarethe* vero Sex Jugera terrarum In *Kysthelekhata* que

duo Jugera et in *ludashata* similiter duo Jugera et fenetum *Bango azon rethe* vocatum, Simulcum aliis vtilitatibus scilicet terris arabilibus cultis et incultis agris pratis pascuis fenetis siluis nemoribus aquis fluuiis piscinis piscaturis et earundem locis lacubus arundinetisque, Generaliter vero quorumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum intigritatibus Quouis Nominis vocabulo vocitatis ad easdem de iure et abantiquo spectantibus et pertinere debentibus, in filios filiorum et heredum post heredes dedimus donauimus et contulimus, Imo damus danomus et conferimus Jure perpetuo et Irreuocabiliter tenendas possidendas pariter et habendas Saluo Jure alieno. Hocque Insinuamus vt Si qui ex Successoribus nostris ipsum de prescriptis donacionibus nostris eicere vellet, aliter eicere nequeant, nisi trecentos flor. in auro puro sibi depontant. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante Datum Ex Arce Waradiensi 21 die Mensis Julii Anno domini 1557.

ad Relacionem Michaelis Nezdei Secretarii etc.

Egész ív papir első oldalán hosszában. Az ív két levelét a szöveg alján lenyomott gyűrűpecsét fogja össze.

29.

Hasdadi Gergwr János, Imrefi Antal, Pálfi Imre és Pető István részére kiállított levél, hogy 235 db. juhaikkal a vásárokon megjelenhessenek és azokat eladhassák. Kelt Vizaknán 1558. okt. 24.

Georgius Hamwai Camerarius transsiluaniensis etc. Vniuersis et Singulis Camerariis vbique Constitutis Salutem. Noueritis presentes videliceth Joannem Gergwr Anthonium Imrehffi Emericum Palfi et Stephanum Petew de Hosdath negociateres in camera Wyzaknensi Emisse Simul Ducentos et Triginta Quinque Oues vbique clementis Principis Locis Camerariis Libere vendere deducique per Mittatis et per Mitti faciatis presentibus perlectis exhibenti restitutis Datum Wyzakne feria Secunda Ante Simonis et Jude 1558.

Pecsét a papir bevágott és fölhajtott szélére benyomva. Eredetije papirszeleten.

30.

Antalfi vérség javaiban eszközendő osztályigazítás iránti parancs. Kelt Gyulafehérvárrt 1559. augusztus 1-én.

Isabella dei gracia Regina Hungarie, Dalmatie, Croacie etc. Fidelibus Nostris Egrediis et Nobilibus, Casparo Boronkay Castellano Arcis Hwnyad, Georgio Eliber Jacobo Bako de Hosdath Johanni Konya et demetrio Chonocosy Judlium, et Valentino Chonokosy Vice comitis Comitatus Hwnyadyensis. Salutem et gratiam, Exponitur Maiestati Nostre in persona Nobilis Petri Anthalfy de dicta Hosdath, Qualiter idem Exponens cum Nobilibus Anthonio Anthalfy item Petro. Stephano, et Johanne filiis eiusdem necnon Gregorio Anthalfy ac aliis quibus competit fratribus vt puta suis condiuisionalibus in totalibus Siluiis, *Rubetis* ac Vineis ipsorum in territorio possessionis Hosdath in dicto Comitatu Hwnyadyensi existentibus habitis, indiuisis Rectam ac equalem diuisionem In diuisis vero rectificacionem Sequestracionem et limitacionis commensuracionem habere vellet Jure admittente fidelitatibus igitur vestris harum serie firmissime committimus et mandamus quatinus acceptis presentibus statim sub oneribus alias in talibus obseruare solitis simul vel duo Vestrum Erga prefatos anthonium anthalfy. Petrum Stephanum et Johannem filios suos ac Gregorium Anthalfy, ac alios fratres condiuisionales ipsius Exponentis. quos videlicet id Negocium concerneret, accedendo, amhoneatis eisdem dicatisque et committatis Eisdem verbo Nostro filique Nostri Serenissimi Regio vt ipsi premissum diuisionem in indiuisis in diuisis Rectificacionem vero Sequestracionemque, et limitacionis commensuracionem in prescriptis Siluis Rubetis ac Vineis ipsorum annotato Exponenti admittere debeant et teneantur. Qui si fecerint Bene quidem alioquin euocetis eosdem ad tertium diem termini futurorum Judiciorum pro dominis Nobilibus Transsiluanie celebrandorum in curiam Nostram filique Nostri Serenissimi Regis Nostram scilicet in Presenciam Racionem Superinde reddituri, Certificantes Eisdem ibidem, vt siue ipsi termino in prescripto coram Nobis compareant Siue non. Nos ad partis compa-

rentis Instanciam id faciemus In premissis, quod Juris erit ordo et post hec Vos seriem huiusmodi Ammonicionis euocationis et certificacionis vestre vt fuerit expedita Nobis fide vestra mediante reffere vel rescribere debeatis et teneamini Secus non facturi Presentibus perlectis Exhibenti restitutus Datum Albe Julie feria tertia proxima post festum Beate Anne Martyris Beatissime Virginis Marie Anno Domini Millesimo quingentesimo quinquagesimo Nono. Lecta.

Kivül ugyanazon kéz: Paria literarum Reginalis Maiestatis Eredetije papiron, nyilt alakban.

31.

Pörújítási parancs Kereszturi Kristófné s társa, valamint Furka Jakab és társai közt a vármegye ítélőszékén lefolyt pörre vonatkozólag. Kelt Gyulafehérvárrt 1559. november 6.

(J)oannes Secundus dei gracia electus Rex Hungarie Dalmacie Croacie etc. Fidelibus nostris Egregiis et Nobilibus Comitibus vicecomitibus et Judlium ac Assessoribus Comitatus hwnyadiensis Salutem et gratiam. Exponitur Maiestati nostre in personis Nobilium Mulierum Magdalene Relicte Nobili condam Christophery de Kereszthwr ac Beatricis filie Nobilis condam Valentini Weres de Eadem Kerezthwr Consortis vero Nobilis Joannis Antalffy de Hosdat Qualiter vos diebus proxime Superioribus in quadam causa inter ipsas exponentes vt Incausam Attractas Ab vna, ac Nobiles Jacobum Fwrka Nicolaum et Joannem filios condam Matthie, ac Nicolaum horwath franciscum Kerezthwri et Georgium Wadassi de Eodem kerezthwr veluti Actores portibus ab alia Racione Certorum Negociorum vobis Bene Cognitorum mota et per vos adiudicata ex eo Quod eedem exponentes Cause ipsorum debito vt debuissent modo Inuigilare nequiuisent Eisdem onerosum quoddam per vos factum fuisset Iudicium. Cum Tamen se Eedem Exponentes, premissa Cause ipsorum debito prout debebant modo Superintendere et Inuigilare scuisent et potuissent Sperassent se et Causam ipsorum premissam Contra partem Aduersam defacile defendere potiusse prout posse Sperarent eciam de presenti. Supplicatum

itaque extitit Maiestati nostre pro parte et in personis Annotatorum exponencium vt Nos Eisdem Superinde de gracia Noui Iudicii prouidere dignaremur. Et Quia vniuersos Casus Nocuos quorumcumque fidelium Nostrorum in Iudiciis emergentes Semel virtute Noui Iudicii Reformare Soliti sumus Ad Quod de Antiqua et Aprobata Lege Regni huius nostri Hungarie Admissimus. Supplicatione igitur Ipsarum Exponencium Tanquam Justa et Legittima Clementer exaudita et Admissa fidelitatibus vestris harum serie firmiter Commitimus et Mandamus quatenus Acceptis presentibus in prima Sede vestra Iudiciaria primitus post horum exhibicionem cellebranda partibus pro dictis vel Earundem Legittimis procuratoribus Coram vobis vocatis Auditisque parcium Ipsarum Nouis propositiõibus allegociõibusque et Responsis Admissis Eciã si necesse fuerit. Quibusuis testibus fidedignis et probabilibus documentis Causam parcium premissam inter Eosdem (non obstante Prorogatorio Iudicio vestro) Secundum deum et Eius Justiciam deuno et Ex Nouo Reuidere discutereque et Adiudicare. Et si qua parcium huiusmodi Vestro Nouo Iudicio non Contentabitur, Extunc vos Causam Eandem simulcum tota sua serie Noue Adiudicacionis vestre et processibus exinde Qualitercunque Secutis In Curiam nostram Regiam nostram videlicet in presenciam Maturius discuciendam grauamine parcium Absque omni Ad terminum in Literis vestris partibus prefigendum Transmittere Modis omnibus debeatis et teneamini Secus non facturi presentibus perlectis Exhibentibus Restitutis Datum Albe Julie feria Secunda proxima post festum Beatorum omnium Sanctorum Anno domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Nono. Lecta.

Pecsét vörös viaszszal papirba nyomva a szöveg alján.

Eredetije nagy negyedrért papiron, nyilt alakban.

1560 Zent Vyd nap elöth valo pynteken.

My elöthwnk Daudid myhal elöth es Fanchi Janos elöth dedachy myklos elöth B . . . sy Janos elöth ez ket fel Ferencz Peter vgy mynt felperes, Bachy Janos es Antalffy

Janos: feleségek kepeben vgy mynt alperesek töttenek jllyen vegezesth ewth zaz forynt kevtel alat hogy az alperesek tartozzanak az felperesnek fl. xiiiÿ, felet Nagh Bodogh azzon napyan fyezsek megj felet Zent Marthon napjan, valamellyk fel megh nem allona ez Zerzesth megy maragyon az ewth zaz forynthon,

Kivül: más szintén régi kéz által: Antalfi János Nagj János feleségek ketes levelek.

Eredetije hosszukás darab papiron.

33.

Hasdadi Antalfi Jánosné plenipotentiája a bent megnevezettek részére. Kelt Gyulafehérvártt 1560. junius 10.

Nos Joannes Secundus Dei gratia Electus Rex Hungarie Dalmacie Croacie etc. Memorie Commend. perpresentes quod fideles nostri nobiles nicolaus Zabo et Joannes Zalasdj Comites Lucas literatus notar. et Joannes Konya de Alpestes Judlium comittus Hwnyadien. fideliter rescripserunt nobis in hunc modum Quomodo nobilis domina beatrix alias Anna consors nobilis Joannis Anthalffj de Hosdat feria Quinta proxima post festum Sacrissimi pentecostes domini in oppido Hwnyad coram ipsis personaliter constituta In omnibus Causis suis et Earundem articulis Tam per ipsam Contra alios Quam per alios quospiam contra ipsam in quibuslibet Terminis Coram Quouis Judice et Justiciario Regni Ecclio videlicet et Seculari a predicta feria Quinta per anni Circulum motis vel mouendis primum eadem domina prefatum dominum et maritum Suum item Egregios et Nobiles Laurentium Thetej de beken Joannem Dopzay de Kerezthur gasparum peres de Horwath nicolaum Vesseleny de gyeke gasparum bola petrum literatum de Negerffalw Joannem Fanchy de gosdowa Joannem Radychych et benedictum literatum de gald Josam literatum de bessenyu Valentinum Pothok de galthw Nicolaum Ibrany matthiam aczel Joannem valentinum et balthasarem Kemendj Casparum barchyay Ambrosium konya de Alpestes Andream konya de eadem Matheum azthalos et Ambrosium Nagh de Rakosd Joannem bachy Thomam literatum de Sarpathak gregorium Sennyey de Sard Joannem Hoggyay Anthonium

leorincz de Dalnok georgium Thamas de Kybed (vagy Kybes) et nicolaum Kowach de wagas fecisset constituisset et ordinasset suos veros et legitimos procuratores Ratum atque firmum se promittens habitura Quicquid per predictos suos procuratores simul vel diuisim Exhibitoris videlicet vel Exhibitorum presencium actum factum et procuratum fuerit in causis suis vniuersis. Datum Albe Julie feria Secunda proxima post dominicam Trinitatis Anno domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo. Lecta.

Pecsét a szöveg alján vörös viaszszal papirba nyomva, mely azonban levásott.

Eredetije papiron nyílt alakban.

34.

Eliber Tamásné és Hosdáthy Boldizsárné örök áron eladják Hasdadon puszta nevű falurészben levő, nemesi curiájokat. Oklevél kelt Bácsiban 1561. január 15.

Nos Nicolaus Zabo Ragusmius prouisor et Joannes Zalasdj de Zalasd Comites Comitatus, et Castellani castri Hwnyadiensis, Item Joannes Konya de alpesthes, et Balthasar Kopaz de Wad, Judlium Comitatus eiusdem memorie commendamus perpresentes, quod nobiles domine Catherina Thome Eliber, ac Margaretha Balthasaris Hosdathy de eadem Hosdath nobilium consortes, alias Relicta prouidi condam Valentini Wayda conciuis et inhabitatoris oppidi Hwnyad. filie condam Laczko olah ex nobili domina Elizabeth filia olim nobilis Michaelis Anthalffy de dicta Hosdath in suis ac filiorum filiarumque suarum personis coram nobis personaliter constitute sponte et libere Sunt confesse et Retullerunt hoc modo quod ipse procertis et arduis suis necessitatibus expediendis, vnam curiam suam nobilem in superiori fine possessionis Hosdath in *puzta* existentem habitum alias eisdem de porcione possessionaria nobilium Luce et Anthony Anthalffy cessam, et prouenientem, nobilibus Anthonio Anthalffy ac Stephano et Joanni filiis suis et per Eisdem heredibus et posteritatibus suis vniuersis pro florenis quinque et denariis viginti quinque plene vt dixit ab eisdem receptis et leuatis vendidissent, et perpetuassent, imo vendiderunt perpetuauerunt

et inscripserunt, coram nobis in filios filiorum heredumque proheredes jure perpetuo et irreuocabiliter tenendam possidendam pariter et habendam nullo penitus contradictore apparente Harum nostrarum vigore et testimonio parcium mediante. Datum ex Bachy feria tertia proxima post festum Beati Pauli primi heremite Anno domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo primo.

Fehér viaszszal a hátlapra nyomott kis gyűrűpecséteknek csak némi nyoma látszik.

Eredetije 4-rét papíron nyílt alakban.

35.

Gálfi Ferencz elad egy szőlőt Hasdadon a Hüdycza hegyfokon. Okmány kelt Bácsiban 1563. május 25.

Nos Demetrius Pestheny Prouisor, Joannes Zalasy et Thomas Weegh Comites comitatus et castellani castri Hwnyadyensis, Item Joannes Konya et demetrius de cholnakos Judlium comitatus eiusdem Memorie commendamus perpresentes quod nobilis franciscus galffy de Hosdat, in sua ac Bartholomey; filii condam Blasii galffy personis nostram veniens in presenciam, sponte et libere fassus est et retulit eo modo, Quod ipse pro certis et arduis suis necessitatibus expediendis, vineam suam in promonthorio Hosdat penes *Hüdycza* existentem, nobili Mattheo Literato de eadem Hosdat, et per eum Heredibus et posteritatibus suis vniuersis pro floreno vno, et denariis viginti quinque, plene vt dixit ab eodem receptis et leuatis vendidisset perpetuasset et inscripsisset, prout inscripsit vendidit et perpetuauit, Jure perpetuo et Irreuocabiliter, tenendam, possidendam, et habendam, Harum Nostrarum Vigore et testimonio presencium mediantibus. Datum in Bachy feria 3cia proxima ante festum Sacri Pentecostes Anno domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo tertio.

Hátlapon egészen újabbkori kéz által a tartalom rövid kivonata; ugyanott a fehér viaszba lenyomott három kisdéd pecsét töredékei.

Eredetije papírseleten.

36.

A vármegye tisztsége előtt hasdadi Pető Ferencz és István eladnak egy subát egy forinton ugyancsak ottani Mátyás diáknak. Okmány kelt Bácsiban 1563. május 25.

Nos Demetrius Pestheny Prouisor, Joannes Zalasdy et Thomas Weegh Comites comitatus et castellani castrum Hunyadyensis, Item Joannes Konya et Demetrius de chohnakos Judlium comitatus eiusdem memorie commendamus perpresentes, Quod nobilis Franciscus ac Stephanus Peteő de Hosdat, sponte et libere fassus est et retulit eo modo, quod ipsi pro certis et arduis eorum necessitatibus expediendis, domum michaelis Peteo vnam videlicet Subam, iuxta estimacionem proborum hominum nobili mattheo Literato de eadem Hosdat, et per eum heredibus et posteritatibus suis vniuersis pro floreno vno et denariis viginti quinque plene vt dixerint ab eodem receptis et leuatis perpetuauerunt, harum Nostrarum vigore et testimonio presencium mediante, Datum in possessione Bachy feria 3cia proxima ante festum Sacri Pentecostes Anno domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo tertio.

Hátlapra nyomott három gyűrűpecsét nyomai.

Eredetije negyedret papiron nyilt alakban.

37.

Hasdadi Peteő István és fia Ferencz örök aron eladják nemesi curiájokat. Okmány két Bácsiban 1564. május 9.

Nos Demetrius Pestheny prouisor, et Joannes Pokay Comites comitatus et castellani castrum Hunyadyensis, Item Stephanus Bencze de alpestes, et michael Royka — de Nalacz Judlium comitatus eiusdem memorie commendamus perpresentes, Quod prescriptus Stephanus Bencze Judlium coram nobis personaliter constitutus fassus est et retulit hoc modo, Quod nobiles, Stephanus Peteő et filius eiusdem Franciscus similiter Peteő de Hosdat, coram ipso fassi fuissent et retulissent hoc modo, Quod ipsi pro certis et Arduis suis Necessitatibus expediendis, terciam partem vnus fundus, seu Sessionis Curie Nobilitaris, in possessione Hosdat predicta in comitatu Hwnyadiensi, penes domum et curiam nobilitarem Matthei Literati in eadem possessione Hosdat residentem, existentem habitam, prefato Mattheo Literati, et per eum heredibus et posteritatibus suis vniuersis, pro florenis Quatuor, plene vt dixissent ab eodem receptis et leuatis, perpetuassent et inscripsissent, Imo perpetuauerunt et inscripserunt coram

nobis, Jure perpetuo et irrevocabiliter tenendam possidendam, pariter et habendam, Coram nobis harum Nostrarum vigore et testimonio presencium mediante datum in Bachy feria tertia proxima ante festum Ascensionis domini, Anno euisdem Millesimo Quingentesimo sexagesimo Quarto.

Kívül más későbbi kéz: Contractualis super venditione mediæ partis Sessionis Stephani Pethő et filii Francisci penes curiam Mathei Literati pro fl. 4. eidem Matheo Literati de Hosdat in anno 1565. (hiba).

Eredetije kis negyedré t papiron, nyilt alak külsőleg lezáró 3 kis gyűrűpecsét fehér viaszba lenyomva.

38.

Antalfi János kereszturi Veres Mártont kielégíti bizonyos ingókra nézve. Kelt 1565. május 6.

Notum sit omnibus quibus expedit quod ego Johannes Anthalffy de Hosdath contentum feci de omnibus rebus que tuleram de Kereztvr nobilem martinum veres filium Stephani Veres de eadem Kereztvr; Hec compositio facta est coram Nobilibus Paulo bako et andrea Anthalffy de Hosdat, que res date sunt ad manus nobilis Johannis Veres de Kereztvr filio valentini veres dominico die que vocatur Misericordia: anno domini 1565. fuerunt duo boues duo tulok vocati vnam vitulam octo oues quinque porcos ad vnum aratrum pertinentes ferri duo.

Eredetije papirszeleten.

39.

Osztoztató parancs Imrefi Andrást és többeket illető két szőlőre nézve. Kelt 1571. szept. 28.

Stephanus Bathori de Somlyo Wayuod Translyuanus et Sicularum Comes etc. Egregiis et nobilibus volphango et valentino Rakosdi de eadem Benedicto Gregorio ac Petro Pető, nec non francisco similiter Pethő et Caspari nag de predicta Hosdath Salutem et fauorem. Exponitur nobis in persona Andreæ filii quondam gregorii Imrehffy filii olim emerici similiter Imrehffy de Hosdath progeniti. Quomodo ipse cum nobilibus Anthonio filio praedicti emerici olim Imrehffy,

et filiis Petro Joanne praedicti Anthony Imrehffy de Hosdath, nec non Stephano filio quondam Stephani filii olim Anthony Antalffy, ratione quarundam vinearum duarum in promontorio possessionis Hosdath et in Comitatu Huniadiensis existentium habitarum quandam diuisionem habere vellet Jure admittente. Pro eo requirimus vos et nihilominus Autoritate nostra qua fruimur Committimus et mandamus firmissime quatenus ect. Datum Albae Juliae die vigesima octaua mensis Septembris Anno domini millesimo, quingentesimo Septuagesimo Primo. Lecta.

Kívül más, későbbi kéz: Diuisionale Andreæ Imreffi contra Antonium Imreffi et Stephanum Antalffi. Pecsét nyoma nem látszik.
Eredetije papiron nyilt alakban.

40.

Választott bírák előtt kelt békeegyezmény irásba foglalása íránti parancs. Kelt Gyulafehérvártt 1572. márczius 21.

Stephanus Bathor de Somlyo waiwoda Transsiluanus et Siculorum Comes etc. Egregiis Nobilibus Balthasari Petro Kopaz de wad Caspari More de olah Brette, Francisco Bakochs de Eadem Jacobo Joanni Bako de Hosdath. Halmagy Bayesdi de Eadem Gywla de Bayesd et Joanni Vitan de Eadem Salutem et fauorem. Exponitur nobis in persona Nobilis Ladislai Zeik de Zeikfalwa qualiter annis Superioribus inter ipsum exponentem ab vna, ac Nobilem Michaellem Zeik de Eadem Zeikfalwa partibus ab altera certi arbitri per Ambas partes vnanimiter electi quandam diuisionem certarum rerum Bonorumque et Jurium possessionariarum. Ac certam etiam compositionem fecissent super qua quidem diuisione et compositione et compositione (sic) iidem Arbitri Literas superinde testimoniales sub sigillis suis Annotato Michaeli Zeik dedissent et concessissent quibus Literis ipse exponens quo ad praesens pro Jurium suorum tuitione plurimum indigeret vnde vellet Idem exponens paria Earundem Literarum testimonialium sub sigillis dictorum Arbitrorum emanari medio vestri pro se ab Annotato Michaeli Zeik habere et emanari facere Jure admittente, ab hoc vobis harum Serie Committimus et mandamus firmiter vt acceptis praesentibus statim simul vel duo vestrum sub oneribus alias in talibus obseruari solitis erga

praefatum Michaellem Zeik accedendo Ammonetis Eundem dicatisque et Committatis Eidem verbo nostro vt ipse paria prescriptarum Literarum Testimonialium apud se habitatum sub sigillis prefatorum Arbitrorum fide Eorum mediante conscribenda dicto exponenti Juris sui ad Cautelam dare et Concedere modis omnibus debeat et teneatur. Qui si fecerit bene quidem Alioquin Euocetis Eundem ibidem ad octauam diem diei huiusmodi Euocationis vestre ipsi fiende computandam In curiam nostram scilicet in presentiam preuiam rationem coram latius declarandum Iudicium Recepturus. Certificantes Eundem ibidem vt siue ipse termino in predicto coram nobis compareat siue non Nos ad partis comparentis instantiam Id faciemus in premissis quod Juris dictauerit ordo. Et post hec vos seriem huiusmodi Ammonitionis Euocationis et certificationis vestre vt fuerit expedita Nobis Terminum ad predictum fide vestra mediante referre vel rescribere debeatis et teneamini. Secus ne feceritis. Presentibus perlectis exhibenti Restitutis. Datum Albe Julie feria quarta proxima post Dominicam oculi Anno domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo Secundo.

Eredetije félfv papiron, hosszában írva, pecsét nélkül.

41.

Osztdly iránti birói parancs. Kelt Gyulafehérvárott 1577. martius 19.

Christophorus Bathory de Somlyo, voiuoda Regni Transsiluanie, et Sicularum Comes etc. Egregiis Nobilibus, Francisco Petheo, Lazaro et Francisco Galffy, ac Joanni Bako de Hosdath Salutem et fauorem. Exponitur nobis in persona nobilis Joannis, filii quondam Anthonii, filii olim Emerici Antalffy de dicta Hosdath, et Francisci literati filii, Gregori filii olim Joannis literati de dicta Hosdath, Qualiter ipsi cum Nobilibus Joan. filio quondam Ladislai filii olim Petri Nagii, Michaelle filio eiusdem Joannis similiter Nagii, ac generosis dominabus Barbara, Casparis quondam Nagii, et Eufrosina Francisci quondam Nagii Relictis, nec non Magdalena, filia quondam Francisci Nagii, Item Dorothea consorte Blasii

fekethe filia videlicet dicti quondam Ladislai Nagii, et Petro filio eiusdem Ladislai olim Nagii, de dicta Hosdath, in totalibus bonis, et Juribus possessionariis, haereditariis, Curiaque nobilitari, Nobilis quondam Joannis Czynger, pertinentiisque earundem in possessione prædicta Hosdath in Comitatu Hunyadiensi existentibus habitis, ipsosque exponentes cum præscriptis Joanne et Michaele Nagii, ac duobus Barbara Casparis quondam Nagii, et Eufrosina Francisci similiter Nagii Relictis, Necnon Magdalena filia annotati Francisci Nagii, ac Dorothea consorte Blasii Fekethe, et Petro filio dicti Ladislai Nagii, æquali Jure hæreditario tangentibus et concernentibus hactenusque indiuisis, medio vestri, rectam et æqualem diuisionem habere vellet Jure admittente Pro eo vobis harum serie firmiter præcipiendo committimus et mandamus etc. Datum Albæ Juliæ feria tertia Proxima post Dominicam Lætare Anno domini, Millesimo Quingentesimo septimo.

Pecsét a szöveg alján veres viaszszal papirba nyomva. Kívül későbbi kéz: A 1577. Diuisionale pro Johanne Antalffy ac Francisco Literati, cum posteritatibus Johannis, Francisci et Ladislai Nagi, in Curia et aliis bonis, Johannis Csigér de Hosdát.

Eredetije papiron nyilt alakban.

42.

Somlyói Nagy Gáspárnak bizonyos jószágbeli tisztség adományoztatik. Okmány kelt Ujváron 1578. január 19.

Nos Christophorus Batthory de Somlio Vaiuoda Transylvaniae et Siculorum Comes etc. Memorie Commen. tenore pontium Siquifican. quibus expedit uniuersis. Quod nos cum ad nonnullor. Consiliarios. nrorum humilimam intercessionem nobis propterea factam. Tum vero attentis et consideratis fidelitte et fidelibus Seruitiis Egregii Casparis Nagii de Somlio, aulæ nostræ familiar. que ipse nobis inde ab initio ad omnes occassiones, in defessa Semper animi promptitudine lateri nro indesinenter adheren. non minus vtiliter quam laudabiliter exhibuit et impendit, ac in futurumquoque exhibitur. et impensurus est. Totale et integrum officium duorum possionum Topanfalwa et Byzere, Simul cum emolumento molendini

unius rotæ Super fluio Ponor in territorio dictæ possessionis Topanfalwa et Syluæ in territorio dictæ possessionis Byzere in Comitatu Alben. Transsylvanie existen. habitat. quod officium antea Egregius quondam Nicolaus Bözöre possedisset, Sed per mortem et defectum Seminis Eiusdem Nicolai Bözöre ad nos Consequenterque collationem ñram deuolut. et redact. Simul cum cunctis eiusdem officii vtilitatibus et emolument. Byrsagiis alisque vniuersis prouentibus et redditibus, de iure et ab antiquo ad idem officium Spectan. et pertiner. deben. Memorato Casparis (igy) Nagy, ipsiusque heredibus et posteritatibus vniuersis, ipsis vero in Semine defficien. vel non existen. Nobili Joanni Nagii fratri Suo Carnali, ipsiusque heredibus et posteritatibus Vniuersis in perpetuu. dedimus donauimus et Contulimus Imo damus donamus et conferimus, Jure perpetuo et Irreuocabiliter, tenen. possiden. pariter et habent. Saluo iure alieno. Harum nostrar. Vigore et testimonio Irarum median. Datum in Arce ñra Vywar die decima nona mensis Januarii Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo octauo. Christophorus Bathori de Somlio ppa.

Pecsét a szöveg alján az egész ív széleit összeforrasztólag alkalmazva s papírba nyomva.

43.

Igtatási parancs Nagy Gáspár részére tett adományra nézve, Topánfalva és Byzere határában. Kelt Gyulafehérvárott 1579. martius 10.

Christophorus Bathory de Somlyo, Vaiuoda Transsylvanie et Siculorum Comes etc. Egregiis Nobilibus Joanni Balasfii Paulo Sambokrethy, Clementi Thorday, Petro Zilahy, Caspari Kedey, Stephano Eniedy, Emerico Horwath, et Valentino literato Berzethe Colosuariensi, Scribis maioris Cancellarie nostre de curia missis, Item Melchiori Sebessy de Sard, Francisco, et Gregorio Galthevy, Gabrieli Pothok, Joanni Verseondy, et Michaeli horwath de Galtheo, Joanni feier, Francisco literato, et Joani Baltha de Gald, Martino, Blasio, et Michaeli galthevy, Joanni Kemeny, et Georgio Zalanczii de postafalwa salutem, et fauorem. Cum nos cum ad nonnullorum dominorum Consiliariorum nostrorum humi-

limam intercessionem, nobis propterea factam, Tum vero attentis, et consideratis fidelitate, et fidelibus Seruitiis Egregii Casparis Nagy de Somlyo, officialis nostri in oppidis, Enyed, et Monosthor, que ipse nobis iam inde ob initio, ad omnes occasiones, indefesso semper studio, labore, et animi sui promptitudine, indesinenter lateri nostro adherendo, non minori cum vtilitate nostra, quam cum sua laude exhibuit, et impendit, ac in futurum quoque exhibiturus, et impensurus est. Totale, et integrum officium duarum possessionum Thopanfalwa, et Byzere vocatarum, in comitatu Albensi existentium habitarum, simul cum emolumente molendini unius rote, super fluuio Ponor existentis habite (igy), quod officium antea Egregius quondam Nicolaus Byzen (...) possedisset, sed per mortem, et defectum seminis eiusdem Nicolai Byzere iuxta antiquam, et approbatam huius regni legem, atque consuetudinem ad nos, consequenterque collationem nostram rite, et legitime deuolutum esse dinoscitur, et redactum, pariter cum cunctis suis vtilitatibus, emolumentis, et birsagiis, aliisque vniuersis prouentibus, et redditibus, de iure, et ab antiquo ad idem officium spectantibus, et pertinere debentibus, memorato Caspari Nagii, ipsiusque heredibus, et posteritatibus vniuersis, vigore aliarum literarum nostrarum donationalium superinde confectarum, et emanatarum, in perpetuum saluo iure alieno clementer dederimus, donauerimus, et contulerimus, velimusque eundem in dominium eiusdem medio vestri legitime facere introduci. Super quo vobis harum serie committimus, et mandamus firmiter, Quatenus acceptis presentibus statim simul vel duo vestrum sub oneribus alias in talibus obseruari solitis, ad facies prescriptarum totalium, et integrarum duarum possessionum Thopanfalwa, et Byzere in predicto comitatu Albensi existentium habitarum, ac molendini vnus rote, supar fluuio Ponor, in territorio dicte possessionis Thopanfalwa decurrente existenti, et sylue inter veros metas prefate possessionis Byzere existentis habite, vicinis et commetaneis earumdem vniuersis inibi legitime conuocatis, et presentibus accedentes, introducatis prefatum Casparem Nagy, in dominium predicti officiolatus annotatarum possessionum, ac molendini unius rote, et sylue predictae, statuatisque eundem

officiolatum eidem, ipsiusque heredibus, et posteritatibus vniuersis, simul cum emolumento dicti molendini vnus rote, et sylue prefate, ac pariter cum cunctis suis vtilitatibus, emolumentis, et hirsagiis, alisque vniuersis prouentibus, et redditibus, iure ipsis ex premissa donatione nostra incumbentibus perpetuo possidenda, si non fuerit contradictum, Contradictores vero si qui fuerint, enocetis eosdem ibidem contra annotatum Casparem Nagÿ, ad decimum quintum diem, a die contradictionis eorum, et euocationis vestre ipsis exhinc fiende computandum in curiam nostram, nostram scilicet in presentiam, rationem superinde reddituri efficacem. Et tandem vos huiusmodi introductionis, et statutionis vestre seriem, simul cum contradictorum et euocatorum, si qui fuerint, vicinorumque, et commetaneorum, qui premissis statutioni intererunt, nominibus, et cognominibus, terminoque assignato, vt fuerit expediendum, nobis fide vestra mediante referre, vel rescribere modis omnibus debeatis, et teneamini. Secus non facturi, presentibus perlectis, exhibenti restituti. Datum Albe Julie decima die Mensis Martii. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo. Septuagesimo nono. Lecta.

Pecsét a szöveg alján papirba nyomva. Eredetije papiron, nyilt alakban.

44.

Idéző parancs hasdadi Peteő János ellen, ki ottani Moga Bálint nemesi javait elfoglalta. Kelt Gyulafehérvárott 1758. martius 15.

Christophorus Batthory de Somlyo Waiuoda Transsiluanus et Siculorum Comes etc. Lazaro Bereczk, Lazaro Galffy, francisco peteo, francisco Galffy, Luce Eliber, Stephano Antalffy, Stephano Bako, Jacobo Bako omnino de hosdath Salutem et fauorem. Exponitur Nobis In perssona Nobilis Ac Generose domine chaterine Blassii Relicte quondam Andree peteo Tutricis Testamntarie Nobilis pueri Gregorii filii quondam vallentini Moga de hosdath, qualiter superioribus Annis Nobilis Joannes peteo de hosdath Nescitur vnde Motus quibusue ductus Respectibus Totalem porcionem possessionariam et domum seu Curiam Nobilitarem Nobilium puerorum Gregorii

fili et Andree filiorum quondam Nobilis vallentini Moga de Eadem hosdath In possessione Hosdath In Comitatu hunyadiensi existentem habitam cum omnibus suis pertinentiis de Manibus Eiusdem Exponentis tanquam Tutricis quas Eadem Exponens Certis Annis pacifice possedisset occupasset et nunc quoque occupatione teneret potencia Mediante In preiudicium et Damnum Eiusdem Exponentis. Vnde vellet Eadem Exponens Eundem Joannem peteo de hosdath Ratione preuia et aliorum Certorum Negociorum Coram Iacius declarandorum In Curiam Nostram Nostram scilicet In presentiam In causam Conuenire et Ex parte Eiusdem Anobis Iudicium et Iusticiam habere. Pro eo harum serie Committimus et Mandamus Vobis firmiter etc. Datum Albe Julie Sabbatho proximo post Dominicam Letare Anno Domini Millesimo Quingentesimo Septuagesimo octauo. Lecta.

Pecsét a szöveg alján vörös viasszal papírba nyomva, de levált állapotban.

Eredetije nagy negyedrért papíron nyílt alakban.

45.

Vallató parancs hasdadi Peteö Ferencz részére. Kelt Gyulafehérvárll 1581. aug. 8.

Sigismundus Bathory de Somlio Vaiuoda Transsylvanie et Siculorum Comes etc. Vniuersis et singulis Egregiis Nobilibus pariter et ignobilibus, bone tamen ac honeste fame et conditionis vtriusque sexus hominibus, vbivis in hoc regno Transsylvanie existentibus et commorantibus, presentibus requirendis salutem et fauorem. Exponitur nobis in persona Egregii Francisci Peteo de Hosdatt, qualiter ipse pro iurium suorum tuitione et defensione, ratione et prætextu certorum quorundam negociorum coram latius declarandorum, in præsentia Egregiorum et Nobilium, Nicolai et Pauli de Bodogfalua, Stephani de Nag'borch'a, Marci de Kis Borch'a, Joannis et Ludovici Pestesi de Felpestes, Casparis More de Olabrette, Michaelis et Ladislai de Zeykfalua, Pauli et Stephani Batiz de Alpestes, Lazari et Francisci Galfi, Joannis Antalfi, de Hosdat, quandam fassionem et attestationem celebrari facere vellet iure regni admittente. Cum Autem veri-

tatis fassio et iustitie recognitio nemini sit abneganda, pro eo committimus vobis et mandamus harum serie firmiter, vt dum et quando cum præsentibus fueritis requisiti, vel quilibet vestrum fuerit requisitus, Statim sub oneribus singularum sedecim marcarum granis ponderis, per eos quorum interest irremissibiliter exigendarum, ad diem et locum, Vobis per ipsum exponentem, aut hominem suum ad id transmittendum præfigendum in præsentia dictorum hominum (nostrorum) personaliter accedere ibique ad fidem vestram deo debitam, qualiscunque vobis super coram interrogandis, constiterit certitudo veritatis, fauore odio et omni timore posthabito, dicere fatere et attestare modis omnibus debeatis et teneamini. Super qua quidem fassione et attestacione vestra, literas tandem per præfatos homines nostros, sub sigillis fide ipsorum mediante conscribendas, annotato exponenti, iurium suorum vberiore ad cautelam necessarias, extradare et emanari facere volumus et iubemus, communi suadente iustitia. Secus non facturi præsentibus perlectis exhibenti restituti. Datum Albe Julie octaua die mensis Augusti. Anno Domini Millesimo quingentesimo octuagesimo primo. Lecta.

Pecsét szöveg alján papirba nyomva s teljesen ép. Eredetije félv papiron hosszában írva.

46.

Osztály iránti parancs Antalffy Dorottya részére, saját versége ellen. Kelt Gyulafehérvártt 1594. martius 16.

Sigismundus Bathori de Somlio Vaiuoda Transsilvanie et Siculorum Comes etc. Nobilibus Lazaro Galfy, alteri Lazaro Bereczk, et Gabrieli Galfy de Hosdad, Joanni Vinche, Lucæ Kis, et Joanni Bereczk de Losad Salutem et fauorem. Exponitur nobis in persona Nobilis Dorotthiæ filiae Nobilis quondam Antoni Antalffy Consortis vero Nobilis Stephani Bako de Hosdad. Qualiter ipsa ex totalibus et integris vniuersisque hæreditatibus Nobilis quondam Margarethæ Aág Auizæ suæ Consortis quondam Emerici Antalffy Cum Nobilibus Joanne Antalffy filio dicti Antonii Antaly fratre videlicet suo Carnali in dicta Hosdad commorante, Item Blasio Michaelae et Francisco filiis Nobilis quondam Petri Antalffy,

fili dicti Antoni Antalfy, Nec non Stephano filio sepe dicti Antoni Antalfy omnino de dicta Hosdad, tam paternis, quam auiticis hereditatibus atque bonis in dicta Possessione Hosdat et territorio eiusdem in Comitatu Huniadiensi existentibus habitis rectam quandam et Congruam ac cœqualem medio vestri diuisionem habere vellet iure admittente: Proinde committimus vobis et mandamus etc. Datum Albe Julie die decima Sexta Martii Anno (domini) Millesimo Quingentesimo Nonagesimo.

Eredetije gyűjteményemben. Pecsét nélkül egy szelet papiron hosszában írva.

HIVATALOS RÉSZ.

A TÁRSULAT 1887. ÉS 1888. ÉVI MŰKÖDÉSÉNEK RÖVID VÁZLATA.

Összeállította KUN RÓBERT.

A társulat két évi történetének vázolásánál el kell térnem a chronologiai rendtől, mert a miként a társulati élet legszebb, legfényesebb napja volt az, melyen legfelségesebb urunk, dicsően uralkodó királyunk muzeumunkat legmagasabb látogatásával szerencsétlenül méltóztatott, épen úgy kell, hogy ezen kiváló esemény fölemlítése első helyen történjék.

A választmánynak 1887. évi október hó 5-én tartott ülésében gróf Kuun Géza társulati elnök meleg szavakban emlékezett meg ő Felségének a muzeumban tett legmagasabb látogatásáról, indítványozva, hogy a választmány e látogatás fölötti örömét és háláját is jegyzőkönyvileg fejezze ki. Ezzel kapcsolatosan Réthi Lajos azt indítványozta, hogy e látogatás története és körülményei vezettessenek azon könyvbe, melybe ő Felsége kégyeskedett nevét beírni. Mindkét indítvány egyhangulag elfogadtatott, s Kuun Géza gróf fölkéretett a beigtatandó szöveg szerkesztésével. — Itt közöljük e szöveget:

«Az 1887-dik év szeptember 18-dikán a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulatra egyike azon napoknak virradt, melyek korszakokat alkotnak. Az egylet elnökségének megelőzőleg tudtára adatott, hogy Ő Felsége dicsőségesen uralkodó Királyunk é napon délután két és három óra közt a társulat muzeumát megszemléli. A Király a hadgyakorlatok alatt a Múzsák ezen szerény hajlékára is gondolt, megtekintése által

óhajtott arról meggyőződni, hogy a jelen, nemzedék e megyében mennyire érdeklődik a mult idők hagyománya iránt, mennyiben igyekszik mind azt ismerni, megőrizni, a tudomány czéljaira értékesíteni, mit az általa lakott föld a kutatónak nyujt. Az elnökség s az egyesület tisztviselői a mondott napon és órában a muzeumot magában foglaló épület kapujánál várták a Király megérkezését. Ő Felségehez félhárom órakor az érkezés percében Kuun Géza gróf a hunyadmegyei történelmi régészeti társulat elnöke hódolatteljesen a következő szavakat intézte: Fogadja Felséged társulatunk nevében leghalásabb köszönetünket azon kegyességért, hogy szerény, a kezdet nehézségeivel küzdő társulatunk muzeumát legmagasabb látogatásával kitüntetni méltóztatott. Muzeumunk tudományos kincseit e mai nap a legmagasabb látogatás által egy örökre emlékezetes, újabb kincscsel gyarapítja. Engedje meg Felséged, hogy a társulat tisztviselőit bemutathassam.» Erre Ő Felsége igenlőleg válaszolt s az elnök szerencsés volt a társulat megalapítóját s alelnökét dr. Sólyom-Fekete Ferenczet, titkárát Kun Róbertet, könyv- és levéltárnokát Király Pált, pénztárnokát dr. Reichenberger Zsigmondot s muzeumigazgatóját Téglás Gábort Ő Felségének bemutatni. Ezután a Király kíséretével a társulati tisztviselőktől követve belépett a muzeumba s ott egy félóráig időzött ezzel is kiváló jelét adva az itteni gyűjtemények iránt viseltető érdeklődésének. A kíséretben voltak Orczy Béla báró miniszter, Paar Ede gróf, Popp Leonidás báró szárnysegédek, nagyklopotivai Pogány György főispán, nagybarcsai Barcsay Kálmán alispán. Az első három szobában Téglás Gábor igazgató a régészeti leleteket, az ásványok és kőzetek legérdekesebb példányait magyarázta s Ő Felsége kérdéseire, Sarmizegetusa romjainak állapotáról s a nagyági bányászatról fölvilágosítást adott; a harmadik szobában dr. Sólyom-Fekete

Ferencz alelnök a kiállított régi okmányokat mutatta be s a következő szobában Király Pál könyv- és levéltárnok az ott elhelyezett Mithra-leletekről tartott rövid előadást. Ezek után Kuun Géza gróf elnök a társulat évkönyveit, Király Pál könyvét a «Sarmizegethusai Mithraeumról» s Téglás Gábornak «Az erdélyi medencze őstörténelméhez» című művét felajánlotta Ő Felsége nek egyes elfogadás végett könyvtára részére. Ő Felsége a könyveket egyesesen elfogadni méltóztatott s megjegyezte, hogy ezek *mindig kedves emlékei közé fognak tartozni*. Ezután az elnök hódolatteljes kérésére Ő Felsége még mindig azon szobában, a hol a Mithra-leletek őriztetek, ezen a jelen alkalomra készült emlékkönyvbe bejegyezte nevét s az ötödik szoba gyűjteményeit is megtekintvén, azon az elnökhöz intézett szavakkal távozott: «*Köszönöm, önök rövid idő alatt sokat gyűjtöttek.*» A muzeum előtt sorakozott díszes közönség lelkes éljenekkel fogadta úgy az érkező, mint a távozó Királyt.

Ez örökre emlékezetes esemény lefolyását a hunyadmegyei tört. rég. társulatnak 1887. évi október hó 5-ikén tartott rendes választmányi üléséből kelt megbízás értelmében teljes hűséggel örök emlékezet és örvendetes tudás végett sajátkezűleg bejegyezte

Gr. Kuun Géza s. k.,

a hunyadm. tört. rég. társulat elnöke.

Előre bocsátva a két év legnevezetesebb eseményét, áttérhetünk az események chronologikus előadására.

A társulati választmány még a megelőző évben hozott arra nézve határozatot, hogy a honalkotás ezredik évfordulójára Hunyadmegye monographiáját megíratja s kiadja, mely vállalat támogatására felkérte a megye közönsége is. Az 1887. év január hó 5-én tartott választmányi ülésen felolvasott Hunyadmegye törvényhatóságának átíratja, melyben értesítetik a választmány, hogy a megyei közgyűlés Kuun

Géza gróf bizottsági tagnak azon indítványát, hogy e vállalatot a megye tőle telhetőleg erkölcsi és anyagi támogatásban részesítse, egész terjedelmében elfogadta és magáévá tette. A választmány e határozatot örvendetes tudomásul vévén, a szükséges előintézkedések megtételére s a monographia tervezetének megállapítására és kidolgozására egy bizottságot küldött ki dr. Sólyom-Fekete Ferencz elnökle alatt, melynek tagjai voltak Réthi Lajos, Téglás Gábor, Király Pál és Kun Róbert. Az 1888. évi márczius hóban tartott ülésen a bizottság előadója, Király Pál, betérjesztette a bizottság munkálátát. A választmány elhatározta a javaslatot a megyének betérjeszteni, kérve az adatok gyűjtésére szükségelt 3000 frt kiutalását. A megyei közgyűlés azonban ilyen czélokra semmiféle alappal nem bírván, a szükséges összeget nem szavazhatta meg. A monographia ügye ekként zátonyra került, s azóta hallgat róla a krónika.

Az 1887. évi április hóban tartott ülésen felolvastatott a vallás- és közoktatásügyi magy. miniszteriumnak leirata, melyben értesítettik a választmány, hogy nevezett miniszterium a várhelyi ásatások folytatására az 1887-ik évre is 300 forint államsegélyt kegyeskedett társulatunknak kiutalványozni. A választmány e leiratot örvendetes tudomásul véve, utasította az elnökséget, hogy ez adományért a választmány köszönetét fejezze ki a miniszter úr ő nagyméltósága előtt.

A dévai várhegyet még 1886. évi január hó 1-én vette társulatunk örök bérletbe. Ezen bérlet által a választmány nem csak a vár romjait akarja a további pusztulástól megóvni, de a Várhegy befásítása által a városnak szép sétatért is óhajt biztosítani. Az 1887. év márcziusi ülésében dr. Sólyom-Fekete Ferencz a Várhegy befásítására és rendezésére kiküldött bizottság elnöke betérjesztette ide vonatkozó jelentését, mely szerint a munkálatok erélyesen folynak, a hegyoldalon sétaútak vágattak ki, több ezerre menő facsemete lett kiültetve s ülőpadok megrendelve. A költséget fődözte a városi közgyűlés által e czélra kiutalványozott 100 frt. A választmány e jelentést tudomásul véve, felhatalmazta az elnökséget, hogy a munkálatok folytatására a társulati pénztárból 50 frtot vehessen ki. A május havi ülésen olvastatott Trefort

Ágost vallás- és közoktatásügyi miniszternek a Várhegy ügyében a társulathoz intézett leirata, melyben a pénzügyminiszteriumnak abbéli ajánlatát közli, hogy az kész a Várhegyet örökáron is a társulat birtokába bocsátani. Az elnökség ez irányban meg is kezdte a tárgyalásokat az aradi jószágigazgatóság útján a pénzügyminiszteriummal, de azok mind ez ideig eredménytelenek maradtak.

A juniusi ülésen ismertette Téglás Gábor vázlatosan azon megyénkbeli helyeket, melyeken barbár leletek fordultak elő. Mailand Oszkár újabb adalékokat sorol fel a rumén ethnographiához, ismertetve különösen az egyes vidékeken divó varázslatokat. Végül Király Pál adalékokat szolgáltat Dácia fővárosának, Sarmisegethusának történetéhez, bemutattva egyuttal a Traján-oszlop idevonatkozó rajzait.

Minthogy az országos történelmi társulat a megye és város meghívása folytán 1887. évi közgyűlését július havában Déván volt megtartandó, a választmány a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat közgyűlését szintén júliusban, az országos történelmi társulattal kapcsolatosan határozta megtartani, s az előkészületek megtételére egy bizottságot küldött ki dr. Sólyom-Fekete Ferencz elnöklete alatt, melynek tagjai voltak: Issekutz Antal, Szóts Sándor és Kun Róbert.

A július havi ülésen dr. Darvai Móricz a Bukarestben megjelent Hormuzaki-féle okmánytár első kötetét ismerteti, kimutatva és helyreigazítva annak tévedéseit.

Az országos történelmi társulat tagjai július 23-án érkeztek Dévára gróf Szécsen Antal valóságos belső titkos tanácsos, cs. és k. udvarnagy, társulati m. elnök vezetése alatt. Ez alkalommal az orsz. történelmi társulathoz következő tagjai tisztelték meg Dévát: Szilágyi Sándor titkár, az egyetemi könyvtár igazgatója, Deák Farkas társulati jegyző, miniszteri osztálytanácsos, dr. Szádeczky Lajos titkárság, egyetemi m. tanár, dr. Csánky Dezső orsz. levéltári tiszt, Kövály László akadémia tag, Nagy Iván akadémiai tag, dr. Szabó Károly egyetemi tanár Kolozsvár, Barabás József tanár Székely-Udvarhely, dr. Baligó János tanár Kolozsvár, Bihary Sándor tanár Marosvásárhely, dr. Borovszky Samu akadémiai segédtitkár Bpest, Ercsey Sándor földbirtokos Nagy-Szalonta, Széll

Farkas ítélőtáblai bíró Bpest, Koncz József tanár, Koncz Albert ítélőtáblai s. jegyző, Molnár Zsigmond ügyvéd, Lakatos Sámuel tanár Marosvásárhely, dr. Szabó Gyula Kolozsvár, Pettkó Béla orsz. levéltári fogalmazó Bpest, Széki Miklós gyógyszerész Kolozsvár, dr. Váczi János muzeumi tisztviselő Bpest, a krakói tud. akadémia képviselője, dr. Zakrevski Vincze egyetemi tanár, a m. tud. akadémia kültagja (Báthory István életrója), az alsófehérmegyei történelmi társulat képviselői: dr. Reiner Zsigmond, dr. Tódor József, Páál István, dr. Reiner Gyula.

A Budapest felől érkező vendégeket a megye határállomásán, Zámon, Barcsay Kálmán megyei alispán és társulatunk választmányi tagja fogadta, míg Déván Issekutz Antal polgármester s választmányunk tagja üdvözölte az érkezőket lendületes beszéddel, mire gróf Szécsen Antal válaszolt.

Az országos történelmi társulatnak július hó 24-én tartott közgyűlésén, melyen gr. Szécsen Antal elnökölt, társulatunk tagjai közül dr. Sólyom-Fekete Ferencz némely, a megyei birtokviszonyokat érintő okmányt mutatott be.

Július hó 25-én tartatott meg a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évi közgyűlése gr. Kuun Géza elnöklete s az orsz. történelmi társulat jelenlevő tagjainak részvétele mellett. Gr. Kuun Géza elnöki megnyitó beszéde (l. i. s köv. lapon) általános éljenzéssel fogadtatott s a jegyzőkönyvbe szó szerint felvétetni határozottatott.

Az elnöki megnyitó beszéd után Kun Róbert titkár olvasta fel a következő titkári jelentést:

*

Tisztelt közgyűlés! Hála az isteni gondviselésnek és azon providentialis férfiaknak, kiknek a társulat körül kifejtett érdemeit és munkásságát ország-világ ismeri, méltatja és hirdeti, társulatunk a lefolyt 1886/7-iki évet némi csekély anyagi veszteséggel, de annál nagyobb szellemi haszonnal fejezte be. Követve a szentírást, nem rejtettük véka alá a gyertyát, hanem azt az asztalra helyezve, bevilágítottunk vele a multak sötét homályába és a föld rejtett mélyeibe. A magunk elé tűzött célét, Hunyadmegye multját és jelenét föl-

deríteni és ismertetni, lankadatlan buzgalommal és kitartással ügyekezünk ez év folyamán is megközelíteni; ügyekezünk azon jó hírnevet, melylyel társulatunk eddig bírt, továbbra is megtartani. És e tekintetben sikert arattunk: szerény, zajtalan működésünk híre túlhatott megyénk szűk határain, s mai közgyűlésünk alkalmából képes és nem képes hírlapok felénk fordítják az ország figyelmét; ez bizonynyára oly örvendetes eredmény, minővel kevés vidéki társulat annaleseiben fogunk találkozni.

A választmány ülései rendszeresen népesek voltak, alig egy, melyen felolvasások, értekezések vagy ismertetések elő ne fordultak volna. Az augusztusi választmányi ülésen Téglás G. ismertette az általa fölfedezett és átkutatott godinesdi és boji barlangokat, Király Pál pedig az ókori vallási rendszerekről értekezve bizonyítgatá, hogy a létra szintén szerepelt a mithra-cultusban. Szeptemberben a társulati választmány felolvasó ülést tartott Petrozsényben, melyen a magvas, a városok alakulását fejtegető elnöki megnyitó beszéden kívül dr. Sólyom-Fekete Ferencz a Zsil-völgy betelepítésére vonatkozó okmányok alapján ismertette a Zsil-völgyének betelepítési történetét; Tallacsek Ferencz a rómaiak zsilvölgyi aranymosásairól szólt, Kun Róbert pedig történeti adatok alapján bizonyítgatá, hogy a Hóra-lázadást nem a jobbágyok elnyomatása eredményezte. A novemberi ülésen ismertette Mailand Oszkár a párisi ethnologiai muzeumokat; Király Pál ismertette Mommsen azon kötetét, mely a római provinciákat tárgyalja; ugyancsak ő olvasta fel a betegsége miatt a megjelenésben akadályozott Téglás Gábor értekezését, Ampelum bányászati viszonyairól a rómaiak idejében. Igen érdekes és látogatott volt a választmány deczemberi ülése, melyen a választmány Döbrentei Gábor születésének századik, illetőleg százegyedik évfordulóját ünnepelte. Ez alkalommal gróf Kuun Géza értekezett Döbrentei Erdélyben töltött éveinek irodalmi munkásságáról. Második felolvasó volt Tallacsek Ferencz, ki a Zsil-völgyben űzött ősrégi aranymosásokról értekezett, bemutatva egy ottan talált ősrégi bányász-csákányt is. A januári ülésben dr. Darvai Móricz ismertette Densusianu román irodalomtörténetét. A májusi ülésen Téglás G. vázla-

tosan ismertette azon megyénkbeli helyeket, melyeken barbár leletek fordultak elő; Majland O. ismertette a román nép közt divó varázsszereket. Király Pál adalékokat szolgáltat Dácia fővárosának Sarmisegethusának történetéhez. A juniusi ülésen Téglás Gábor rövid összefoglalásban sorolta fel a megyénk területén levő régészeti lelhelyeket. Király Pál Xenopol rumén tudós legújabb munkájából kiindulva, ismertette Dáciának a rómaiak által eszközölt meghódítását. A juliusi ülésen végre dr. Darvai Móricz bemutatta a Hormuzaki-féle okmánytár I. kötetét, mely az 1199—1345 közötti idők eseményeivel foglalkozik.

A választmány által megvizsgált számadások adatai szerint az 1886/7. társulati év összes bevételei tettek 977 frt 63 krt; pénztári maradvány a múlt évről 3137 frt 50 kr.; összes kiadás 1178 frt 10 kr. Az idei számadás tehát 200 frt 47 kr. túlkiadással záratott le. E kiadási többletet legnagyobb részben egy 160 forintba kerülő fényképészeti készülék beszerzése idézte elő.

A Várhegy befásítása a társulati választmány kiváló gondjainak tárgyát képezte. Az e célból kiküldött bizottság, melynek tagjai dr. Sólyom-Fekete Ferencz, László Ignác és Téglás Gábor minden lehetőt elkövettek, hogy a munkálatok gyorsan haladjanak. A rabmunka olcsósága, a város és áldozatkész társadalmunk támogatása eddigelé a társulatot mindennemű kiadásoktól megkímélték. A Várhegy területének örökáron való megszerzésére is megindultak a közoktatási miniszterium közvetítésével a tárgyalások a pénzügminiszteriummal.

Társulatunk kiváló jótévője, Trefort Ágost miniszter úr ő nagyméltósága, a folyó évben is 300 frt államsegélyt utaltványozott ki társulatunknak a várhelyi ásátások folytatására.

A magyar orvosok és természettudósok buzias-temesvári nagygyűlésén társulatunkat képviselték Ormós Zsigmond főispán és Téglás Gábor.

1885. évi országos kiállításon társulatunk is részt vett Mithra-leleteivel. A kiállításért a társulat elismerő okmányal lett kitüntetve.

A társulat tagjainak ez időszerinti létszáma a következő :

tiszteletbeli tagok száma 25, alapítók 72, rendes tagok 135, pártolók 75.

Elhaltak: Ipolyi Arnold nagyváradi püspök, tiszteletbeli tag, br. Jósika Leo alapító tag.

És ezzel, tisztelt közgyűlés, bezárom lehetőleg rövidre szabott titkári jelentésemet, azon óhajtással, hogy társulatunk, mely immár túl van a kezdet nehézségein, virágozzék még tovább és fejlődjék fokozatosan.

*

A helyesléssel tudomásul vett titkári jelentés után következtek a felolvasások: Téglás Gábor némely újonnan fölfedezett hunyadmegyei barlangokat ismertetett, Király Pál Traján dárciai hadjáratáról beszélt, Mailand Oszkár a román népmýthosról értekezett, míg Szinte Gábor a dévai ev. reform. egyház szent edényeit mutatta be s fejtegette a rajtuk levő díszítéseket. — A közgyűlés a választmány javaslatára egyhangulag tiszteletbeli tagjává választotta gróf Szécsen Antalt. A választmány kiegészítésére kerülvén a sor, választmányi tagokká a következők választottak meg: Bágya Zsigmond, Boros Elek, Buda Károly, dr. Darvai Móricz, br. Jósika Géza, br. Jósika Lajos, Mailand Oszkár, Kénosi Sándor József, Sándor Miklós, Szóts Sándor, Tolnay János. Közgyűlés utáni délután úgy az országos történelmi társulat, mint megyei társulatunk nagyszámú tagjai Maros-Némethiben megtekintették gróf Kuun Géza igen gazdag és szépen rendezett könyv- és levéltárát, melyekben értékes, ritka dolgok találhatóak.

Történelmi társulatunk alelnökének, titkárának és muzeumigazgatójának kalauzolása mellett megtekintették az országos történelmi társulat tagjai Vajda-Hunyadot, Hátszeget, Várhegyet és Petrozsényt.

A választmány októberhavi ülésében az elnök bejelentete hunyadvári dr. Arányi Lajosnak, társulatunk tiszteletbeli, s alapító tagjának elhunytát. A választmány őszinte részvétellel fogadta az ősz tudós halálát, ki fölött Király Pál tartott emlékbeszédet. Gróf Kuun Géza ismerteti Stein Aurélnak értekezését a Zoroaster-cultusról az indo-scytha népeknél.

A novemberi ülésben jelentette az elnök, hogy Kenderessy Mihály törvényszéki bíró és fia Ernő megyei aljegyző a felső-szálláspataki Kenderessy család okmányait letétbe helyezték a társulati levéltárba. Ugyanezen ülésen ismertette Mailand Oszkár Réthy Lászlónak. «Az oláh nyelv eredete» című munkájának első részét, megtéve hozzá a maga megjegyzéseit; Téglás Gábor pedig bemutatta és méltatta Hunyadmegye legújabb térképét, melyet Barcsay Kálmán útmutatása mellett rajzolt Szinte Gábor.

A decemberi ülésen gróf Kuun Géza meleg hangon emlékezett meg a közelébb elhunyt özv. Barcsay Lászlónéról, született Bruckenthal Antónia bárónőről, a társulat első alapítóinak egyikéről. A felolvasások sorát Király Pál kezdte meg, folytatólagosan ismertette a Traján-oszlop reliefjeit. Szöts Sándor pedig felolvasásában ismertette a szántóhalmi és szentandrászi reformatus ecclesiák feloszlásának okait (l. 29. s köv. l.), bemutatva egyuttal ez egyházak úrvacsorai kelyhét és ezüst tányérját.

Téglás Gábor a krasznai (Háromszékmegye) lelet aranyrudaiából 4 darabnak galvanoplastikai másolatát mutatta be, melyeket a társulati muzeum számára Brassóban készíttetett.

Ugyancsak a decemberi ülésben köszönetet szavazott a választmány Makray László megyei nagybirtokosnak, ki keleti utazásából megtérve, igen szép régészeti és ethnographiai tárgyakat hozott a társulati muzeum számára.

Az elnökség a társulati választmány nevében táviratilag üdvözölte Mommsen Tivadart születésének 70-dik évfordulója alkalmából, mit a nagyhírű tudós szép levélben köszönt meg.

Az 1888-dik év örvendetes eseménynyel vette kezdetét: a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat mint ilyen megyei birtokos lett. A választmány kebelében ugyanis általános volt az óhaj, a várhelyi amphitheatrum területét az ásások rendszeres keresztülvitelének céljából örökáron megszerezhetni. A muzeumigazgató a választmány megbízásából alkuba is bocsátkozott az egyes birtokosokkal, de a hasznos falusiak oly magas árt szabtak a művelésre nem nagyon alkalmas köves és törmelékes területnek, hogy azt ezer forint alul megszerezhetni nem volt kilátás. Ekkora összeget

a társulat nem igen fektethetett földbirtokba. A hivatalos kisajátítási eljárás megindítása sem látszott czélszerűnek, az ilynemű eljárások hosszadalmas és bonyolult voltánál fogva, annál is inkább, mert a tagosítás Várhely községében amugy is küszöbön állott. A választmány ennél fogva dr. Sólyom-Fekete Ferencz indítványára elhatározta még a megelőző évben, hogy egy pár holdnyi birtokot vásárol Várhelyen, abban a reményben, hogy e birtok révén a tagosításkor az amphitheatrum birtokába jut. A vásárlással megbízott Nemes Sámuel a februári választmányi ülésen bejelentette, hogy árverésen vett a társulatnak $2\frac{1}{2}$ hold szántóföldet, melynek telekkönyvi átíratása is folyamatban van. A választmány köszönetet mondva Nemes Sámuelnek, szíves eljárásáért, a 90 frt 54 kr. vételért kiutalványozta. Alapos tehát a remény, hogy az amphitheatrum területét, körülbelől 100 forintért megszerezhetjük.

Az ápril havi ülésben felolvastattak gróf Lázár Miklós-nak jegyzetei a felső-nádasdi Ungor családról s Ungor János olygarcháról. Minthogy megyénk területén Felső-Nádasdon és Lindzsínán ma is több Ungor nevű család él, megbízott a társulati alelnök, kutatná ki, vajjon a jelenleg élő Ungorok leszármazottai-e amaz Ungor Jánosnak vagy nem? Ugyan ez ülésben olvastatott Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltóságának leirata, melynek értelmében az országos műemlékek fentartására rendelt alapból az 1888. évre ismét 500 frt utalványoztatott ki társulatunknak ásatási czélokra. Az elnökség megbízott, hogy a választmány köszönetét fejezze ki a miniszter előtt.

A földmivelési miniszterium a dévai Várhegy befásítására 80 ezer darab erdei fenyőcsemetét utalt ki a szászsebesi erdőhivatal faiskolájából, mit a választmány szintén köszönettel fogadott.

A júniusi ülésben bejelentetett Deák Farkasnak, társulatunk tiszteletbeli tagjának, s a hazai történetírás egyik kiválóbb munkásának Marosvásárhelyt bekövetkezett halála. A választmány Deák Farkas halála fölötti részvétének jegyzőkönyvi megörökítését határozta el.

Minthogy a társulati muzeum a folytonos adományozá-

sok és vásárlások következtében állandóan gyarapszik, annyira, hogy a jelenlegi helyiségek már szűkeknek bizonyultak, s azonfelül az évi 300 frt bérösszeg nyomasztólag hat a társulat amúgy sem valami kedvező pénzügyeire, elhatározta a választmány kérvényt intézni a közoktatásügyi miniszteriumhoz az iránt, hogy az újonnan épüendő állami főreáliskolában a társulati muzeum elhelyezéséről gondoskodni kegyeskednék. Miniszter úr ő nagyméltósága a kérvényre adott válaszában kiemeli, hogy a reáliskola új épületében a tanítás zavarása nélkül nem helyezhető el a muzeum, de igenis hajlandó a reáliskola régi épületében a szükséges helyiségeket átengedni a társulatnak, mihelyt az iskola abból kiköltözik s az épület a megye által a miniszteriumnak átadatik.

*

A július 14-én Déván megtartott közgyűlést gróf Kuun Géza következő rövid beszéddel nyitotta meg:

1. Üdvözlöm a tisztelt közgyűlésnek itt megjelent tagjait s mind azokat, kik e mai gyűlésben részt vesznek. Kérem mindnyájokat s vajha kérésem ne volna elhangzó szó! sürgősen kérem az itt megjelentek mindegyikét mindent megtenni azon célra, hogy megyénk határai közt a társulatunk iránt viseltető érdek meg ne csökkenjen.

Ezt úgy fogják legsikeresebben munkálni, ha mind-egyikök családja, barátai ismerősei körében oda fog hatni, hogy társulatunk minél több új taggal gyarapíttassék, a kik nem szivességből s rövid időre, de *meggyőződésből* és *állandóan* sorakozzanak régi zászlónk körül, melynek jelmondata is mindig a régi: «a hazai föld ismerete éleszti s fokozza a szivekben a hazaszeretetet».

*

2. Az elnöki megnyitó beszéd után Kun Róbert olvasta fel a következő titkári jelentést:

Tisztelt közgyűlés! Az évek lassú, bár biztos és akadálytalan folyásában ismét eljutottunk azon stadiumhoz, melyen nem csak megállapodhatunk és visszapillantathatunk, bizonyos pihenőt tartva, de kötelességszerűleg is meg kell

állapodnunk, hogy visszapillantva a múltba, abból magunknak a jövőre tanuságot meríthessünk, hogy ismerni tanulva a jövő szükségleteit, annál készségesebben foghassunk a munkához, ha kell a küzdelemhez.

A társulat múlt évi közgyűlésén ünnepeltünk, s részben legalább, ünnepeltettük magunkat; a dicsőség pohara megtelt csordultig: fényes állású és nevű urak, országos híré tudósok vettek részt amaz emlékezetes közgyűlésen, melynek élénkségéről tesz tanuságot a felolvasók nagy száma is, míg ma csendben, majdnem komor és komoly hangulatban gyűltünk össze; elégtelenül tekintünk vissza a múltra, kételkedve és aggodalommal a jövőbe; mintha azon fellegek, melyeket sajnós félreértések s meg nem fejthető kicsinyeskedések gyűjtöttek társulati egünkre, annak további fejlődését veszélyeztetnék. Pedig, t. k., nincs okunk az aggodalomra, a kételkedésre, a kicsinyhitűségre. Post nobila Phöbus! Társulatunknak van létjoga, van öntudatosan maga elé tűzött szép, nemes célja, melynek eléréséhez, ha lépteink talán kissé meglassadtak is a legközelebbi múltban, kétszeresen fogunk sietni a mulasztottak pótlására, ha a közügy szeretete s megyénk érdekeinek előbbvitele szivünkben föléje kerekedik a bántott hiuságnak vagy sértett önérzetnek.

Ámbár talán e hiányok, e mulasztások sem akkorák, t. k., mint a mekkoráknak mi képzeljük. Küleredményben, felolvasások sokaságában mögötté áll jóval a most lefolyt társulati év az azelőttieknek, de belmunkásságában annál örövendetesebb haladás konstatálható. A társulati tagok törzskönyve összeállítatott, az évek óta felhalmozódott hátralékok részint töröltettek, részint behajtás végett átadattak a társulati ügyésznek. Összeállítatott a pénztári naplók és jegyzőkönyvek alapján a könyvtári és muzeumi gyarapodások jegyzéke, kiindulva a társulat alakulásától; ezen jegyzék segítségével elkészíthető lesz a muzeumi és könyvtári leltár, melynek mindaddig hijával vagyunk.

A választmány Várhelyen egy kis földbirtokot vásárolt alig 90 forintnyi összegben, s ma már ennek révén az amphitheatrum egész területe a társulat tényleges birtokába jutott az épen e napokban lefolyt tagosításkor. A dévai Várhegy

befásítása örvendetesen halad, s ezen nevezetes területnek örök áron való megvásárlása is valószínűleg a legközelebbi napokban lesz eszközölhető.

A pénztár is örvendetesen gyarapodott, mert míg a vizsgáló bizottság jelentése szerint a társulat pénztári készlete tett a múlt évi lezáráskor 2937 frt 33 krt, addig most van pénztári készlet a jövő évre 3318 frt 42 kr. Épen ily örvendetes gyarapodást tüntetnek fel a muzeumi és könyvtári kimutatások. Azon számos érdeklődők közt, kik adományaikkal gazdagították társulatunkat, leginkább kitűntek a felsőszálláspataki Kenderessy család férfi tagjai: Mihály, Ernő és Árpád, kik gazdag levéltárakat és szép könyvgyűjteményüket ajándékozták a társulatnak.

Az elnökség fölterjesztésére a vallás- és közoktatásiügyi miniszter úr ő nagyméltósága, ki társulatunk főnnállása óta annak legőszintébb támogatója, ügyei iránt legmelegebben érdeklődő barátja, s ki a várhelyi ásatásokra a folyó évre is 500 forintot utalványozott ki, kilátásba helyezte, hogy a társulati muzeumot a reáliskola régi épületében fogja elhelyezni, mely intézkedés által nemcsak megszabadul társulatunk a házbérfizetés terhes kötelezettsége alól; hanem elég helyiségünk lévén, a muzeum úgy lesz berendezhető, hogy a nagy közönség számára rendszeresen, bizonyos meghatározott napokon és órákban meg lesz nyitható.

Sajnálattal és őszinte mély részvétellel kell megemlékeznem ez alkalommal a választmány legbuzgóbb tagjáról és a legszorgalmasabb taggyűjtőről, báró Jósika Gézaról, kit hónapok óta tartó súlyos betegsége gátolt tanácskozásainkban részt venni.

A társulatnak van ez időszerint 23 tiszteletbeli, 75 alapító és 153 rendes tagja és 4 pártoló tag, kik 1886-ban léptek a társulat kötelékébe.

A halál társulatunk tagjai közül elragadta az év folyamán, a mennyire tudomásomra jutott: dr. Arányi Lajos, Deák Farkas tiszteletbeli és Kenderessy Ernő alapító, Sándor Miklós rendes tagokat. Mind a négynek elvesztése fölötti bánatának a választmány jegyzőkönyvileg adott kifejezést.

És ezzel, tisztelt közgyűlés, be is fejezem titkári jelen-

tésemet, kívánva, hogy az egyetértés és buzgó munkálkodás szelleme hassa át társulatunk minden tagját, e szellem által gyarapodjék és fejlődjék társulatunk mind tovább.

*

A választmány által kiküldött számvizsgáló bizottság előadója Szöts Sándor a következő jelentést terjeszti be: a pénztári készlet tett az 1887. évi július 1-én eszközölt lezáráskor 2937 forintot és 33 krajczárt; egy évi bevétel 1423 frt 35 kr., egy évi kiadás 1042 frt 26 kr. Átmegy tehát mint pénztári készlet az 1888/9-iki társulati évre 3318 frt 42 kr. Ez összeghez számítandó mint társulati vagyon: 40 alapító tagnak még be nem fizetett alapítványi tőkéje à 50 frt 2000 frt; az alapító tagoknál hátralékos kamatok 294 frt, a rendes tagoknál hátralékos tagsági díjak 1133 frt A bizottság javaslatára a közgyűlés dr. Reichenberger Zsigmondnak a szokott felmentést megadja, s több éven át teljesített buzgó munkásságáért jegyzőkönyvi elismerést szavaz.

Ezután Kun Róbert ismertette a dévai vár történetét, kezdve a mondák korától egészen Barcsay Ákos fejedelemségének történetéig.

Téglás Gábor muzeumigazgató, Király Pál könyvtárnok és dr. Reichenberger Zsigmond pénztárnok még a gyűlés előtt benyújtották tisztökről való lemondásukat. A választás megkezdése előtt sikerült elnöklő grófnak a két elsőt reá bírni, hogy legalább az általános tisztujításig, még egy-egy évre tartsák meg tisztöket. A lemondott pénztárnok nem volt jelen a közgyűlésen, s ennél fogva helyére új választást kelle elrendelni: A választás eredménye a következő: pénztárnok Szöllösy Lajos; választmányi tagok: Barcsay Béla, Buda Ádám, Hollaky Arthur, Bernáth Miklós, Kenderessy Mihály, Imhof Mór, Márkosy László, Szereday Aladár, Hetey Gábor, dr. Reichenberger Zsigmond. A pénztár átadására kiküldettek: Schusnek Nándor, Andersen László és Klimó Mihály.

A választmány augusztus havi ülését elnök mélyen megsomorító jelentéssel nyitotta meg, társulatunk- és választmányunknak érdemei által leginkább kimagasló tagja, báró Jósika Géza, pár nap előtt megszűnt élni. Nem küldtünk ko-

szorút ravatalára az idő rövidsége miatt, úgymond, nem koszorút, melynek virágai elhervadnak, levelei elfonyadnak. Hervatag koszorú helyett áldozzunk emlékének kegyeletes érzelmekkel, törekedjünk azon szellemben működni, melyben ő működött, a buzgóság azon utján járni, melyen ő járt, ezzel emeljük neki a szíve szerinti legkedvesebb emlékoszlopot, nyújtjuk a legmaradandóbb koszorút. Elnöki indítványra a választmány egyhangulag elhatározta, hogy báró Jósika Géza halála fölötti fájdalmának jegyzőkönyvileg adjon kifejezést, hogy választmányunk résztvétiratot intézzen báró Jósika Sámuelnéhez, és hogy egyik közelebbi ülésben emlékbeszéd tartassék br. Jósika Géza felett, mely beszéd megtartására Réthi Lajos kéretett fel. Ugyanezen ülésen bejelentett egy másik alapító tagnak, Puy Zsigmond főszolgabírónak halála; a választmány ezt is szomorúan vette tudomásul.

Király Pál értekezett Sarmisegethusa egykori polgármesteréről, Pius Aelius Theimesről, és az utána fönmaradt feliratos kövekről. (L. 41. s köv. 1.)

A szeptember havi ülés megnyitó beszédében megemlékezik gróf Kuun Géza társulati elnök társulatunk egyik nagyérdemű tiszteleti tagjának, Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszternek haláláról. Hálával sorolja fel azon jótéteményeket, melyekben a boldogult társulatunkat részesíté, s indítványozza, hogy nevezett tiszteleti tag elhunytá fölött érzett legbensőbb fájdalmát jegyzőkönyvileg fejezze ki a választmány, a legközelebbi közgyűlésen emlékbeszédet tartson és azonkívül a boldogult családjához intézzen résztvétiratot. A választmány az elnök előterjesztését egyhangulag elfogadta s az emlékbeszéd megtartásával Téglás Gábort bízta meg.

Ezután dr. Hermann Antal tartotta meg nagyon érdekes és tanulságos felolvasását: «Alternatívák a rumén ethnológiához» cím alatt (l. 19 s köv. 1.), míg Király Pál szabad előadást tart Dácia nemzetiségi viszonyairól a markomán hadjáratok alatt.

A választmány október havi ülésén elnök üdvözli a vendégképen jelenlevő Hunfalvy Pált, ki már 1851-ben tartott értekezésében kimutatta a nyelvészet fontosságát a

történelmi kutatások terén, kimutatva egyúttal azt is, hogy a vezérszerep az ural-altáji nyelvcsoporthoz tartozó népek közt minket, magyarokat illet. A felolvasások sorát dr. Solyom-Fekete Ferencz kezdette meg, bemutatva több, meggyénkre vonatkozó okmányt Hunyadi Mátyás királytól, Rákóczy Zsigmondtól és Apaffy Mihálytól. Király Pál értekezett Trajának Decebál elleni hadjáratáról. Míg Mailand Oszkár ily czimű értekezést olvasott fel: «Az átok a rumén népköltészetben.»

Ez érdekes és tanulságos felolvasások után a folyó ügyek kerültek szőnyegre. Elnöklő gróf mindenekelőtt felemlíti, hogy Pogány György főispán az ülés tartama alatt távirati értesítést kapott arról, hogy a kenyérmezei emlékoszlop teljesen elkészült, kérdi ennélfogva, vajjon az ünnepélyes felavatást meg lehetne-e tartani f. hó 13-án, mint a csata évforduló napján?

A választmány nagy többsége, tekintettel az idő rövidségére, nincs a mellett, hogy az emlékoszlop már most lepleztessék le, minnélfogva határozottat, hogy az ünnepély a jövő 1889 év május havára halasztassék el. Az ünnepély rendezésére kiküldettek dr. Solyom-Fekete Ferencz elnöklete alatt Hollaky Arthur, Téglás Gábor és Kun Róbert.

A dévai állami főreáliskola új épületének október 7-én végbement ünnepélyes felavatásán az igazgatóság meghívása folytán társulatunk is megjelent, mely alkalommal gr. Kuun Géza elnök lelkes szavakban üdvözlé az iskolát, kívánva, hogy az új épületben mind szebben virágozzék, mind több gyümölcsöt hajtson honi művelődésünknek.

A novemberi ülésben Réthi Lajos felolvasta br. Jósika Géza fölött írt emlékbeszédét. (L. 10. s. köv. 1.)

Dr. Solyom Fekete Ferencz egy kutató kirándulásról terjeszti be jelentését. A választmánynak ugyanis egy f. évi ápril havában hozott határozata folytán Felső-Nádasdra és Lindzsínára utazott jelentést tevő alelnök, az Ungor családra vonatkozó okmányok gyűjtése céljából. Talált is az Ungorok levelesládáiban okmányokat, melyek nem mennek ugyan túl az 1608-ik éven, de a melyekből kétségtelenül kitűnik, hogy a f.-nádasi és lindzsínai Ungorok ha nem is egyenes utódai

a hatalmas olygarchának, Ungor Jánosnak, de mindenesetre vele egy családból való oldalági leszármazottak.

Gróf Kuun Géza elnök, tekintettel arra, hogy Pulszky Ferencz, a nemzeti muzeum igazgatója s társulatunk tiszteletbeli tagja, november hó 10-én ünnepli akadémiái tagságának ötvenedik évfordulóját, indítványozta, hogy a választmány a veterán tudóst e napon táviratilag üdvözölje; mi egyhangulag elfogadtatott, s végrehajtásával a titkár bizatott meg.

A deczemberi ülésen gróf Kuun Géza folytatta Döbrenteiről és koráról írt kimerítő tanulmányának felolvasását.

A társulatot a magyar orvosok és természetvizsgálók tátrafüredi nagygyűlésén dr. Reichenberger Zs. képviselte.

A választmány különben a most vázolt két év alatt is mindent elkövetett, hogy a társulat gyarapodását úgy az anyagi mint a szellemi téren biztosítsa, s buzgó fáradozása nem is maradt eredménytelen.

A HUNYADMEGYEI TÖRTÉNELMI ÉS
RÉGÉSZETI TÁRSULAT TAGJAINAK,
TISZTIKARÁNAK ÉS VÁLASZTMÁNYÁNAK NÉVJEGYZÉKE.

Tiszteletbeli tagok.

Arányi Lajos †.	Pulszky Ferencz, Budapest.
Barabás Miklós, Budapest.	Pulszky Károly, Budapest.
Baritiu György, N.-Szeben.	Rómer Flóris, Nagy-Várad †.
Benndorf Otto, Bécs.	Salamon Ferencz, Budapest.
Deák Farkas, Marosvásárhely, meghalt 1888 jun.	Szabó Károly, Kolozsvár.
Finály Henrik, Kolozsvár.	Szász Károly, Budapest.
Fraknói Vilmos, Budapest.	Gróf Szécsen Antal, Bécs.
Haynald Lajos, Kalocsa.	Szilágyi Sándor, Budapest.
Hampel József, Budapest.	Teutsch Gy. Dániel, Nagy-Szeben.
Henszlmann Imre, Budapest.	Trefort Ágoston, Budapest, meg- halt 1888. aug.
Ormós Zsigmond, Temesvár.	Torma Károly, Budapest.
Pauler Gyula, Budapest.	Torma Zsófia, Szászváros.
Pogány György, Déva.	

Alapító tagok.

Dr. Arányi Lajos, Budapest, meg- halt 1887.	Benedikty József, birtokos, Vajda- Hunyad.
Alsó Elekné, Déva.	Bernát Miklós, kir. közjegyző, Hátszeg.
Br. Apor Károly, Marosvásárhely, meghalt 1885.	Br. Bornemissza Tivadar, M.-Illye.
Barcsay Kálmán, alispán, Déva.	Brúz László, gyógyszerész, Déva.
Barcsay Béla, főszolgabíró, Déva.	Buda Ádám, birtokos, Rea.
Özv. Barcsay Lászlóné, b. Bru- ckenthal Antónia, Nagy-Barcsa, megh. 1887.	Buda Elek, birtokos, Alvincz.
Bágya Farkas, birtokos, Lócse.	Csongrády Kálmánné, Rigó Ilka, Szászveszős.
Bágya Károly, Fejérviz, meghalt 1886.	Előlegezési szövetkezet, Déva.
Bágya Zsigmond, főszolgabíró, Szászváros.	Emich Gusztáv, orsz. képviselő, Bu- dapest.
	Földváry Alexandrine, Marosvá- sárhely.

- Gergelyfi Tamás, Bécs.
 Gyárfás Ferencz, táblai bíró, Marosvásárhely.
 Haynald Lajos, bibornok-érsék, 100 frt a.
 Hollaky Imre, orsz. képviselő, ügyvéd, Déva.
 Br. Horváth Ödönné, gr. Rhédey Johanna, Alvincz.
 Gróf Horváth-Tholdy Lajos, orsz. képviselő, Budapest.
 Gróf Horváth-Tholdy Lajosné, Dicső-Szent-Márton.
 Hunyadmegyei Első Takarékpénztár, Hátszeg.
 Inkey Béla, birtokos, Boldogfalva.
 Br. Jósika Géza, Branyicska, meghalt 1888.
 Br. Jósika János, cs. és kir. altábornagy, megh. 1885.
 Id. br. Jósika Lajos, Kolozsvár.
 Ifj. br. Jósika Lajos, Branyicska.
 Ifj. br. Jósika Lajosné, gr. Esterházi Ágnes, Branyicska.
 Br. Jósika Leo, megh. 1887.
 Br. Jósika Pepi Fanny, Branyicska.
 Br. Jósika Samu, Kolozsvár.
 Kendeffy Sámuel, birtokos, Keryesd, 100 frt a.
 Kenderessy Ernő, megyei aljegyző, Déva, megh. 1888.
 Kolosy Antal, prépost, meghalt 1886.
 Kornis Berta, grófnő, Kolozsvár.
 Gróf Kun Kocsárd, Algyógy, 100 frt a.
 Gróf Kuun Géza, M.-Némethi, 100 frt a.
 Gróf Kuun Gézané, br. Kemény Vilma, M.-Némethi.
 Gróf Lázár Jenő, Medgyesfalva.
 Lázár László, csiktoplócza, birtokos, F. Szálláspatak.
 Lázár Pál Oszkár, birtokos, Lapusnyak, meghalt 1887.
 Lengyel Gergely, gyógyszerész, Déva.
 Gróf Lónyay Gábor, Budapest.
 Gróf Lónyai Menyhértne, Budapest.
 Lönhart Ferencz, erdélyi püspök, Gyulafehérvár.
 Maderspach Viktor, Iszkrony, meghalt 1885.
 Moldován Demeter, udvari tanácsos, N.-Szeben, meghalt 1889.
 Nemzeti Casino, Déva.
 Nemzeti Casino, Kolozsvár.
 Br. Nopcsa Elek, Szacsal.
 Br. Orbán Balázs, orsz. képvis., Budapest.
 Petrozsény-Livazeny községek.
 Pogány Ádám, megh. 1885.
 Pogány György, főispán, Déva.
 Puy Zsigmond, főszolgabíró, Puj, megh. 1888.
 Br. Radák Ádám, Mikeszása.
 Rudai 12 Apostol Bányatárs.
 Sándor József, kir. közjegyző, Déva.
 Dr. Sólyom-Fekete Ferencz, törv. elnök, Déva.
 Spányik József, járási orvos, Déva.
 Szállasy Ferencz, kereskedő, V.-Hunyad.
 Szentiványi Gáborné, Rigó Ceczilia, M.-Sólymos.
 Szilvássy László, megh. 1885.
 Szereday Aladár, birtokos, Lesnyek.
 Gróf Teleki Samu, Sáromberk.
 Téglás Gábor, főrealiskolai igazg., Déva.
 Torma Zsófia, Szászváros.
 Tornya Sándor, kir. járásbíró, V.-Hunyad.
 Török Árpád, főszolgabíró, Ponor.
 Gróf Vass Ottilia, Kolozsvár.
 Velicska Lajos, birtokos, Bábolna.
 Br. Wesselényi Istvánné, szül. Rhédey Stephania grófnő, Kolozsvár.

Rendes tagok.

- Adriányi Arnold, királyi, erdőfel-
ügyelő, Déva.
Andersen László, királyi, adófel-
ügyelő, Déva.
Apáthy László, kir. törv. bíró, Bu-
dapest.
Antal János, áll. népisk. tanító,
Déva.
Dr. Ádám Endre, Kőrösbánya.
Balia Ignác, birtokos, Déva.
Balia Ödön, gyógyszerész, Brád.
Dr. Balog Pál, megyei főorvos,
Déva.
Balog Gyula, kereskedő, Déva.
Balogh József, járásbíró, Algyógy.
Barsay Árpád, birtokos, Petro-
zsény.
Barcsay Gábor, birtokos, Csóra.
Barcsay Lajos, birtokos, N.-Barcsa.
Bartha Győző, törv. bíró, Gyula-
Fehérvár.
Bartha Lajos, ev. ref. esperes,
Tordos.
Br. Bánffy Albertné, Kolozsvár.
Bárdossy György, birt., Boicza.
Bercianu Laurián, körjegyző, Ro-
mosz.
Gróf Bethlen Bálint, Gyéres-Szt.-
Király.
Id. gróf Bethlen Károly, Bethlen.
Gróf Bethlen Istvánné, gróf Teleki
Ilona, Kolozsvár.
Gróf Bethlen Márkus, Teremi.
Binder Vilmos, főerdész, Szászvá-
ros.
Dr. Bíró József, ügyvéd, Déva.
Bíró József, főispáni titkár, Déva.
Br. Bornemissza János, Kolozsvár.
Br. Bornemissza Leopold, Kolozs-
vár.
Br. Bornemissza Tivadarné, M.-
Illye.
Boros Elek, kir. táblai bíró, Maros-
vásárhely.
Borostyányi Béla, főrealisk. tanár,
Déva.
Brády Albert, birtokos, Brád.
Brády Lipót, birtokos, Brád.
- Brázovay Elekné, Brázova.
Buda Imre, birtokos, Déva.
Buda Károly, szolgabíró, Déva.
Dáné Károly, ügyvéd, Hátszeg.
Dr. Darvai Móricz, főrealisk. tanár,
Déva.
Dombora László, körjegyző, Petro-
zsény.
Dózsa Dénes, főgymn. ig., Szász-
város.
Erdélyi János, birtokos, M.-Illye.
Gróf Esterházi Miguel, Deés.
Fáy Béla, birtokos, Dédács.
Fekete Ferencz, birtokos, Lozsád.
Furka Ferencz, birtokos, Cserna-
Keresztur.
Fülöp Géza, lelkész, Szászváros.
De Gerando Attila, Pálfalva.
Gráczik József, birtokos, Ben-
czencz.
Györke Ferencz, építész, Petro-
zsény.
Dr. Hankó Vilmos, főrealisk. tanár,
Budapest.
Dr. Hermann Antal, tanár, Buda-
pest.
Herczeg Ignác, birtokos, Totesd.
Herskovits Elia, bérlő, Riskulicza.
Hetyey Gábor, képezdei ig., Déva.
Hints Miklós, járásbíró, Marosvá-
sárhely.
Hirsch Adolf, könyvkereskedő,
Déva.
Hollaky Arthur, megyei főjegyző,
Déva.
Hollaky Gusztávné, Acsucza.
Horváth Simon, királyi ügyész,
Déva.
Herlea Prokop, körjegyző, Kudzsir.
Herlea Tivadar, körjegyző, Fel-
kenyér.
Hüttl József, miniszteri tanácsos,
bányaigazgató, Selmeczbánya.
Illyés Gáborné, Sándor Mária, Ko-
lozsvár.
Imhof Mór, zárdafőnök, Déva.
Incze János, ev. ref. lelkész, Szász-
város.

- Issekutz Antal, polgármester, Déva.
 Br. Jósika Samuné, br. Jósika Irén,
 Kolozsvár.
 Kapcza Gyula, szolgabíró, Szász-
 város.
 Kapcza József, törv. jegyző, Déva.
 Br. Kemény Béla, Szt.-Erzsébet.
 Kenderessy Farkas, megyei pénz-
 tárnok, Déva.
 Kenderessy Mihály, törv. bíró,
 Déva.
 Király Pál, főreálisk. tanár, Déva.
 Klimó Mihály, főreálisk. tanár,
 Déva.
 Kolumbán Soma, képezdei tanár,
 Déva.
 Kónyi József, gazdatiszt, Bra-
 nyicska.
 Kovács Ödön, ügyvéd, Budapest.
 Körmendy Gyula, járási orvos,
 Brád.
 Gróf Kun István, Benczencz.
 Kun Róbert, főreálisk. tanár, Déva.
 László Ignác, mérnök, Déva.
 László Zsigmond, képezdei tanár,
 Déva.
 Lázár Árpád, birtokos, Dobra.
 Lázár György, tisztii főügyész,
 Déva.
 Lázár Farkas, mérnök, Déva.
 Gróf Lázár Miklós, Kolozsvár.
 Lészay János, birtokos, Puj.
 Dr. Lészay László, megyei főorvos,
 Szászváros.
 Löbl Salamon, keresk., Dobra.
 Makray László, birtokos, Felpestes.
 Mailand Oszkár, főreálisk. tanár,
 Déva.
 Márkossy László, fősolgabíró, Kő-
 rösbánya.
 Dr. Mihó János, ügyvéd, Szászvá-
 ros.
 Miksa Lajos, birtokos, Hadrév.
 Nagy István, birtokos, Rákod.
 Nagy Miklós, áll. népisk. igazgató,
 Petrozsény.
 Naláczy Ákos, birtokos, Nalácsvád.
 Nemes János, Kolozsvár.
 Nemes Sámuel, táblai bíró, Maros-
 vásárhely.
 Olariu Elek, ügyvéd, Déva.
 Orbonás József, szolgabíró, Szász-
 város.
 Pap Adolf, birtokos, M.-Sólymos.
 Pap Antal, birtokos, N.-Pestény.
 Pap József, birtokos, N.-Pestény.
 Pápiu János, görög keleti esperes,
 Déva.
 Pelger Mihály, népisk. igazgató,
 Petrozsény.
 Dr. Petco Lázár, ügyvéd, Arad.
 Dr. Pettkó Béla, orsz. levéltári fo-
 galmazó, Bpest.
 Pethő Alajos, erdőfelügyelő, Nagy-
 Várad.
 Pogány Károly, orsz. képviselő,
 Budapest.
 Ponory Sándor, törv. elnök, Kézdi-
 Vásárhely.
 Dr. Reichenberger Zsigmond, kór-
 házi főorvos, Déva.
 Réthi Lajos, tanfelügyelő, Déva.
 Schieszl Károly, gyógyszerész, Kő-
 rösbánya.
 Schindelka Ernő, bányatiszt, N.-
 Ág.
 Scholz Ottó, erdőmester, Znióvá-
 ralja.
 Szabó József, bányatulajdonos, Ru-
 dabánya.
 Szacs vay Sándor, birtokos, Hida-
 l-
 más.
 Szathmáry György, orsz. képviselő,
 Budapest.
 Szánthó Károly, birtokos, Alpestes.
 Szegedy Miklós, ev. ref. lelkész,
 Kőrösbánya.
 Szentirmay Alajos, mérnök, Déva.
 Szentpétery Ignác, orvos, Kudzsir.
 Szinte Gábor, főreálisk. tanár,
 Déva.
 Szöllösy Lajos, képezdei tanár,
 Déva.
 Szóts Sándor, ev. ref. lelkész,
 Déva.
 Takarékpénztár, Szászváros.
 Tallacsek Ferencz, bányaigazgató,
 Petrozsény.
 Gróf Teleki Domokosné, gróf Te-
 leki Klementine, Kolozsvár.

Gróf Teleki Gusztávné, Kolozsvár.	Tolnay János, törv. bíró, Déva.
Gróf Teleki György, Naláczvád.	Ugron Sándor, M.-Záh.
Gróf Teleki Györgyné, Naláczvád.	Várady Bertalan, főszolgabíró, V.-Hunyad.
Gróf Teleki Károly, Kolozsvár.	Venter Gerő, ügyvéd, Arad.
Téglás István, népisk. igazg., Kóhalom.	Zeyk József, birtokos, Gombás.
Ifj. gróf Thoroczkay Miklós, Kerenyesd.	Zomor Antal, járásbíró, Kőrösbánya.
Tisztviselők Olvasó-egylete, Piski.	Ifj. Zudor Elek, birtokos, Benzencz.
Tódor Péter, körjegyző, Tordos.	

A társulat tisztviselői.

Elnök : gróf Kuun Géza.	Könyvtárnok : Király Pál.
Alelnök : dr. Sólyom-Fekete Ferencz.	Pénztárnok : Szöllösy Lajos.
Titkár : Kun Róbert.	Ügyész : dr. Petco Lázár.
	Muzeumi igazgató : Téglás Gábor.

Igazgató-választmány.

Barcsay Béla.	László Ignác.
Barcsay Kálmán.	László Zsigmond.
Bágya Zsigmond.	Lázár György.
Bernáth Miklós.	Mailand Oszkár.
Boros Elek.	Márkosy László.
Buda Ádám	Pogány György.
Buda Imre.	Réthy Lajos.
Buda Károly.	Dr. Reichenberger Zs.
Dr. Darvai Móricz.	Sándor József.
Imhof Mór.	Szcreday Aladár.
Inkey Béla.	Szinte Gábor.
Issekutz Antal.	Szóts Sándor.
Hetyey Gábor.	Tallacsek Ferencz.
Hollaky Arthur.	Tolnay János.
Br. Jósika Lajos.	Tornya Sándor.
Kenderessy Mihály.	

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Értekezések, felolvasások.

	Lap
Elnöki megnyitó beszéd gróf Kuun Gézától	1
Báró Jósika Géza emlékezete Réthi Lajostól	10
Alternatívák a rumén ethnológiához Hermann Antaltól	19
Adatok Szántóhalma és Szent-András történetéhez. Szöts Sándortól	29
P. Aelius Theimes föliratai. Király Páltól	41
Hunyadmegye barbár fémleletei. Téglás Gábortól	51
Hunyadvári dr. Arányi Lajos emlékezete. Király Páltól	65
Egy ősmagyar telep Hunyadmegyében	75

II. Hivatalos rész.

A társulat 1887. és 1888. évi működésének rövid vázlata. Kun Róberttől	143
A társulat tagjainak névjegyzéke	159

